

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

4

ROČNÍK 35 (LXII)
PRAHA
DUBEN
1989
CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Redakční rada

Prof. ing. Jiří Tvrdoň, CSc., (předseda), prof. ing. Milan Branický, CSc., RSDr. Rudolf Černý, prof. ing. Miroslav Grznár, DrSc., doc. ing. Josef Hurta, CSc., ing. Svatopluk Chalupa, CSc., prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc., ing. Vladimír Jeníček, DrSc., doc. ing. Mária Kadlečíková, CSc., prof. ing. Ctibor Ledl, DrSc., doc. ing. Juraj Mikita, CSc., doc. ing. Zdeněk Myler, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, DrSc., prof. ing. Karel Svoboda, CSc., prof. ing. Endre Tóth, DrSc., doc. ing. Oldřich Tvrdoň, CSc., ing. Vladimír Vácha, CSc., doc. ing. Karel Vinohradský, CSc., doc. ing. Ivan Zoborský, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Jiří Tvrdoň, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

OBSAH

Kraus J.: Zahraníční obchod čs. zemědělsko-potravinářskými výrobky se zeměmi RVHP	249
Haspra R.: Úroveň vnitropodnikového chozrasčotu v JRD a ŠM SSR v podmienkach prechodu na nový hospodársky mechanizmus	263
Zoborský I., Boreková B., Porhajaš V.: Ekonomika rastlinnej výroby a jej rozvoj v JRD okresu Topoľčany	275
Janíček F.: Zisk a rentabilita ve vybraných organizacích ZPoK	287
Minařík B., Stávková J., Bodečková B.: Stanovení předpovědi výroby mléka Box-Jenkinsovou metodou	301
<i>Diskuse</i>	
Horská H., Prouza B.: Diskuse o podnikové výpočetní technice	309
<i>Z vědeckého života</i>	
Jelínek J.: Produkční systémy v chovu skotu	318
Poláčková J.: Odvětvová normativní základna pro automatizované řízení výrobních procesů v zemědělských podnicích	321
<i>Ze zahraničí</i>	
Hassan K. I.: Některá ekonomická hlediska potravinové krize na příkladu Súdánu	323
<i>Příloha</i>	
Statistické přehledy o čs. zemědělsko-potravinářském komplexu (Diferenciace ve výsledcích zemědělských podniků)	

СОДЕРЖАНИЕ

Краус Й.: Внешняя торговля агропродовольственной продукцией между странами-членами СЭВ	249
Гаспра Р.: Уворень внутрихозяйственного расчета в единых сельскохозяйственных кооперативах и госхозах Словацкой Социалистической Республики в условиях перехода к новому хозяйственному механизму	263
Заборский И. — Борекова Б. — Поргаяш В.: Экономика растениеводства и его развитие в единых сельскохозяйственных кооперативах района Тополячаны	275
Яничек Ф.: Прибыль и рентабельность в избранных организациях агропродовольственного комплекса	287
Минаржик Б. — Ставкова Я. — Бодечкова Б.: Разработка прогноза производства молока путем применения метода Бокс-Дженкинса	301
<i>Дискуссия</i>	
Горска Г., Проуза Б.: Дискуссия о вычислительной технике в предприятии	309

Ze 43. mimořádného zasedání RVHP (říjen 1987) vyplynul důležitý strategický cíl připravit kolektivní koncepci mezinárodní socialistické dělby práce na období příštích 15 až 20 let. Základní východiska k tomuto úkolu však již byla vytyčena poradou RVHP na nejvyšší úrovni z roku 1984, kdy byla dohodnuta společná řešení širokého okruhu otázek věcně náplně součinnosti.

V rámci přípravy podkladů zaujímajících stanoviska k čs. účasti v kolektivní koncepci byla v Ekonomickém ústavu ČSAV zpracována výzkumná zpráva (Kraus 1988) formulující základní východiska strategie čs. spolupráce s členskými zeměmi RVHP na úseku ZPoK v dlouhodobé perspektivě s přihlédnutím k základnímu cíli rozvíjet jednotlivé národohospodářské komplexy tak, aby se staly integrální součástí mezinárodního ekonomického komplexu RVHP jako předpokladu vzniku jednotného společného trhu zemí RVHP.

V rámci poměrně rozsáhlé rozborové činnosti byly zachyceny rozhodující stránky zahraničně obchodních toků čs. ZPoK s evropskými zeměmi RVHP za uplynulých 10, resp. 11 let. S využitím statistiky zahraničního obchodu MZO, pracující ve zbožové nomenklatuře RVHP, byly zachyceny základní tendence v rozvíjení spolupráce na daném úseku národního hospodářství a vytvořena výchozí základna úvahám, jak dále prohlubovat mezinárodní dělbu práce v rámci společenství zemí RVHP a směřovat k zdokonalování existujícího profilu spolupráce.

V následující stati se nejedná pouze o záměr přispět k vyšší informovanosti o ožehavých otázkách dalšího rozvoje socialistické ekonomické integrace (SEI), ale i o snahu poskytnout objektivní pohled na složitou problematiku čs. vnějších ekonomických vztahů v dané národohospodářské výseči. Jde nám o analýzu postavení čs. zahraničního obchodu výrobky ZPoK v komparaci s celkovým zahraničním obchodem a o charakteristiku postavení jednotlivých evropských zemí RVHP při uspokojování souhrnných dovozních potřeb a realizaci vývozních úkolů.

Jedná se dále o zachycení vývoje zbožové struktury čs. zahraničního obchodu výrobky ZPoK ve vztahu ke společenství RVHP celkem a ke sledovaným zemím, doplněného o hrubý nástin zbožové struktury tohoto zahraničního obchodu v relaci ke třetím zemím (ostatním socialistickým zemím – OSZ, kapitalistickým státům – KS a vyspělým kapitalistickým státům – VKS) a v členění na dvě základní skupiny, tj. skupinu, kde jsou uvedeni nositelé záporného salda, a na skupinu, kde figurují nositelé aktivního salda.

Závěrem je proveden rozbor specializačního tvaru čs. vývozu a zbožové struktury čs. dovozů v podrobné specifikaci na nosné agregace oddílu Potravinářské suroviny a Potravin y s tím, že by mohl sloužit k následnému formování specializační

ho profilu čs. ZPoK¹⁾ ve vztahu k členským zemím RVHP a k racionální výstavbě takových zahraničně obchodních toků mezi zeměmi RVHP, které by směřovaly k podstatnému snížení závislosti zemí RVHP na třetích zemích při respektování hledisek efektivity.

MAKROSTRUKTURÁLNÍ ZBOŽOVÉ TERITORIÁLNÍ RELACE

Dlouhodobě se prosazující trend ke snižování podílu zahraničního obchodu výroby ZPoK na celkovém čs. zahraničním obchodě je jevem typickým pro všechny hospodářsky vyspělé země se zřejmou tendencí k setrvání i v následujících letech. Souvisí s úsilím o růst míry soběstačnosti u produktů mírného zeměpisného pásma, s trendem postupně vstupovat do zahraničně obchodní výměny jen s položkami vysoce efektivními, a zejména je výsledkem podstatně dynamičtější výměny v rámci ostatních subkomplexů.

Podílili-li se BLR, MLR a RSR svými zemědělsko-potravinářskými vývozy do ČSSR zhruba po 20 % na celkovém čs. dovozu z daných národohospodářských komplexů, pak je vcelku jednoznačně potvrzen význam a nezastupitelnost těchto dovozů pro rozvoj čs. národohospodářského komplexu (NHK), přestože zastoupení všech těchto agrárně orientovaných zemí na celkovém čs. zahraničním obchodě relativně trvale klesá.

Z hodnocení uplynulého desetiletého vývoje čs. zemědělsko-potravinářského obchodu s BLR, MLR, RSR a PLR vyplývá, že Československo jako čistý dovozce zemědělsko-potravinářských produktů zvýšilo svou závislost na dodávkách z uvedených zemí.

V zahraničním obchodě zemědělsko-potravinářskými výrobky je největším partnerem Československa Sovětský svaz. Udrží si více než třetinové zastoupení na celkovém obratu zemědělsko-potravinářskými výrobky se zeměmi RVHP, následovaný MLR (27 %), BLR (11 %) a RSR (9 %). NDR a PLR se na čs. zemědělsko-potravinářském obratu podílejí zhruba po 6 % (tab. I).

Při nevýrazném růstu čs. zemědělsko-potravinářského zahraničně obchodního obratu se zeměmi RVHP došlo za posledních 10 let k určitému posílení pozic československo-sovětského a československo-maďarského zemědělsko-potravinářského obchodu a v posledních letech i československo-polského obchodu, zatímco československo-bulharský zemědělsko-potravinářský obchod ztrácí na dynamice a v československo-rumunské relaci vzájemný obrat dokonce klesá. Obecný trend spíše směřuje ke stagnaci a relativně mírný pohyb ekonomických veličin rezultuje převážně z cenových pohybů.

Na straně aktivní zahraničně obchodní výměny se v relaci ke společenství RVHP značně posílilo postavení SSSR (63% zastoupení v průměru za 7. pětiletku) v neprospěch ostatních zemí. Se všemi zeměmi RVHP je ČSSR na úseku zemědělsko-potravinářské výměny trvale pasivní při vcelku stabilním objemu záporného salda.

¹⁾ V námi zvoleném nomenklaturním členění zahrnuje zahraniční obchod zemědělsko-potravinářskými výrobky následující agregace: rostlinná vlákna (510), vlna (511), koželužské suroviny a kůže (530), semena a sadba (55), éterické oleje a vonné látky přírodní (560), tuky a oleje technické živočišného a rostlinného původu (57), koncentrovaná krmiva (58), štetiny a chlupy (590), cutisin (59 102), dále oddíl 6 (živá zvířata), oddíl 7 (potravinářské suroviny) a oddíl 8 (potravinářské zboží).

I. Podíl jednotlivých členských zemí RVHP na čs. zahraničním obchodě zemědělsko-potravinářskými výrobky (v %) – The share of the individual CMEA member countries in the Czechoslovak foreign trade in agricultural and food products (in %)

	Obrat			Vývoz			Dovoz		
	Ø 1976–80	Ø 1981–85	1986	Ø 1976–80	Ø 1981–85	1986	Ø 1976–80	Ø 1981–85	1986
BLR	12,8	11,4	10,6	2,0	1,5	0,7	15,9	15,1	13,7
MLR	25,8	27,5	27,4	20,7	15,8	25,5	27,3	32,0	27,9
NDR	8,7	6,8	6,4	22,4	9,9	10,1	4,6	5,7	5,2
PLR	5,4	6,1	9,0	4,8	5,5	5,1	5,6	6,0	10,3
RSR	12,3	9,5	8,2	6,3	3,2	2,9	14,1	11,8	9,9
SSSR	35,0	38,7	38,3	43,8	63,0	55,6	38,4	29,4	32,9
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Československé záporné saldo v průměru za 7. pětiletku je dáno ze 40 % československo-maďarskou zahraničně obchodní spoluprací, na BLR připadá zhruba 23 % a 17 % na RSR. V posledním sledovaném roce prudce vzrostlo čs. záporné saldo v relaci k PLR a zaujalo 13% podíl na celkovém záporném saldu čs. ZPoK ve vztahu k teritoriu RVHP. Ve vztahu ke společenství zemí RVHP se bilanční proporce mezi zemědělsko-potravinářským vývozem a dovozem postupně zlepšovala, zejména pak počátkem 80. let, v důsledku prohloubení československo-sovětské výměny, avšak nepřekročila hranici 42 % krytí čs. dovozních potřeb za úsek ZPoK. Přetrvávající deficitní vztah v relaci k uvedeným zemím je potvrzením, že se jedná o projevy dlouhodobě se formujících meziodvětvových transformačních vazeb, vyplývajících z příhodných přírodních podmínek jižněji orientovaných zemí RVHP.

Z analýzy vývoje zbožové struktury čs. zemědělsko-potravinářského vývozu do zemí RVHP celkem za posledních šest let vyplynulo, že dochází k mírné ztrátě pozic čs. vývozu potravin rostlinného původu ve prospěch zboží ze skupiny živočišných produktů, zejména pak potravinářských živočišných tuků, mléka a mléčných výrobků, ale zčásti i vajec a vaječných produktů. Trvale dominantními vývozními agregacemi v relaci k zemím RVHP jsou čs. vývozy piva a pivovarských surovin, které v hodnotovém vyjádření zaujímaly trvale více než třetinový podíl v čs. vývozní struktuře za celý ZPoK a potvrzují své výsadní postavení i v roce 1986.

Posuzujeme-li váhu jednotlivých zbožových agregací v čs. zemědělsko-potravinářském vývozu do zemí RVHP celkem, pak sedm rozhodujících vývozních agregací posílilo své postavení, přičemž nejdůležitějšími vývozními položkami zůstávají čs. vývozy alkoholických nápojů (32 %), masa a masných výrobků (12,6 %), sladu (8,2 %), cutisinu, chmele, osiv a sadby a cukrovinek.

Zbožová struktura čs. zemědělsko-potravinářského dovozu je charakterizována podstatně větším zastoupením dovozů nepotravinářských surovin na celkovém zemědělsko-potravinářském dovozu ze zemí RVHP, dané dovozy jsou diverzifikovanější, jednotlivé dovozní položky s výjimkou šesti agregací méně dominantní a celá zbožová struktura čs. zemědělsko-potravinářských dovozů je méně ustálená. Posuzujeme-li váhu jednotlivých zbožových agregací v čs. zemědělsko-potravinářském dovozu ze zemí RVHP, pak trvale nejdůležitějšími dovozními komoditami jsou čs. dovozy ovoce a zeleniny (23 %), dovozy bavlny (16 %), dále pak dovozy obilnin, tabáku a tabákových výrobků, alkoholických nápojů a osiv a sadby. Čs. zemědělsko-potravinářský zahraniční obchod v relaci k zemím RVHP charakterizuje ČSSR jako specializovaného výrobce a univerzálního spotřebitele.

Z rozboru globální makroteritoriální proporce čs. zahraničně obchodní výměny za období 1981 až 1986 vyplývá, že se podařilo v zásadě zastavit trend růstu záporného salda postupnou přestavbou teritoriální struktury zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými výrobky ve prospěch zemí RVHP. Při mírném zvyšování čs. zemědělsko-potravinářských vývozu do VKS a takřka třetinovém poklesu zemědělsko-potravinářských dovozů ze stejného teritoria zůstávají čs. zemědělsko-potravinářské vývozy do zemí RVHP vcelku stabilní a k růstu docházelo především na straně dovozů ze zemí RVHP. Výsledným efektem těchto makrostrukturálních přesunů byl jen 9% růst záporného salda v relaci k světu celkem, zhruba 47% růst čs. záporného salda ve vztahu k zemím RVHP a pokles zemědělsko-potravinářského záporného salda zhruba na třetinu úrovně z roku 1981 v relaci k VKS.

Z hlediska absolutního objemu daného záporného salda nutno připomenout, že by bylo zhruba o třetinu nižší při vyloučení těch položek, které neslouží výhradně zabezpečení základních výživových potřeb (nepotravinářské suroviny), a o dalších 15 až 20 % nižší při vyloučení nekompetitivních dovozních položek, jež se nedají v čs. klimatických podmínkách efektivně produkovat (káva, kakaové boby, koření, sójové boby aj.).

V zásadě růst celkových čs. zemědělsko-potravinářských dovozů (resp. jejich hodnoty) byl způsoben jednak růstem importu nekompetitivního zboží v důsledku permanentně rostoucí spotřeby, zvýšenými nákupy některých položek sloužících k obohacení a zpestření vnitřního trhu, resp. k odčerpání kupní síly obyvatelstva, především ale růstem dovozů zemědělských produktů nepotravinářského užití, tj. rostlinných vláken, vlny, kůže aj.

NOSITELÉ ZÁPORNÉHO A Kladného SALDA

Z podrobné charakteristiky nosných dovozních položek čs. ZPoK posuzovaných v základních makroteritoriálních relacích vyplývá, že rozhodujícími nositeli záporného salda ve vztahu ke světu celkem (pořadí zvoleno podle významnosti) jsou čs. dovozy rostlinných vláken, čerstvého ovoce, koncentrovaných krmiv, kůže, tabáku, zeleniny, ryb a rybích výrobků, vlny, obilnin, tuků a olejů technických, éterických olejů, semen a sadby, rostlinných potravinářských olejů a mlýnských výrobků, zaujímající dohromady takřka 70 % podíl na celkových čs. zemědělsko-potravinářských dovozech ze světa.

Z existující teritoriální orientace čs. zemědělsko-potravinářských dovozů vyplývá, že agregace podílející se největší měrou na vzniku záporného salda jsou rozhodující měrou zabezpečovány dodávkami mimo členskou zemi RVHP při obecně málo výrazném trendu k jistému snižování závislosti čs. zemědělství na dodávkách z KS, zejména z VKS.

Na uspokojování čs. dovozních potřeb se dodávky z KS v posledním sledovaném roce podílely více než 80 % v případě vlny a rostlinných olejů potravinářských, 60 až 80 % v případě éterických olejů, kůže, ryb a rybích výrobků a koncentrovaných krmiv a 40 až 60 % v případě olejnatých semen, rostlinných vláken, čerstvého ovoce a tuků a olejů technických. Zbývající dovozní agregace s významnější participací na vzniku záporného salda jsou kryty rozhodující měrou dovozy ze SZ, resp. RVHP. Celkové čs. dovozní potřeby obilnin byly vývozci z řad členských zemí uspokojovány v roce 1986 cca 97 %, obdobně tak vysoké krytí čs. potřeb dodávkami ze zemí RVHP bylo realizováno u zeleniny (95 %), dále u semen a sadby (71 %) a u tabáku (60 %).

V řadě případů strukturální přesuny orientované ve směru zvýšení čs. dovozů z teritoria SZ (resp. RVHP) či směřující alespoň k záměně čs. dovozů z teritoria VKS za méně náročné teritorium RZ se např. v případě čs. dovozů čerstvého ovoce projeví omezením sortimentní nabídky na vnitřním trhu o řadu tropických a subtropických plodů, jejichž dodávky přicházejí do ČSSR prostřednictvím zastupitelských firem z VKS. Obdobně, přes nesporná pozitiva růstu zastoupení dovozů osiv a sádí ze zemí RVHP na celkových čs. dovozech osiv a sádí, je otázkou, zda tato tendence, vyvolaná i úspornými opatřeními, nesníží prostor pro dynamičtější realizaci nejnovějších poznatků světového šlechtitelství v čs. zemědělství při trvale klesajících dovozech osiv z VKS. Obdobně byly omezeny dovozy koncentrovaných

krmiv z VKS (představují již jen 25 % hodnotového objemu dovozu z roku 1981). Tato úsporná opatření jsou v určitém rozporu s intenzifikačními opatřeními, neboť omezování dovozů sóji spolu s dalšími krmnými komponenty vede ve výrobních krmných směsích ke zhoršení kvality finálních směsí s negativními vlivy na konverzi krmiv.

V posledních několika letech narůstá čs. zahraničně obchodní výměna se skupinou OSZ (ČLR, KLDK, Jugoslávie), přičemž obecně lze naznačený trend strukturálně charakterizovat tak, že vcelku stabilizovaná zahraničně obchodní výměna se zeměmi RVHP ve fyzických jednotkách je doplňována dynamicky narůstající výměnou se skupinou OSZ. Výsledný makrostrukturální vztah mezi teritoriemi SZ a KS zůstává tedy zachován, popř. se posiluje podíl teritoria SZ vlivem substitučního efektu rostoucí směny s OSZ (kúže, olejnatá semena). Lze očekávat, že naznačený trend se bude prosazovat i nadále.

V důsledku výrazného poklesu fyzického objemu dovozů obilnin při teritoriálně výhodné struktuře se Československu poprvé v celé poválečné historii podařilo dospět k plné soběstačnosti. Jestliže ještě v roce 1981 se na celkových dovozech obilnin podílely dodávky z VKS 58 %, v roce 1986 poklesly celkové dovozy na třetinu původní výše a jsou ze čtyř pětina pokryty dodávkami ze zemí RVHP. Konstatujeme-li dosažení plné soběstačnosti v obilninách i přes dílčí dovozy obilnin, zejména ze zemí RVHP, je tomu tak proto, že tyto dovozy jsou vyvažovány čs. vývozy sladu, pro jehož výrobu jsou obilniny výchozí surovinou.

Ještě v roce 1981 naplňovaly čs. dovozy obilnin z VKS ze 60 % záporné saldo, avšak v roce 1986 nepřesáhl podíl VKS na celkovém čs. záporném saldu obilnin hranici 3 % a celých zbývajících 97 % salda se koncentrovalo na dodávky z teritoria RVHP. Obdobně i u olejnatých semen a plodů se podařilo podstatně snížit čs. závislost na dodávkách ze zahraničí a zvýšit podstatně míru soběstačnosti.

Z podrobné charakteristiky nosných vývozních položek čs. ZPoK, posuzovaných v základních makroteritoriálních relacích vyplývá, že rozhodujícími nositeli kladného salda v relaci k světu celkem jsou čs. vývozy piva a pivovarských surovin (slad, chmel), masa a masných výrobků, mléka a mléčných výrobků, rafinovaného cukru, živočišných potravinářských tuků, cutisinu, cukrovinek a vajec a vaječných výrobků, zaujímající dohromady opět 70 % podíl na celkovém čs. agrárním vývozu do světa. Z existující teritoriální orientace vyplývá, že na vzniku kladného salda se jednak podílí skupina výrobků rostlinného původu, kde čs. saldo vzniká především k teritoriu zemí RVHP, a jednak skupina živočišných výrobků, orientujících vznik salda na teritorium KS.

Pivo je zde jednoznačně profilující vývozní komoditou v relaci k zemím RVHP. Postavení piva v dané teritoriální relaci lze doložit tím, že v žádném z analyzovaných roků nepoklesl jeho podíl pod pětinu čs. vývozu výrobků ZPoK. Na vzniku kladného salda se odbyt do zemí RVHP podílí více než 80 % a zbytek připadá na teritorium VKS.

Specializační úlohu čs. vývozu piva v relaci k členským zemím lze doložit podílem vývozu dané komodity na celkovém čs. zemědělsko-potravinářském vývozu. Specializační tvar čs. zemědělsko-potravinářského vývozu ve vztahu k MLR byl dominantně (z více než 50 %) formován čs. vývozy piva, obdobně tak 30 % v relaci k BLR, zhruba 23 % ve vztahu k SSSR a PLR a 7 % v relaci k NDR. Pouze ve vztahu k RSR nespočívá specializační tvar čs. zemědělsko-potravinářského vývozu určující měrou na vývozech piva.

Druhým objemově významným nositelem kladného salda jsou čs. vývozy masa a masných výrobků, které ve zbožové struktuře čs. zemědělsko-potravinářského vývozu v relaci k VKS zaujímají trvale nejvyšší podíl (cca 22 % v roce 1986), ve vztahu ke světu celkem 17 % a ve vztahu k zemím RVHP 12 až 14 %. Aktiva vznikají takřka výlučně v obchodě s VKS, neboť zahraničně obchodní výměna se SZ zůstává trvale pasívní.

Obdobnou úlohu sehrávají i čs. vývozy mléka a mléčných výrobků, které rostou velmi dynamicky v závislosti na vznikajících přebytcích, přičemž realizace těchto bilančních přebytků se uskutečňuje v zásadě bez přihlédnutí k hlediskům efektivity. Proti masu vzniká kladné saldo ve všech teritoriálních relacích, avšak rozhodující měrou ke KS (94% podíl na kladném saldu). Obdobnou funkci co do objemu i teritoriální struktury odbytu sehrává čs. vývoz rafinovaného cukru.

SPECIALIZAČNÍ TVAR ČS. VÝVOZŮ, RESP. DOVOZNÍ STRUKTURY V RELACI K ZEMÍM RVHP

Specializační tvar čs. zemědělsko-potravinářských vývozu v relaci k jednotlivým zemím RVHP, resp. čs. dovozní struktura ve stejné teritoriální relaci se v letech 6. a 7. pětiletky rozvíjela tradičními směry. Celková situace v rozsahu a kvalitě spolupráce se příliš neměnila a probíhala ve shodě s vývojem předchozích let. Některé nejnověji doložené skutečnosti z posledních let očekávaný směr k dalšímu posílení vzájemného obchodu posunují do ještě vzdálenější perspektivy.

Bulharská lidová republika

Specializační tvar čs. zemědělsko-potravinářských vývozu v relaci k BLR se prakticky týká jen potravin, přičemž dlouhodobě rozhodující podíl zaujímají čs. vývozy alkoholických nápojů se zhruba 60% podílem na čs. vývozu potravin do daného teritoria. Na těchto vývozech se v průměru za 7. pětiletku podílely vývozy piva více než 40 %. V čs. dovozní struktuře v relaci k BLR zaujímají rovněž rozhodující podíl potraviny a v rámci těchto dovozů jsou dominantními čs. dovozy tabákových výrobků (více než 50 % v průměru za 7. pětiletku).

Dynamicky narůstající dovozní agregací jsou čs. dovozy čerstvého ovoce. V analyzovaném desetiletí výrazně klesl čs. dovoz čerstvé zeleniny (z 20 % v letech 6. pětiletky na 5 % v letech 7. pětiletky), konzervované zeleniny, čerstvých brambor, melounů aj. Obdobně byl přerušen dovoz rybích konzerv. To znamená, že bez ohledu na příhodnost bulharských půdních a klimatických podmínek vypovídá ze zahraničně obchodní směny dříve tradičně do ČSSR dovážené potraviny, ale i potravinářské suroviny (olejnatá semena).

Maďarská lidová republika

V čs. vývozní struktuře do MLR ztrácí absolutně i relativně na významu vývozy potravinářských surovin a jedinou významnější vývozní položkou je chmel (zhruba 80% podíl na čs. vývozech potravinářských surovin). Při zhruba desetinásobně vyšším vývozu do MLR ve srovnání s BLR zaujímají i v dané relaci rozhodující úlohu čs. vývozy potravin. Spolu s vývozy pivovarských surovin je čs. specializační profil charakterizován 70% zastoupením čs. vývozu piva a pivovarských surovin na celkovém čs. zemědělsko-potravinářském vývozu do MLR.

Čs. dovozní struktura v relaci k MLR je zhruba z jedné desetiny naplňována dovozy nepotravinářských surovin (osiva a sádky, technické oleje), ze čtvrtiny dovozy potravinářských surovin, kde rozhodující úlohu sehrávají čs. dovozy obilnin, a největší podíl náleží dovozům potravin. Profilující potravinářskou agregací jsou čs. dovozy masa a masných výrobků se zhruba 25% zastoupením na čs. dovozech potravin z MLR při rostoucí úloze masných konzerv a klesajícímu významu čs. dovozu čerstvého a mraženého masa.

Druhou nejdůležitější dovozní položkou jsou dovozy čerstvého ovoce, zaujímající trvale pětinný podíl na čs. dovozu potravin z MLR. Jsou z více než 90 % dány čs. dovozy jablek.

V důsledku oboustranně cílé obchodní výměny existují i do budoucna dobré předpoklady k posilování spolupráce, a to ve smyslu růstu vnitroodvětvové dělby práce s cílem vzájemného obohacování sortimentní nabídky potravin.

Německá demokratická republika

Specializační tvar čs. zemědělsko-potravinářských vývozu v relaci k NDR při klesajících vývozech potravinářských surovin a potravin spočívá na vývozech chmele a na vývozu alkoholických nápojů, který zaujal již 50% podíl na celkovém čs. vývozu potravin do NDR. V absolutním vyjádření však čs. vývozy alkoholických nápojů (a z toho zejména piva) klesají a jejich zvyšující se váha je dána podstatně rychleji klesajícími vývozy ostatních potravin do NDR.

Čs. dovozy zemědělsko-potravinářských produktů si zachovávají vcelku stabilizovaný objem, i když v roce 1986 prudce poklesly čs. dovozy potravinářských surovin, a naopak opět vzrostly čs. dovozy potravin. Rozhodující dovozní agregací jsou čs. dovozy ryb a rybích výrobků při dlouhodobě stabilizovaném podílu na celkových čs. dovozech potravin z NDR (okolo 55 %).

Polská lidová republika

Čs. specializační tvar ve vztahu k PLR je opět vymezen čs. vývozy alkoholických nápojů při zhruba 30% podílu na celkových čs. vývozech potravin do PLR. V posledních letech jejich podíl na celkových čs. vývozech potravin do PLR, enormně stoupá v důsledku prudkého poklesu čs. vývozu ostatních potravin (masa, másla, mlýnských výrobků aj.).

Na rozdíl od většiny ostatních zemí RVHP rostou v relaci k PLR nejen čs. dovozy potravin, ale i potravinářských surovin. Zejména v posledních letech se PLR stává po MLR, BLR a RSR důležitým dodavatelem čerstvého ovoce a zeleniny na čs. trh. Dovozy čerstvého a konzervovaného ovoce z PLR zaujaly v průměru za 7. pětiletku 60% podíl na celkových čs. dovozech potravin (zhruba 16 % participují dovozy čerstvé a konzervované zeleniny).

Rumunská socialistická republika

Na rozdíl od předchozích zemí čs. specializační tvar v relaci k RSR se v posledních letech zcela jednoznačně přesunul ve prospěch čs. vývozu nepotravinářských surovin (osiv a sadby, cutisinu) při absolutní i relativní ztrátě významu čs. zemědělsko-potravinářského vývozu v dané relaci. Čs. vývozy potravin za posledních 10 let byly obdobně jako v případě ostatních zemí rozhodující měrou formovány

čs. vývozy alkoholických nápojů (více než 90 % tvoří vývozy piva). V prvním roce 8. pětiletky však ztratil na významu i vývoz piva, takže dlouhodobě se utvářející specializační tvar byl z roku na rok anulován.

Na rozdíl od předchozích zemí klesá v relaci k RSR nejen čs. dovoz potravinářských surovin, ale i potravin. Na absolutně i relativně klesajících čs. dovozech potravinářských surovin participují zhruba 80 % čs. dovozy krmných obilnin (kukuřice). Na čs. zemědělsko-potravinářských dovozech z RSR vzrostl rovněž podíl potravin s tím, že profilující dovozní agregací je čerstvá zelenina (dlouhodobě 40% podíl na čs. dovozech potravin z RSR) a čerstvé ovoce (33 %), z čehož více než 60 % činí čs. dovozy hroznového vína.

Z důležitých dovozních komodit byly prakticky zastaveny dovozy rybích konzerv, tabáku, rostlinných olejů apod. Přes pokračující trend k poklesu čs. zemědělsko-potravinářských dovozů z RSR zůstávají z hlediska potřeb nezastupitelné dovozy čerstvého ovoce a zeleniny, svou důležitost si zachovávají i dovozy konzervovaného ovoce a zeleniny.

Sovětský svaz

Čs. vývozní tvar v relaci k SSSR je obdobně jako u předchozích zemí za úsek nepotravinářských surovin dán čs. vývozy osiv a cutisinu a za agregaci potravinářských surovin vývozy sladu a chmele (naplňují v dlouhodobém průměru danou agregaci z více než 90 %). Tyto dvě položky spolu s pivem zaujímají trvale dominantní úlohu ve zbožové struktuře čs. zemědělsko-potravinářského vývozu (30% podíl v průměru za 7. pětiletku). V čs. vývozu potravin narůstá význam potravin živočišného původu (maso a masné výrobky, máslo, mléko a ostatní mléčné výrobky, vejce), podílejících se v letech 7. pětiletky již více než třetinou na čs. vývozech potravin do SSSR.

Zbožová struktura čs. zemědělsko-potravinářského dovozu ze SSSR je ovlivněna hlavně čs. dovozy bavlny, které spolu s dalšími nepotravinářskými surovinami trvale rostou a měly za následek, že se čs. dovozy bavlny za stejné období podílely na celkových zemědělsko-potravinářských dovozech ze SSSR téměř 70 %. Trvale klesající čs. dovozy potravinářských surovin jsou vyrovnávány zvyšujícími se dovozy potravin, přičemž tento přírůstek lze v rozhodující míře přičíst vzestupu dovozu alkoholických nápojů. V posledním sledovaném období dovozy alkoholických nápojů determinujícím způsobem vymezují dovozní strukturu při zhruba 60% zastoupení na dovozech potravin ze SSSR a Československo se z čistého vývozce stává čistým dovozcem v relaci k SSSR.

Důležitou a vcelku stabilní dovozní položkou jsou čs. dovozy ryb a rybích výrobků s 25% podílem na celkových čs. dovozech potravin ze SSSR.

Vzhledem k dominující úloze piva a pivovarských surovin v čs. zemědělsko-potravinářském vývozu do zemí RVHP se koncepční úvahy o budoucím utváření efektivní vývozní struktury v mnohém odvíjejí od perspektiv odbytu dané agregace na trzích RVHP, a tudíž i další zdůraznění specializačního profilu čs. ZPoK v relaci k zemím RVHP se váže na tuto agregaci. Jedná se tedy o konkretizaci čs. vývozní nabídky v relaci k zemím RVHP ustanovením dílčího podprogramu vzájemné součinnosti, jehož věcnými nositeli by byly především čs. vývozy piva, sladu a chmele. Tento orientační námět čs. spolupráce se zeměmi RVHP se opírá o podrobné ekonomické rozbory a analýzy nabídkové a poptávkové situace na zahraničních trzích. Z rozboru výchozí statistické pozice této skupiny položek na trhu RVHP vyplynulo, že se jedná o položky efektivní, s dlouhodobou odbytovou perspektivou, tj. o komodity, u nichž nám nechybí výrobní a exportní tradice a zkušenosti.

nosti, se značnou poptávkovou pružností prakticky ve všech teritoriálních relacích. Přijetí jakýchkoliv závazků nutno zcela jednoznačně podmiňovat dlouhodobými specializačními dohodami, jež by byly závazné pro všechny zainteresované země. Přísně exaktní vyjádření poptávkové situace a závazně odsouhlasená dovozní kvanta jednotlivými zainteresovanými zeměmi by celý proces formování tohoto programu postavila na reálnou bázi.

ZÁVĚRY

Doposud převládající trendy ve sféře věcných řešení výživového problému zemí RVHP, shodně s vývojem v řadě ostatních subkomplexů, omezují součinnost zemí RVHP navzájem i vůči ostatnímu světu v důsledku silně autarkních tendencí ve výrobě i spotřebě, nově sílící tendence k nerovnovážnému vývoji vztahu dovozu a vývozu v relaci zemí RVHP k třetím zemím a konečně vlivem vysoké míry zboží-žávanosti ve vývozních a dovozních relacích mezi členskými zeměmi RVHP. Nutným důsledkem takového vývoje je pokračující ztráta podílu členských zemí RVHP na světovém obchodě zemědělsko-potravinářskými výrobky, stagnace produktivity společenské práce ve vztahu k VKS, nezměněná či klesající váha společenství zemí RVHP na světové agrární produkci a konečně i pokles vzájemného zemědělsko-potravinářského obchodu.

Z teritoriálního rozboru agrárních zbožíových trhů je zřejmé, že existují značné rezervy v prohlubování čs. spolupráce se zeměmi RVHP, neboť u řady kompetitivních produktů ČSSR obdobně jako ostatní země RVHP vyváží na třetí trhy produkty, které by našly odbyt na vnitřním trhu RVHP.

Obdobně jako v ostatních sférách národního hospodářství byla nositelem dynamiky vnějších ekonomických vztahů čs. ZPoK československo-sovětská relace, jež vedla k oslabení pozic ostatních evropských zemí RVHP a byla do značné míry i důsledkem snahy přispět k řešení bilanční nerovnováhy v československo-sovětských zahraničně obchodních vztazích v důsledku růstu cen v palivo-energetickém komplexu. V každém případě, zejména pak u vysoce kvalitních a atraktivních potravinářských výrobků, by neměla zůstat opomenuta možnost vzájemným dovozním tlakem působit na akceleraci inovačních cyklů v tuzemské výrobě. Z tohoto pohledu je zvýšení vzájemné směny na úseku potravin důležitým faktorem zvláště při vzájemně zeslabující platební pozici potravinářských surovin.

Nutno zdůraznit, že bude dále stoupat náročnost sovětského teritoria, ale i ostatních zemí RVHP z hlediska technických a kvalitativních kritérií a tendence k selektivnímu řešení dovozních potřeb jednotlivých národohospodářských komplexů.

Z předchozího rozboru vyplývá, že se dosud nepodařilo vytvořit podmínky pro plánovitý a proporcionální rozvoj všech odvětví, která jsou součástí národních zemědělsko-průmyslových komplexů, a společenství zemí RVHP zůstává stále stejně vzdáleno záměru koordinovat strukturální politiku jednotlivých členských zemí. Stále se nedaří účinně překonat neodůvodněný paralelismus v rozvoji jednotlivých výrobních v rámci společenství zemí RVHP a dospět k vzájemně zkoordinovanému rozmístění zemědělské výroby především rostlinného původu podle příhodnosti půdních, klimatických a ekonomických podmínek, tzn. že v řadě členských zemí se rozšiřuje produkce i takových plodin, pro které v dané oblasti neexistují příznivé půdní a klimatické podmínky. Tento postup je investičně mimořádně náročný, předpokládá vyšší spotřebu energie a materiálů a ve svých konečných důsledcích snižuje efektivnost odvětvových struktur národních zemědělsko-průmyslových komplexů v jednotlivých zemích RVHP.

Obdobně lze konstatovat, že existující výrobní struktury národních zemědělsko-potravinářských komplexů zemí RVHP byly v letech 1976 až 1986 nadále vý-

znamně ovlivňovány zahraničně obchodními prioritami ve smyslu posilování zahraničního obchodu s VNSZ ať již na straně aktivní, či pasivní výměny výrobků ZPoK.

Existující výrobní struktury zemědělsko-potravinářských komplexů v jednotlivých zemích RVHP vedou k trvalému zhoršování směnných relací, jež se v mnohém nezmění ani v dlouhodobějším časovém horizontu. Přes trvale nízkou a klesající cenovou hladinu zemědělsko-potravinářských výrobků na světovém trhu nelze počítat s omezováním zemědělsko-potravinářských vývozů do těchto teritorií, neboť v řadě případů se jedná o jediné výraznější přírodní bohatství (MLR, BLR a RSR) a o trvale reprodukovatelný zdroj růstu, o tzv. obnovitelný přírodní zdroj.

Systémová bariéra, kdy rozdělování zdrojů v rámci vzájemné výměny je v plné míře garantováno plánem a koordinováno na dvoustranné bázi, vedla k dosud nepřekonané strnulosti v existujících formách součinnosti a neumožňovala uspokojovat nově vznikající poptávku po určitém zboží. Vlivem existujícího pohybu cen na světových trzích a následného posunu nově se utvářejících cenových relací do kontraktních cen docházelo i k nevybilancovanosti vzájemného obchodu a plateb zemí RVHP. Tyto dílčí nerovnováhy pak byly důvodem k tomu, že členské země se zkrácenými platebními možnostmi omezovaly i dovozy zboží dohodnuté v rámci dlouhodobých obchodních smluv, což se pak následně projevilo při uzavírání ročních prováděcích protokolů o dodávkách zboží.

Vzájemnému zdokonalování a přizpůsobování odvětvových, resp. oblastních struktur národních zemědělsko-potravinářských komplexů jako předpokladu prohloubení spolupráce národních ekonomik v zemědělsko-potravinářské sféře a vzájemné adaptace odvětvových struktur se stále nedostává odpovídajícího prostoru s obecně negativními dopady na procesy formování mezinárodní specializace a koncentrace zemědělské výroby jednotlivých ZPoK.

Literatura

- KRAUS, J.: Problematika a perspektivy ekonomických vztahů zemí RVHP v subkomplexu výživa. [Výzkumná zpráva.] Praha, Ekonomický ústav ČSAV 1988.
- PINGERLAND, J. a kol.: Problémy a perspektivy čs.-sovětských ekonomických vztahů. [Souborná studie.] Praha, Ekonomický ústav ČSAV 1987.
- TUČEK, P. – VOLOŠIN, J.: Rozvoj SEI včetně nové efektivní orientace zahraničního obchodu ZPoK. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1987.
- Tabulační sestavy čs. zahraničního obchodu. Praha, MZO, jednotlivé ročníky.

Došlo 3. 10. 1988

Zahraniční obchod čs. zemědělsko-potravinářskými výrobky se zeměmi RVHP

Zeměd. Ekon., 35, 1989, č. 4, s. 249–261. — 1 tab., lit. 4, res. čes., rus., angl., něm.

ZPoK, zahraniční obchod, RVHP, vývoz, dovoz, saldo, analýza, teoretické pojednání

Stať zachycuje rozhodující stránky zahraničně obchodních toků čs. ZPoK s evropskými zeměmi RVHP za období 1976 až 1986. Analyzuje postavení čs. zahraničního obchodu zemědělsko-potravinářskými výrobky v komparaci s celkovým zahraničním obchodem, charakterizuje postavení jednotlivých zemí RVHP při uspokojování čs. dovozních potřeb a realizaci vývozních úkolů. Zachycuje vývoj zbožové struktury čs. zahraničního obchodu výrobky ZPoK ve vztahu ke společenství RVHP celkem a k evropským členským zemím, doplněný o hrubý nástin zbožové struktury v relaci ke třetím zemím (ostatní socialistické země, kapitalistické státy, vyspělé kapitalistické státy). Závěrem je uveden rozbor specializačního tvaru čs. vývozu a zbožové struktury čs. dovozu v podrobné specifikaci na skupinu Potravinářské suroviny a Potraviny s naznačením specializačního profilu čs. ZPoK v relaci k zemím RVHP.

КРАУС Й., Институт экономики Чехословацкой академии наук, Прага

Внешняя торговля агропродовольственной продукцией между странами-членами СЭВ.

Zeměd. Ekon., 35, 1989, № 4, s. 249–261. — 1 табл., лит. 4, рез. чешск., русск., англ., нем.

агропродовольственный комплекс, СЭВ, экспорт, импорт, сальдо, анализ, теоретический обзор

Приводится характеристика решающих внешнеторговых потоков чехословацкого агропродовольственного комплекса в отношениях со странами-членами СЭВ в 1976–1986 годах. Анализируется роль агропродовольственной продукции в общем объеме чехословацкой внешней торговли, удельный вес отдельных стран-членов СЭВ в обеспечении импортных потребностей ЧССР и реализации экспортных заданий. Рассматривается развитие товарной структуры внешней торговли ЧССР агропродовольственной продукцией в отношении к содружеству СЭВ в целом и отдельным странам-членам, дополненное общей оценкой товарной структуры в отношении к третьим странам (остальные социалистические страны, капиталистические страны, экономически развитые страны). В заключение приводится характеристика специализации чехословацкого экспорта и товарной структуры импорта в рамках подробного разделения на продовольственное сырье и продовольственные товары с определением профиля специализации агропродовольственного комплекса ЧССР в отношении к странам-членам СЭВ.

KRAUS J., Economic Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences, Praha

Foreign Trade in the Czechoslovak Agricultural and Food Products with the CMEA Countries

Zeměd. Ekon., 35, 1989, No. 4, pp. 249–261. — 1 tabs, refs 4, summaries in cs, ru, en, de

agricultural and food production complex, foreign trade, CMEA, export, import, balance, analysis, theoretical treatise

The main directions are outlined in the foreign trade of the Czechoslovak agricultural and food production complex with the CMEA member countries for the period 1976 to 1986. Analysed is the position of the trade in agricultural and food products in Czechoslovakia in comparison with the total foreign trade; characterized is the position of the individual CMEA member countries in covering the Czechoslovak import needs and in carrying out the export tasks. The development of the goods structure within the Czechoslovak foreign trade is expressed by the agricultural and food industry products in relation to the CMEA community as a whole and to the European member countries; moreover, an outline of the goods structure in relation to the third countries (other socialist countries, capitalist countries, industrialized capitalist countries) is added. In conclusion, the specialization forms are analyzed of the Czechoslovak exports and goods structure of Czechoslovak imports in detailed specification for the groups Food Industry Raw Materials and Foods with the indication of the specialization profile of the Czechoslovak agricultural and food production complex in relation to the CMEA countries.

KRAUS J., Ökonomisches Institut der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften, Praha

Der Außenhandel mit tschechoslowakischen Agrar-Produkten und Lebensmitteln mit den RGW-Ländern

Zeměd. Ekon., 35, 1989, Nr. 4, S. 249–261. — 1 Tab., Lit. 4, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtsch.

Agrar-Lebensmittelkomplex, Außenhandel, RGW, Ausfuhr, Einfuhr, Saldo, Analyse, theoret. Aspekte

Der Beitrag erfaßt die entscheidenden Seiten der Außenhandelsströme des tschechoslowakischen ALK mit den europäischen RGW-Ländern im Zeitraum 1976–1986. Analysiert wird die Stellung letzterer in bezug auf den Gesamtumfang des Außenhandels sowie die Bedeutung der einzelnen RGW-Länder für die Befriedigung der tschechoslowakischen Einfuhrbedürfnisse und die Realisierung der Exportaufgaben. Dargelegt wird auch die Entwicklung der Struktur der Warensortimente des ALK gegenüber der sozialistischen Gemeinschaft insgesamt und den europäischen Mitgliedsstaaten im besonderen. Ergänzt wird das Material durch ein Grobprojekt der Warenstruktur gegenüber dritten Ländern (übrige soz. Länder, kapitalistische und entwickelte kap. Länder). Abschließend wird eine Analyse angeführt auf dem Gebiet der Spezialisierung des tschechoslowakischen Exports, der Struktur des Imports bei detaillierter Spezifizierung in Gruppen — Lebensmittel-Rohstoffe und Lebensmittel mit Andeutung des Spezialisierungsprofils des ALK in bezug auf die RGW-Länder.

Adresa autora:

Ing. Josef K r a u s, CSc., Ekonomický ústav ČSAV, Politických vězňů 7, 110 00 Praha 1

Zásady prebudovania hospodárskeho mechanizmu jednoznačne vymedzujú, že ich princípy sa musia premietnuť i do vnútropodnikového chozrasčotu, organizácie a riadenia. Sleduje sa tým účinné ovplyvňovanie správania sa ako vnútropodnikových útvarov, tak aj jednotlivcov s cieľom dosiahnuť jednotu záujmov v celej vertikále riadenia a u pracujúcich upevňovať vedomie hospodára na pracovisku.

V súvislosti so zmenami v systéme ekonomického riadenia národného hospodárstva, ktoré charakterizujú uplatnenie úplného chozrasčotu v organizáciách, ich samofinancovanie, zvýšenie samostatnosti a zodpovednosti podniku za dosiahnuté výsledky, aj vnútropodnikový chozrasčot nadobúda dôležitejšiu funkciu ako doteraz. Vyplýva to z toho, že vnútropodnikový chozrasčot ako metóda ekonomického riadenia sa stáva neoddeliteľnou súčasťou podnikového i vnútropodnikového riadenia.

V takomto systéme riadenia sa vzájomne úzko prepájajú zásady chozrasčotného riadenia na úrovni podniku i jeho vnútropodnikových útvarov. To znamená, že relatívne autonómne postavenie vnútropodnikového chozrasčotu voči chozrasčotnému systému hospodárenia podniku, ktoré vyplýva z určitej nezávislosti a relatívnej stabilnosti zásad vnútropodnikového riadenia, sa bude postupne znižovať.

V budúcnosti si to bude treba uvedomiť pri zdokonaľovaní jednotlivých prvkov vnútropodnikového chozrasčotu a hlavne pri ich aplikácii v chozrasčotných útvaroch, ktoré musia rešpektovať plnenie podnikových úloh ako celku. V nových ekonomických podmienkach sa tieto závislosti výraznejšie prejavajú aj vo vzťahoch podnik — vonkajšie okolie. Vyplynú z vyššej samostatnosti podniku v oblasti výrobnej i v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch.

Pri prechode na nový hospodársky mechanizmus a zvlášť v období jeho fungovania bude nevyhnutné rešpektovať uvedené skutočnosti. Vyžaduje si to už spomenuté zvýšenie samostatnosti a zodpovednosti za plnenie výrobných úloh nielen na úrovni podniku, ale aj vo vnútropodnikových útvaroch, a tiež prehĺbenie a zdokonalenie samosprávnych princípov riadenia vo vnútri podniku, v jeho organizačných útvaroch i v jednotlivých pracovných kolektívoch.

K zdokonaleniu zásad vnútropodnikového chozrasčotu v podmienkach fungovania nového hospodárskeho mechanizmu bude treba preto pristupovať na základe decentralizácie podnikového riadenia v prospech nižších vnútropodnikových útvarov. Takýto prístup potvrdzujú aj poznatky z aplikácie chozrasčotných princípov vo veľkých zlúčených JRD a ŠM. Samozrejme, decentralizácia si bude vyžado-

vať vecné i obsahové rozpracovanie zodpovednosti, práv, povinností i samostatnosti vnútropodnikových chozrasčotných útvarov v oblasti právnej, organizačnej, výrobnej, ekonomickej i sociálnej.

Prístup k takémuto riešeniu si vyžaduje dobre poznať súčasný stav vnútropodnikového riadenia. Nebolo možné vykonať jeho komplexnú analýzu v poľnohospodárskych podnikoch. Obmedzili sme sa iba na ekonomickú stránku riadenia – na vnútropodnikový chozrasčot.

METODICKÝ POSTUP

Prieskum sme vykonali v roku 1987 v spolupráci s krajskými a okresnými poľnohospodárskymi správami vo všetkých súčasných 632 JRD a v 68 ŠM na Slovensku. Sústredili sme sa na analýzu a vyhodnotenie podmienok, ktoré v rozhodujúcej miere ovplyvňujú úroveň uplatňovania zásad vnútropodnikového chozrasčotu. Vychádzali sme z výrobo-technických, ekonomických, organizačných i kádrových podmienok i predpokladov. Takýto metodický postup sme zvolili preto, aby na základe vyčerpávajúcej vzorky všetkých podnikov sme mohli posúdiť tak často hodnotený formálny či nekomplexný prístup k uplatňovaniu zásad vnútropodnikového chozrasčotu. Z metodického hľadiska to pokladáme za východiskový bod, lebo na základe poznania dosahovanej úrovne rozpracovania a aplikácie jednotlivých prvkov vnútropodnikového chozrasčotu možno pristupovať k ich zdokonaľovaniu, resp. riešeniu častých formálnych prístupov.

Zber informácií sa vykonal dotazníkovou metódou. Okrem identifikácie každého podniku sme zisťovali i ukazovatele o ekonomických výsledkoch v podniku za obdobie 7. päťročnice (priemer) a rok 1986, ktoré sme získali z Ústrednej banky údajov MPVŽ SSR. Informácie o uplatňovanom systéme riadenia, tvorbe vnútropodnikových chozrasčotných útvarov, vnútropodnikovom plánovaní, normatívnej základni, ekonomických vzťahoch i hmotnej zainteresovanosti získali poverení pracovníci okresných poľnohospodárskych správ v jednotlivých JRD a ŠM pomocou dotazníka. Takto získané informácie sa spracovali pomocou počítača EC 1055. Získané výsledky podávajú reálny obraz o súčasnom stave a úrovni rozpracovania prvkov vnútropodnikového chozrasčotu v JRD a ŠM na Slovensku.

CHARAKTERISTIKA VÝROBNO-TECHNICKÝCH PODMIENOK A DOSIAHNUTÝCH EKONOMICKÝCH VÝSLEDKOV

Porovnanie vybraných ukazovateľov charakterizujúcich výrobo-technické podmienky a ekonomické výsledky JRD a ŠM, spracované v tab. I, ukazujú na diaľmetrálnu rozdielnosť skutočnosť medzi oboma typmi podnikov v porovnaní priemeru období 7. päťročnice s rokom 1986. JRD majú viac ako o polovicu menšiu výmeru ako ŠM, majú horšiu vybavenosť základnými výrobnými prostriedkami i strojmi na 1 ha p. p. a vyššiu zaťaženosť investičným úverom na 1 ha p. p. Porovnanie vybraných ekonomických ukazovateľov hovorí v prospech JRD, či už hodnotenie robíme podľa dosahovaných výkonov, mimoriadnych výnosov, nákladov, zisku, rentability alebo produktivity práce. Jednoznačne sa potvrdzuje poznatok, že družstvá dosahujú vyššiu intenzitu výroby, hospodárnosť i efektívnosť vynaložených nákladov ako ŠM.

Hlbší pohľad na vývoj výkonov, nákladov, zisku a rezervného fondu v porovnaní priemeru 7. päťročnice s rokom 1986 hovorí v prospech ŠM, ktoré zvýšili výkony o 17,6 % (JRD len o 15,8 %), zisk o 14,7 % (JRD pokles o 1 %)

I. Vybrané ukazovatele výrobnno-technických podmienok a ekonomické ukazovatele za JRD a ŠM
SSR — Selected indicators of production and technical conditions and economic indicators, representing the co-operative and state farms of the Slovak Socialist Republic

Ukazovateľ		JRD	ŠM	Spolu
Ø výmera p. p. podniku v ha k 1. 1. 1986		2 645	5 368	2 901
Výkony + mim. výnosy v Kčs na ha p. p.	1981—85	19 949	16 912	19 413
	1986	23 108	19 238	22 429
Náklady celkom v Kčs na ha p. p.	1981—85	18 409	16 348	18 045
	1986	21 586	18 591	21 060
% nákladov z výkonov + min. výnosov	1981—85	92,28	96,67	92,95
	1986	93,41	96,64	93,90
Vybavenosť ZP v Kčs na ha p. p.	1981—85	28 136	34 113	29 190
	1986	36 128	41 970	37 153
Z toho vybavenosť ost. strojmi v Kčs na ha p. p.	1981—85	8 193	8 919	8 321
	1986	11 072	11 596	11 164
Zisk (+), strata (—) v Kčs na ha p. p.	1981—85	1 537	564	1 365
	1986	1 522	647	1 368
HPP v Kčs na ha p. p.	1981—85	13 853	12 602	13 632
Rentabilita (nákladová) v %	1981—85	8,35	3,4	7,57
	1986	7,05	3,3	6,50
Produktivita práce z výkonov + mim. výnosov na 1 prep. prac. v tis. Kčs	1981—85	116,8	129,6	118,6
	1986	134,7	145,9	136,3
Zaťaženosť inv. úverom v Kčs na ha p. p.	1981—85	2 390	2 238	2 364
	1986	2 606	1 954	2 492
Zaťaženosť prev. úverom v Kčs na ha p. p.	1981—85	3 505	3 891	3 574
	1986	3 740	3 668	3 727
Rezervný fond v Kčs na ha p. p.	1981—85	1 472	460	1 294
	1986	1 659	611	1 475
Použ. zdroje inv. fondu v Kčs na ha p. p. celkom r. 1986	1986	408	66	348
Ø evid. počet prac. na 100 ha p. p.	1986	17,1	13,1	16,4
Počet prac. s VŠ na 100 ha p. p.	1986	0,7	0,5	0,7
Počet prac. so SŠ na 100 ha p. p.	1986	2,9	1,7	2,8
Podiel THP z celk. počtu pracovníkov	1986	11,4	12,3	11,4
Počet podnikov		632	68	700

a rezervný fond o 32,8 % (JRD o 12,7 %). Negatívnym javom je rast nákladov, ktoré sa zvyšujú rýchlejším tempom ako výkony. Opäť pozitívnejší vývoj za uvedené obdobie je v ŠM, kde náklady rastú pomalším tempom (o 13,7 %) ako v JRD

(17,2 %). Neznamená to ale, že ŠM by vcelku efektívnejšie využívali náklady ako JRD. Z porovnania za uvedené roky je tu takýto náznak. ŠM majú vcelku vyšší podiel nákladov z výkonov a mimoriadnych výnosov v období 7. päťročnice i v roku 1986 ako JRD, a to o 4,39, resp. 3,23 %.

Zaujímavý je ešte pohľad na tento vývoj v členení podľa krajov. Najvyššiu intenzitu výroby predstavuje Západoslovenský kraj. V raste výkonov celkom v porovnaní 7. päťročnice s rokom 1986 dosiahol Západoslovenský kraj len 12,3 %, no Stredoslovenský a Východoslovenský kraj zhodne po 18,4 %. Na druhej strane v Západoslovenskom kraji v porovnávanom období sa zaznamenal vzrast podielu nákladov z výkonov a mimoriadnych výnosov z 88,67 na 91,50 %, ale v Stredoslovenskom kraji pokles z 96,15 na 95,60 % a vo Východoslovenskom kraji z 97,21 na 96,11 %.

Podobný vývoj je aj u zisku na 1 ha p. p. (v Západoslovenskom kraji pokles z 2 522 na 2 126 Kčs, v Stredoslovenskom kraji vzrast z 668 Kčs na 914 Kčs a vo Východoslovenskom kraji vzrast z 483 na 796 Kčs) a u nákladovej rentability (v Západoslovenskom kraji pokles z 12,77 na 9,29 %, v Stredoslovenskom kraji vzrast z 3,94 na 4,58 % a vo Východoslovenskom kraji vzrast z 2,87 na 4,05 %). Pretože ťažisko výroby je v Západoslovenskom kraji, preto v rámci Slovenska sa vykazuje nárast podielu nákladov z výkonov v hodnotenom období z 92,95 na 93,90 % a pokles nákladovej rentability zo 7,57 na 6,50 %.

Uvedený vývoj má aj svoje príčiny a dôsledky. Rast nákladov spôsobuje znižovanie nákladovej rentability u oboch typov podnikov. Práve tento jav je mimoriadne významný pri posúdení účinnosti vnútropodnikového chozrasčotu. Jeho účinnosť by sa mala v prvom rade prejavovať na znižovaní materiálových nákladov. Znamená to práve opačný vývoj. Nemožno však celkom jednoznačne hovoriť o nízkej účinnosti vnútropodnikového chozrasčotu ako metódy ekonomického riadenia, keď základné príčiny vo zvyšovaní nákladov sú mimo podniku, ktoré vnútropodnikové riadenie nevie a ani nemôže ovplyvniť. Sú to hlavne dodávateľsko-odberateľské vzťahy, úpravy cien vstupov do výroby, úroveň nákupných cien poľnohospodárskych výrobkov atď.

Závažnosť týchto mimopodnikových 'výrobnotechnických a ekonomických podmienok pre uplatnenie zásad vnútropodnikového chozrasčotu potvrdili i vedúci riadiaci pracovníci zo všetkých JRD a ŠM na Slovensku. Ako experti sa mali vyjadriť a dať do poradia dôležitosti deväť faktorov vytipovaných na základe predvýskumu, ktoré najviac negatívne ovplyvňujú podnikové a vnútropodnikové riadenie, výrobnú činnosť podniku i jeho ekonomické výsledky, a teda aj účinnosť vnútropodnikového chozrasčotu. To znamená, že najzávažnejší faktor dostal 1. poradie a najmenej závažný 9. poradie. Vytipované faktory pôsobia v každom podniku inak. Ich zovšeobecnenie za 700 JRD a ŠM na Slovensku môžeme pokladať za validné. Po spriemerovaní odpovedí expertov (priemerné hodnotenie poradia) sme dostali nasledovné poradie závažnosti jednotlivých faktorov:

1. Nedostatky v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch poľnohospodárskych výrobkov a služieb	
2. Nízka úroveň cien za poľnohospodárske výrobky	3,5
3. Nedostatečné materiálo-technické zabezpečenie vstupov do výroby	3,6
4. Platný systém usmerňovania prostriedkov na mzdy, vrátane predpisov o odmeňovaní	4,7

5. Zavedenie limitov do materiálových nákladov vrátane investičnej výstavby	5,1
6. Používaný systém plánovania (metóda rozpisu)	5,5
7. Nezájum technicko-hospodárskych pracovníkov o uplatnenie vnútro- podnikového chozrasčotu z dôvodu vysokej administratívnej náročnosti	5,6
8. Nesprávne zaradenie do prírodných stanovišť, stanovištných jednotiek	6,3
9. Podnik nemá spracované THN a normatívy materiálových nákladov	7

Vyrovnanosť priemerného poradia umožňuje zaradiť hodnotené faktory do troch skupín. Prvú skupinu tvoria vyslovene mimopodnikové vplyvy, druhú skupinu tvoria administratívne opatrenia vyšších riadiacich stupňov a až tretiu vlastné podnikové činitele. Možno povedať, že toto „podnikové videnie“ problémov braniacich uplatňovaniu zásad chozrasčotu podniku je do určitej miery účelové, snažiac sa príčiny zaradiť mimo seba, mimo vlastného pôsobenia. Pravdou však je aj to, že uvedené mimopodnikové faktory v rozhodujúcej miere ovplyvňujú podnikové a vnútropodnikové riadenie, v ktorom chozrasčot pôsobí ako jedna z metód. To sú dôvody, prečo treba hlbšie študovať súvislosti a väzbu mimopodnikových, podnikových a vnútropodnikových faktorov riadenia, čo bude mimoriadne dôležité v nových podmienkach prestavby hospodárskeho mechanizmu pri realizácii zásad samofinancovania.

Uvedené poradie závažnosti faktorov sa potvrdilo i v triedení podľa krajov a sektorov s minimálnymi rozdielmi v priemernom ohodnotení poradia (maximálne o dve desetiny bodu, resp. zámenou poradia o jedno miesto).

Za predpoklad a podmienky pre úspešné uplatňovanie vnútropodnikového chozrasčotu pokladáme i prípravu a rozpracovanie dokumentov usmerňujúcich mechanizmus jeho pôsobenia. Ešte do roku 1984, kedy MPVž SSR vydalo Vzorové pravidlá vnútropodnikového chozrasčotu, takmer dve tretiny podnikov (64,2 %) malo vypracované zásady vnútropodnikového chozrasčotu. V roku 1987 uviedlo len 2,4 % podnikov, že tieto pravidlá nemá vypracované.

Okrem všeobecných pravidiel vnútropodnikového chozrasčotu väčšina podnikov vypracovala aj ďalšie smernice a dokumenty pre vnútropodnikové chozrasčotné riadenie: 87,8 % podnikov má komplexné pravidlá pre odmeňovanie vnútro-
podnikových útvarov, 63,3 % podnikov vypracovalo aj pravidlá usmerňovania
mzdových prostriedkov pre vnútropodnikové útvary, 38,8 % podnikov rozpracovalo vzťahy kooperácie a hmotnej zodpovednosti medzi chozrasčotnými útvarmi, 62,6 % podnikov využíva vnútropodnikové cenníky výrobkov, prác a služieb, 67 % podnikov má rozpracované vnútropodnikové normy a normatívy. Asi pätina podnikov má rozpracované päť z týchto dokumentov, desatina štyri atď.

Na základe uvedeného štatistického pohľadu by mohla byť spokojnosť z hľadiska formálnych náležitostí a tvorby podmienok pre fungovanie mechanizmu vnútro-
podnikového chozrasčotu. Kvalitatívna stránka týchto dokumentov, hodnotená v 20 podnikoch SSR, kde sa vykonala ich analýza a riadené rozhovory s vedúcimi
riadiacimi pracovníkmi, je neuspokojivá.

Zistili sme, že v uplatňovaní vnútropodnikového chozrasčotu chýba cieľovo-
programový prístup, t. j. aké ciele sa majú uplatnením chozrasčotnej metódy do-
siahnúť, či už na jednotlivých pracoviskách, alebo v podniku ako celku. To je aj
dôvod, prečo sa v podnikoch nemožno stretnúť s ujasnenými kritériami účinnosti
mechanizmu vnútropodnikového chozrasčotu. To vedie k nezájumu alebo k neo-
dôvodnenému vyhľadávaniu slabých článkov v mechanizme vnútropodnikového
chozrasčotu, čo potvrdzuje, že v podnikoch nie je ucelený prehľad o jeho úrovni,
rozpracovaní a aplikácii jednotlivých prvkov.

To je aj príčina, prečo sa k vnútropodnikovému chozrasčotu v podnikoch nepristupuje komplexne, ale prevládajú parciálne, prvkové prístupy k ich aplikácii, často aj v dôsledku administratívnych nariadení z vyššieho riadiaceho orgánu. Je to napr. sledovanie či zníženie spotreby PHM, krmív, riešenie hmotnej zainteresovanosti vedúcich chozrasčotných útvarov, kontrola vymedzených činností a pod.

Pri takýchto čiastkových „chozrasčotných pákach“ sa nemôže dosiahnuť vysoký stupeň ich účinnosti. V praxi sa ešte stále nechápe, a preto asi ani nevyužíva podstatne vyšší synergický účinok komplexného pôsobenia prvkov vnútropodnikového chozrasčotu v porovnaní so súhrnom individuálne, nesúvisle a nekomplexne pôsobiacich prvkov.

Výsledky kvalitatívnej stránky posúdenia uvedených dokumentov, ako aj ich aplikáciu v podnikoch hodnotíme podľa jednotlivých prvkov vnútropodnikového chozrasčotu.

TVORBA CHOZRASČOTNEJ ŠTRUKTÚRY V PODNIKU

Analýza potvrdila značnú, nie vždy odôvodnenú variabilitu vnútropodnikových chozrasčotných jednotiek — úsekových hospodárskych stredísk (ÚHS), hospodárskych stredísk (HS) a nákladových stredísk (NS) — do celopodnikovej chozrasčotnej štruktúry. Vyplýva to predovšetkým z nejednotného a prevažne nesprávneho pochopenia ich ekonomického obsahu a funkcie v chozrasčotnej štruktúre. Navonok sa to potom prejavuje nenáležitou zámenou ÚHS za HS a HS za NS, ako aj vytváraním fiktívnych chozrasčotných útvarov, predovšetkým ÚHS a NS. Na tejto báze sa v podnikoch vytvárajú formálne chozrasčotné štruktúry, ktoré neumožňujú účinne uplatniť ďalšie prvky vnútropodnikového chozrasčotu.

U NS pretrváva najmä v rastlinnej výrobe ich kalkulačné nepochopenie, čo má za následok vykazovanie fiktívnych nákladových stredísk v chozrasčotnej štruktúre. Túto tendenciu podporuje aj automatizované spracovanie podnikových informácií, ktoré stiera rozdiely vo funkcii hospodárskych a nákladových stredísk a vedie prax ku spochybňovaniu ich účelnosti. Značná časť podnikov nedoceňuje vytváranie a riadenie NS ako reálnych chozrasčotných jednotiek. Sčasti ide o podniky, ktoré sa chcú vyhnúť náročnej evidencii spojenej s riadením nákladových stredísk, a preto sa uspokojujú s menej náročnou úrovňou vnútropodnikového chozrasčotu na báze hospodárskych stredísk.

Zistili sme tiež, že nadriadené orgány administratívne presadzovali v podnikoch unifikované schémy chozrasčotných štruktúr, ktoré sa nedajú vždy adaptovať na konkrétne podmienky podniku, čoho dôsledkom sa stal formalizmus v tvorbe chozrasčotných štruktúr, z ktorých sa odvodzovala formálna aplikácia ďalších prvkov vnútropodnikového chozrasčotu.

Na základe zistenia uvedeného stavu odporúčame riadiacej sfére a podnikom dôsledne dodržiavať zásadu vzájomnej zosúladenosti organizačnej a chozrasčotnej štruktúry, lebo chozrasčotný útvar predstavuje reálnu organizačnú jednotku s relatívne stabilným pracovným kolektívom. Jednotlivé typy chozrasčotných útvarov, t. j. úsekové hospodárske strediská, hospodárske strediská a nákladové strediská, uplatňovať v súlade s ich obsahom a funkciou vo vnútropodnikovej ekonomike, najmä s rozdielnou väzbou hmotnej zainteresovanosti na výsledkoch hospodárskej činnosti chozrasčotného útvaru. Odporúčame aj nevyhnutnosť uplatňovania vymedzenej samostatnosti, zodpovednosti a právomoci ako chozrasčotného útvaru, tak aj jeho vedúceho. Porušenie tohto základného predpokladu znižuje pôsobenie a využívanie ďalších prvkov vnútropodnikového chozrasčotu.

PLÁNOVANIE VO VNÚTROPODNIKOVÝCH CHOZRASČOTNÝCH ÚTVAROCH

Hodnotenie procesu plánovania vo vnútropodnikových chozrasčotných útvaroch potvrdilo, že prevažná väčšina poľnohospodárskych podnikov zostavuje plány hospodárskych stredísk v rozsahu a v štruktúre podnikového plánu, s výnimkou rozdelenia zisku, fondov, financovania obežných prostriedkov a investičnej výstavby. Štruktúra ukazovateľov hospodárskych a nákladových stredísk spravidla zahŕňa účty, ktoré v rámci účtovej evidencie sledujú a hodnotia reprodukčný proces v prevádzkovej oblasti. Nedodržuje sa zásada, že by sa mal rozsah plánovaných ukazovateľov smerom dovnútra podniku znižovať a pre chozrasčotné útvary plánovať len tie ukazovatele, ktoré kolektív pracovníkov bezprostredne ovplyvňuje.

Zvyšuje sa tým administratívna náročnosť rozpracovania plánov vnútropodnikových útvarov, pričom racionalizácia plánovacích prác v poľnohospodárskych podnikoch SSR prostredníctvom využitia výpočtovej techniky je na nízkej úrovni.

Pri plánovaní sa úce využívali technologické karty plodín a chovu (nepovinná tabuľka N-9), avšak údaje súčasnej technologickej karty nevyhovujú požiadavkám tvorby plánu, resp. rozpisu podnikového plánu na vnútropodnikové chozrasčotné útvary, nakoľko obsahujú neúplnú štruktúru rozhodujúcich prvotných a druhotných nákladov.

Vo využívaní technicko-hospodárskych noriem a noriem spotreby práce pre účely plánovania sa zistilo, že podniky sa uspokojujú s bázou celopodnikových normatífov, ktoré vo väčšine prípadov nezohľadňujú diferencované vnútropodnikové technicko-organizačné podmienky výroby, a v mnohých prípadoch dochádza k skresľovaniu skutočne vynakladaného úsilia a času i k nedoceneniu pracovnej iniciatívy, k rozporom medzi kolektívmi.

Odporúčanie, že iba cez bázu diferencovaných ekonomických a naturálnovecných normatífov, ktoré zodpovedajú podmienkam, v akých chozrasčotný kolektív pracuje, možno docieľiť zvýšenú ekonomickú chozrasčotnú zodpovednosť za výsledky práce spolu s hmotnou a morálnou stimuláciou, čím sa budú vytvárať aj zdroje pre podnik. Zodpovedajúca normatívna základňa je podmienkou, aby pracovné kolektívy v podniku boli diferencované podľa výsledkov práce, jej množstva a kvality. Vytvára sa tým aj predpoklad pre plné uplatnenie brigádnej formy organizácie práce a odmeňovania.

ÚROVEŇ EKONOMICKÝCH VZŤAHOV MEDZI CHOZRASČOTNÝMI ÚTVARMÍ

V oblasti ekonomických vzťahov sa zistila veľká variabilita organizačného usporiadania, hlavne základnej mechanizácie, čo je veľmi náročné na účtovnú evidenciu pri odovzdávaní výrobkov, prác a služieb. Potvrdilo sa, že toto usporiadanie je väčšinou výsledkom subjektívnych záujmov riadiacich pracovníkov (ako potrieb výrobnnej štruktúry alebo uplatňovaného systému riadenia). Ako najvhodnejšie sa ukazuje zaradiť základnú mechanizáciu do úseku rastlinnej výroby, zásobovacie jednotky živočíšnej výroby do úseku živočíšnej výroby, opravárstvo do úseku technických služieb. Takéto usporiadanie organizačných jednotiek najlepšie vyhovuje evidenčnému a účtovnému riešeniu hodnotových vzťahov medzi chozrasčotnými útvarmi.

Ekonomické vzťahy medzi chozrasčotnými útvarmi sú regulované jednak plánovanými výrobnými úlohami, ale predovšetkým ekonomickými nástrojmi. Z nich najdôležitejšie sú vnútropodnikové ceny výrobkov, prác a služieb predovšetkým z vlastných činností, ktoré sú predmetom odovzdávania medzi chozrasčotnými útvarmi.

Zistili sme, že pre ocenenie výrobkov v rastlinnej i v živočíšnej výrobe sa skoro výlučne používajú také typy cien, ktoré nie sú konštruované na cenové diferencovanie rozdielnej kvality výrobkov, t. j. stále zúčtovacie ceny, resp. upravené zúčtovacie ceny. Iba výnimočne sa používajú vnútropodnikové ceny stanovené na kalkulačnej báze vlastných nákladov, prípadne vlastných nákladov, upravených o prirážky a zrážky za kvalitu.

Problém využívania týchto cien naráža na nedoriešenie metodiky ich tvorby a aj na nezáujem riadiacich pracovníkov o ich vlastnú tvorbu v podniku. Je to dosť závažný nedostatok, lebo nezáujem či neschopnosť vyjadriť napr. rozdielnú kvalitu krmív alebo prác diferencovanými cenami spôsobuje deformáciu objektívnych hodnotových vzťahov medzi chozrasčotnými útvarmi. Bezmála až 60 % podnikov predstavuje disponibilnú rezervu pre prehlbenie úrovne a účinnosti vnútropodnikového chozrasčotu cestou diferencovaného oceňovania kvality krmív, t. j. zavedenia prirážok a zrážok k stálým zúčtovacím cenám.

V nových ekonomických podmienkach, kedy sa bude presadzovať a realizovať samostatnosť a zodpovednosť aj vnútropodnikových chozrasčotných útvarov za výsledok vlastnej činnosti, bude riešenie uvedeného problému prioritné. Vnútropodniková cenotvorba sa musí stať jednou zo základných ciest pre diferenciáciu pracovných kolektívov v ich hmotnej zainteresovanosti podľa dosiahnutých konečných výsledkov v hodnotovom vyjadrení.

V oceňovaní prác, služieb a v opravárstve sa v absolútnej väčšine využívajú hodinové sadzby. Táto tendencia v podstate pretrváva tak isto, ako aj neohodnocovanie kvality.

Nedostatočné rozpracovanie a aplikácia vnútropodnikových cien a tým aj realizácia vzájomných ekonomických vzťahov medzi chozrasčotnými útvarmi v konečnom dôsledku znamená, že sa nedodržiava hmotná zodpovednosť za škody, ktoré spôsobí jeden útvar druhém nesplnením plánovaných úloh, výrobkov, prác a služieb či už v množstve, alebo termínoch a pod.

Nedostatočné uplatňovanie hmotnej zodpovednosti medzi kooperujúcimi chozrasčotnými útvarmi patrí medzi najslabšie články vnútropodnikového chozrasčotu, s negatívnym dopadom na jeho účinnosť. Vzniknuté škody sa spravidla riešia len cez škodovú komisiu, ktorá rozhodne o spôsobe škody, no väčšinou bez dôsledku voči zodpovednému pracovníkovi alebo útvaru. Len v malej miere sa vyskytujú osobné postihy voči pracovníkom formou finančných sankcií. Lepšie využívanie tohto nástroja, ktorý by mal byť súčasťou hmotnej zainteresovanosti, by mohlo prispieť k účinnejšiemu pôsobeniu mechanizmu vnútropodnikového chozrasčotu.

V praxi sa tiež nerozšírilo uzatváranie ročných dohôd medzi kooperujúcimi chozrasčotnými útvarmi a o dodávke plánovaných výrobkov, výkonov, jej termínoch, resp. kvalite ako nástroja, ktorý posilňuje vzájomnú kontrolu i vedomie spoločnej zodpovednosti za konečné výsledky.

VYUŽITIE INFORMAČNÉHO SYSTÉMU V KONTROLE A HODNOTENÍ VÝSLEDKOV VÝROBY

V oblasti kontroly plnenia plánovaných úloh hospodárskych a nákladových stredísk pretrvávajú nedostatky vo frekvencii i v obsahovom zameraní. Značná časť podnikov prejednáva s kolektívami len plnenie výrobných úloh, resp. čerpanie miezd. Najnepriaznivejšia je situácia v chozrasčotných útvaroch rastlinnej výroby, kde vyše polovice podnikov počas celého roka využíva štvrtročný alebo nepravidelný interval hodnotenia úloh hospodárskych a nákladových stredísk.

Tieto nedostatky sú následkom toho, že výsledky kontroly plnenia plánovaných úloh u väčšiny podnikov nie sú prepojené na ostatné prvky vnútropodnikového chozrasčotu, abscentuje najmä účinné prepojenie na hmotnú stimuláciu. Sledovanie a pravidelné vyhodnocovanie plnenia plánovaných úloh nevedie ku kvalitnejšiemu a efektívnejšiemu hospodáreniu vnútropodnikových útvarov, keď nie sú na dostatočnej úrovni ostatné prvky vnútropodnikového chozrasčotu.

Podnikom sme navrhli obsahové a vecné zameranie kontroly plnenia úloh podľa chozrasčotného postavenia daného vnútropodnikového útvaru, jeho činnosti a ovplyvniteľnosti plnenia úloh pracovným kolektívom. Pri spracovaní návrhov sme prihliadali na veľkosť podniku a systém organizačnej a riadiacej štruktúry.

Za základ kontroly považujeme mesačný interval, pre ktorý sme rozpracovali viaceré varianty kontroly a hodnotenia plnenia výrobných a ekonomických úloh:

- Bez pomocných tabuliek, priamo zo zostáv základných podsystémov ASR.
- Pomocou ručne vyhotovených tabuliek spracovaných zo zostáv ASR. Tento variant je rozpracovaný do dvoch podvariantov: s využitím minimalizácie alebo rozsiahlejšieho počtu ukazovateľov.

- Pomocou podsystémov chozrasčotné odpočty, využívanie ktorých je v SSR v počiatočnom štádiu. V súčasnom období za najväčší nedostatok využívania tohto podsystému možno považovať nepreviazanosť plnenia výsledného ukazovateľa (ukazovateľov) na odmeny, t. j. podsystém plní funkciu len v oblasti kontroly plnenia plánovaných úloh. Príčinu tohto stavu vidíme v tom, že podniky pred zavedením chozrasčotných odpočtov nedokážu presne a kvalifikovateľne stanoviť a následne bezkompromisne dodržiavať nadväznosť na plnenie výsledného ukazovateľa (ukazovateľov).

SYSTÉM UPLATŇOVANIA HMOTNEJ ZAJINTERESOVANOSTI

Analýza systému a úrovne hmotnej zainteresovanosti poukázala na niektoré negatívne dôsledky vyplývajúce z uplatňovaného prírastkového normatívneho systému podnikovej mzdovej regulácie, ktorý nepôsobí dostatočne motivačne na podnikové kolektívy pri zvyšovaní a zefektívňovaní výroby. THP v dlhodobu zaostávajúcích JRD a ŠM dosiahli za rok 1986 celkový ročný zárobok 36 115 Kčs, v popredných 40 496 Kčs. Rozdiel predstavuje len 12,1 %. U robotníkov rozdiel predstavuje len 4,1 %, keď ročné zárobky dosahujú 35 539 Kčs v dlhodobu zaostávajúcích a 37 003 Kčs u popredných podnikov. Rozdiely podľa dosahovaných ekonomických ukazovateľov sú u oboch skupín podstatne väčšie. Úplnou anomáliou je, že priemerné podniky dosahujú najvyššie ročné zárobky ako u THP (42 324 Kčs), tak i u robotníkov (37 813 Kčs), čo je viac oproti popredným u THP o 2,4 % a u robotníkov o 1,02 %.

Aj napriek tomu, že podniky majú spracované vnútropodnikové pravidlá diferencovaného odmeňovania, vnútropodnikové chozrasčotné útvary ich dodržiujú len v malej miere. Pre usmernenie čerpania použiteľných miezd vnútropodnikové chozrasčotné útvary najčastejšie používajú výsledkový syntetický ukazovateľ — hrubý alebo upravený zisk, a to tak v hospodárskych, ako aj v nákladových strediskách. Je to nevhodný prístup, lebo hlavne v nákladových strediskách by stačila zainteresovanosť na tých zložkách výroby (ukazovateľoch), ktoré môžu najviac ovplyvniť. Príčinou tohto stavu je už skôr uvedený kalkulačný systém, ktorý nediferencuje jednotlivé stupne chozrasčotných útvarov.

Tak isto i používané formy len v malej miere vyhovujú chozrasčotným princípom odmeňovania. Len malá časť odmeny je viazaná na pracovné výkony a väčšia

na pracovný čas. Avšak štruktúra ročných zárobkov THP hovorí v prospech popredných a priemerných podnikov, v ktorých je najvyšší podiel pobádacích zložiek odmeny, keď v celej SSR v roku 1986 predstavovala 11,7 %, podiely 9,3 % a základná zložka predstavovala 79 % z celkového ročného zárobku. U popredných a priemerných podnikov je v ŠM a JRD SSR podiel pobádackej zložky a podielov až 23,3 % (13,1 a 10,2 %), resp. 23,2 % (12,6 a 10,6 %), no u dlhodobo zaostávajúcich len 12,6 % (8,4 a 4,2 %).

U kategórie robotníkov sú tieto podiely nižšie, keď za celú SSR predstavovala pobádacía zložka len 17,7 %. Túto úroveň dosiahli aj popredné podniky, no priemerné podniky u pobádacích zložiek dosiahli úroveň až 19,2 %, ale dlhodobe zaostávajúce len 14,9 %.

Uvedené rozdiely v pobádackej zložke vlastne určujú celkovú výšku ročného zárobku a tým diferencujú jeho úroveň podľa mzdových skupín hospodárenia, lebo základná zložka mzdy je pomerne vyrovnaná ako u THP, tak i u robotníkov.

Najvyšší podiel u pobádackej zložky robotníkov majú priebežné prémie (10,6 %), potom podiely (5,3 %) a najnižšiu časť výsledkové prémie (1,8 %). Chozrasčotný systém odmeňovania si vyžaduje zmenu štruktúry hmotnej zainteresovanosti v prospech výsledkových prémie na úkor priebežných aj napriek tvrdeniu riadiacich pracovníkov, že priebežné prémie viac motivujú ako výsledkové. Motívom k tejto zmene je systém ich vyplácania. Priebežné prémie sa totiž vo veľkej časti podnikov vyplácajú automaticky, percentuálne sú viazané k základnej zložke, bez ohľadu či už na kvalitu práce, alebo menovité úlohy. Priebežnými prémiami sa fakticky len zvyšuje sadzba tarifnej mzdy (odmeny). Okrem toho je pohodlnejšie ich priznávať, lebo nevyžadujú také prísne hodnotenie a kritériá ako výsledkové prémie.

U THP spočíva problém riešenia pobádackej zložky v tom, že jej výška sa určuje percentnou sadzbou k základnej odmene (mzde), ktorá sa odvodzuje od ročných odmien predsedu (riaditeľa) nižšou diferenciáciou funkčnej hierarchie. Tento prístup tak isto nepokladáme za správny. Diferenciácia v odmeňovaní podľa funkčnej hierarchie je stanovená v základnej mzde (odmene). Odmeňovanie technicko-hospodárskych pracovníkov vo vnútropodnikových chozrasčotných jednotkách pobádacími zložkami by malo byť viazané preto na kvalitu a úroveň plnenia výrobných úloh príslušného útvaru a nie na úroveň odmeny vedúcich riadiacich pracovníkov. Toto je najčastejší nedostatok v pravidlách odmeňovania.

Závažným nedostatkom v riešení chozrasčotnej hmotnej zainteresovanosti je aj vypracovávanie alebo úprava zásad odmeňovania v priebehu roka, čím sa nedoručuje zásada včasnej prípravy k informovanosti pracovníkov o tomto dokumente.

ZÁVER

Uplatnenie zásad nového hospodárskeho mechanizmu aj v podmienkach JRD a ŠM bude znamenať potrebu prehodnotiť úroveň uplatňovania ako podnikového, tak i vnútropodnikového chozrasčotu a ich vzájomné väzby. Len na tom bude možné zakladať jeho ďalšie zdokonaľovanie, ktoré si vyžiada samofinancovanie podnikov. Prehĺbenie samostatnosti, ale aj zodpovednosti podnikov za dosahované výsledky bude potrebné preniesť aj do jeho vnútropodnikových útvarov, tak ako to potvrdzujú skúsenosti popredných podnikov. Ako účinná sa javí decentralizácia podnikovej zodpovednosti zvlášť vo veľkých zlúčených JRD a ŠM.

Východiskom pre zdokonaľovanie mechanizmu vnútropodnikového chozrasčotu je poznanie súčasnej úrovne uplatňovania jeho prvkov. Poznatky z analýzy, ktorá sa vykonala vo všetkých 632 JRD a 68 ŠM na Slovensku v roku 1987, po-

tvrdzujú doterajšie poznatky o dosť formálnom a nekomplexnom prístupe k aplikácii zásadných prvkov vnútropodnikového chozrasčotu, ktorý sa často chápe len kalkulačno-účtovnícky a nie ako metóda ekonomického riadenia.

Zhodnotenie súčasného stavu vnútropodnikového chozrasčotu v období prechodu na nový hospodársky mechanizmus umožňuje prijať určité odporúčania ako postupovať v nových podmienkach pri tvorbe chozrasčotnej štruktúry, podnikovej normatívnej základne, vo vnútropodnikovom plánovaní, riešení ekonomických vzťahov, kontrole a evidencii dosahovaných výsledkov a v hmotnej zainteresovanosti.

Literatúra

- HASPRA, R.: Zdokonaľovanie vnútropodnikového chozrasčotu a brigádnej organizácie práce a odmeňovania. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1986 a 1987.
MIKITA, J. a kol.: Príklady uplatňovania vnútropodnikového chozrasčotu v JRD a ŠM. Bratislava, Príroda 1984.
PILÍŠEK, V.: Řízení v praxi zemědělských podniků. Praha, SZN 1986.
POPOV, G. CH.: Efektivné riadenie. Bratislava, Práca 1988.

Došlo 9. 8. 1988

HASPRA R., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava

Úroveň vnútropodnikového chozrasčotu v JRD a ŠM SSR v podmienkach prechodu na nový hospodársky mechanizmus

Zeméd. Ekon., 35, 1989, č. 4, s. 263–274. — 1 tab., lit. 3, res. slov., rus., angl., něm.

chozrasčot podnikový, chozrasčot vnútropodnikový, štruktúra, ceny, zainteresovanosť hmotná, vzťahy ekonomické, analýza, výsledky výskumu

Na základe prieskumu vo všetkých JRD a ŠM na Slovensku v roku 1987 príspevok hodnotí príčiny formálneho uplatňovania a nízkej účinnosti vnútropodnikového chozrasčotu. Zdôrazňuje dôležitosť vplyvu mimopodnikových faktorov. Charakterizuje a odporúča, ako zdokonaľiť vnútropodnikové plánovanie, ceny, ekonomické vzťahy, kontrolu, evidenciu a hmotnú zainteresovanosť vo vnútropodnikových chozrasčotných útvaroch.

ГАСПРА Р., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Братислава

Уровень внутрихозяйственного расчета в единых сельскохозяйственных кооперативах и госхозах Словацкой Социалистической Республики в условиях перехода к новому хозяйственному механизму

Zeměd. Ekon., 35, 1989, № 4, с. 263–274. — 1 табл., лит. 3, рез. слов., русск., англ., нем.

Хозяйственный расчет, внутрихозяйственный расчет, структура, цены, материальная заинтересованность, экономические отношения, анализ, результаты исследования

В статье рассматриваются причины формального применения и низкой эффективности внутрихозяйственного расчета на основе проведенного в 1987 году обследования во всех единых сельскохозяйственных кооперативах и госхозах Словакии. Подчеркивается значение воздействия внешних факторов. Приводятся возможности совершенствования внутрихозяйственного планирования, ценообразования, экономических отношений, контроля, учета и повышения материальной заинтересованности во внутрихозяйственных хозяйственных подразделениях.

HASPRA R., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Bratislava

The Level of Internal Khozraschot on Co-operative and State Farms of the Slovak Socialist Republic in the Conditions of Transition to the New Economic Mechanism

Zeměd. Ekon., 35, 1989, No. 4, pp. 263–274. — 1 tabs., refs 3, summaries in sl, ru, en, de

enterprise khozraschot, internal khozraschot, structure, prices, material interest

Applying the results of research on all co-operative and state farms in Slovakia in the year 1987, the causes of formal application and low effectiveness of internal khozraschot are evaluated. Underlined is the significance of the influence of external factors. The ways of improving the on-farm planning, prices, economic relations, control, record-keeping and material interest in the internal khozraschot sections are characterized and recommended.

HASPRA R., Forschungsinstitut für die Ökonomik der Land- und Nahrungsgüterwirtschaft, Bratislava

Das Niveau des innerbetrieblichen Chozrastschots in den LPG und Staatsgütern der SSR unter den Bedingungen des Übergangs auf den neuen Wirtschaftsmechanismus

Zeměd. Ekon., 35, 1989, Nr. 4, S. 263–274. — 1 Tab., Lit. 3, Zus. in Slowak., Russ., Engl., Dtsch.

Innerbetriebl. Chozrastschot (wirt. Rechnungsf.), betriebl. Chozrastschot, Struktur, Preise, mat. Interessiertheit, ökon. Beziehungen, Analyse, Forschungsergebnisse

Ausgehend von einer Untersuchung in allen LPG und Staatsgütern der Slowakei im Jahre 1987 wertet der Beitrag die Gründe für die formale Anwendung und die niedrige Wirksamkeit des innerbetrieblichen Chozrastschots. Unterstrichen wird die Wichtigkeit des Einflusses von außerbetrieblichen Faktoren. Charakterisiert und empfohlen wird, wie die innerbetriebliche Planung zu verbessern ist sowie die Preise, die ökonomischen Beziehungen, die Kontrolle, Rechenschaftslegung und materielle Interessiertheit bei den Einheiten der innerbetrieblichen wirtschaftlichen Rechnungsführung.

Adresa autora:

Ing. Rudolf Haspra, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Zvyšovanie sebestačnosti vo výrobe poľnohospodárskych výrobkov pri obmedzenom a sústavne klesajúcom pôdnom фонде a zvyšovaní spotreby energeticky náročnejších potravín kladie vysoké požiadavky na rozvoj rastlinnej výroby, ktorá je základom rozvoja poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu. Aj v ďalšom období zostáva naďalej hlavnou úlohou prednostne zabezpečiť zvyšovanie úrovne rastlinnej výroby pri racionálnom využití výrobných podmienok každého poľnohospodárskeho podniku. Náročné úlohy, pred ktorými rastlinná výroba stojí, vyžadujú, aby sme na jej výrobky neustále kladli dôraz, lebo význam tohto odvetvia sa aj v dlhodobej perspektíve bude trvale zvyšovať. Napriek zjavným pozitívnym výsledkom v posledných rokoch zaznamenávame v rastlinnej výrobe značné rezervy, ktoré treba využiť pre jej ďalší rozvoj.

MATERIÁL A METODIKA

Úroveň a vývoj rastlinnej výroby v okrese Topoľčany sme hodnotili za roky 1983 až 1987 za družstevný sektor, pričom sme sa zamerali najmä na naturálne výsledky tých plodín, ktoré rozhodujúcou mierou ovplyvňujú ziskovosť poľnohospodárskych podnikov. Ide predovšetkým o obilniny a ekonomicky sme zhodnotili i strukoviny, repku olejnú, cukrovú repu a chmeľ. Komplexné hodnotenie rastlinnej výroby sme uskutočnili analýzou úrovne a vývoja hrubej produkcie rastlinnej výroby (HPRV) a jej podielu na hrubej poľnohospodárskej produkcii (HPP).

Jednotné roľnícke družstvá okresu sme vzhľadom na ich diferencované pôdo-klimatické podmienky rozdelili podľa poľnohospodárskych prírodných oblastí (PPO) do štyroch skupín:

- I. skupina: PPO N-1 — JRD Ludanice, Nitrianska Streda, Preseľany
- II. skupina: PPO N-2 — JRD Horné Obdokovce, Chynorany, Klátová Nová Ves, Nitrianska Blatnica, Rybany, Urmince, Veľké Ripňany
- III. skupina: PPO P-1 a P-2 — JRD Podlužany, Prašice, Pravotice, Skačany, Šalgovce, Veľké Chlievany, Veľké Uherce a Ruskovce — P-2
- IV. skupina: PPO V-2 a V-3 — JRD Uhrovec a Slatina n/Bebravou

Priemerný ročný prírastok (úbytok) vybraných ekonomických ukazovateľov (HPRV/ha, hektárové úrody, VN/ha, VN/t) sme vypočítali pomocou lineárnej

regresie: $y = a + bt$. Vypočítaný prírastok (úbytok) využívame vzhľadom na dĺžku skúmaného obdobia a výkyvy v ukazovateľoch predovšetkým na porovnanie vývoja medzi podnikmi navzájom. Podkladom pre výpočet ukazovateľov boli Výkazy o vlastných nákladoch sledovaných JRD a ročné rozboru OPS Topoľčany.

VÝSLEDKY

Družstevný sektor obhospodaruje rozhodujúci, až 88,6% podiel poľnohospodárskej pôdy socialistického sektoru, čo predstavuje výmeru viac ako 53 tisíc ha poľnohospodárskej pôdy. Rastlinná výroba za posledných päť rokov v podstate nemenila svoj rozsah, nakoľko výmera poľnohospodárskej pôdy klesla len o 102 ha. Aj keď k výraznejším zmenám vo výmere nedošlo v žiadnom JRD, čiastočne sa zvýšila v JRD Uhrovec a Chynorany a klesla v JRD Rybany a Klátová Nová Ves.

Vývoj rastlinnej produkcie bol ovplyvnený najmä úrodným rokom 1984, kedy HPRV dosiahla výšku 9 243 Kčs/ha, a neúrodným rokom 1986 s produkciou 7 874 Kčs HPRV/ha. Z časového radu úrovne HP-RV na jednotku plochy vyplýva, že táto klesala za družstevný sektor v priemere ročne o 71 Kčs. Vývoj HPRV/ha je veľmi diferencovaný. Výrazný nárast produkcie sme zaznamenali v JRD Veľké Ripňany (442 Kčs HPRV/ha ročne) a menší v JRD III. skupiny, a to: Ruskovce, Podlužany, Skačany, Pravotice, Veľké Chlievany a Veľké Uherce. Najvyšší absolútny pokles rastlinnej produkcie z 1 ha poľnohospodárskej pôdy bol v JRD I. skupiny (Preseľanoch a Ludaniciach) a v podnikoch II. skupiny (v JRD Chynorany, Klátová Nová Ves, Šalgovce, Urmince a Horné Obdokovce).

V dôsledku diferencovaných prírodných podmienok úroveň HPRV/ha je v JRD značne rozdielna a pohybuje sa v rozpätí od 11 434 Kčs do 2 977 Kčs/ha. Z jedného hektára poľnohospodárskej pôdy sa v priemere vyprodukovala rastlinná produkcia vo výške necelých 9 tisíc Kčs (8 565). Viac ako 11 tisíc Kčs HPRV/ha v priemere za 5-ročné obdobie dosiahli JRD Ripňany a Preseľany, produkciu v rozpätí 10–11 tisíc Kčs JRD Urmince, od 9 do 10 tisíc Kčs HPRV/ha vyprodukovali JRD Nitrianska Streda, Rybany, Ludanice, Veľké Chlievany a Horné Obdokovce. Menšiu produkciu ako 7 tisíc Kčs/ha vyprodukovalo JRD Veľké Uherce a najnižšiu úroveň intenzity RV logicky majú podniky zatriedené do PPO V-2 a V-3 (3–4 tisíc Kčs/ha).

Tým, že rastlinná výroba vytvára finálne potravinárske výrobky, prípadne polotovary alebo suroviny pre ich výrobu a súčasne zabezpečuje a podmieňuje aj rozvoj živočíšnej výroby, je nevyhnutný prednostný a proporcionálny rozvoj rastlinnej výroby s výrobou živočíšnou. Posudzovanie vývoja rastlinnej výroby z tohto aspektu si vyžaduje hodnotiť aj vývoj podielu HPRV na HPP. Vývoj tohto ukazovateľa v okrese Topoľčany nemožno označiť ako pozitívny, nakoľko podiel rastlinnej produkcie klesá ročne o 0,36 %. Znižovanie podielu produkcie RV na HPP je takmer javom všeobecným a výnimku tvoria len JRD Ripňany, ktoré pri najvyššej produkcii RV v okrese dosiahlo aj najvyšší (0,75 %) prírastok rastlinnej produkcie za rok, a JRD Veľké Uherce, ktoré s produkciou 6 521 Kčs (najnižšou v skupine) zvyšovalo jej podiel na HPP o 0,23 % ročne. Nepatrný nárast, ktorý možno hodnotiť takmer ako stagnáciu, dosiahli JRD Podlužany a Klátová Nová Ves. Najvýraznejšie zníženie podielu rastlinnej produkcie na HPP bolo v JRD Preseľany (pokles až o 2,52 % ročne), Rybany (pokles 1,78 % ročne), Uhrovec (pokles 1,41 % ročne), Šalgovce (pokles 1,37 %) a Nitrianska Blatnica (ročné zníženie 1,12 %). Zníženie podielu produkcie RV na HPP u ostatných JRD sa pohybuje od 0,01 do 1,00 %.

Úroveň a vývoj produkcie RV je odrazom štruktúry pestovaných plodín a výšky dosiahnutých hektárových úrod. Rozhodujúci podiel na poľnohospodárskej a ornej pôde majú obilniny, ktoré svojou výmerou zaberajú 49 % poľnohospodárskej pôdy a takmer 56 % ornej pôdy. Obilniny vyrábali všetky JRD. Najväčší rozsah mala pšenica a jačmeň. Niektoré podniky III. a IV. skupiny pestovali aj raž a ovos a podniky vyrábajúce poľnohospodárske produkty v lepších prírodných podmienkach sa orientovali na výrobu kukurice na zrno. Výmera obilnín nepatrne vzrastala, priemerne ročne za celý družstevný sektor činil prírastok 87,4 ha. Podstatne výraznejšia však bola zmena v štruktúre plôch pestovaných obilnín (tab. I).

I. Vývoj výmery a štruktúry obilnín v družstevnom sektore okresu Topoľčany – The development of areas and structure of cereals in the co-operative sector in the Topoľčany district

Druh obilniny	1983		1987		Δ ha	Δ %
	výmera v ha	%	výmera v ha	%		
Pšenica	15 255	59,65	14 809	57,05	-445	-2,60
Raž	160	0,63	75	0,29	-85	-0,34
Jačmeň	7 943	31,06	6 511	25,08	-1 432	-5,98
Ovos	105	0,41	95	0,37	-10	-0,04
Kukurica na zrno	2 044	7,99	4 421	17,03	+2 377	+9,04
Obilniny spolu	25 576	100,0	25 959	100,0	+383	-

$\Delta = 1987 - 1983$ (prírastok +, úbytok -)

Z údajov vyplýva, že JRD okresu Topoľčany zvyšovali rozsah výroby kukurice na zrno na úkor ostatných obilnín.

Plnenie plánu osevu obilnín je za celé sledované obdobie dobré, nakoľko rozdiel skutočných osevných plôch oproti plánovaným dosiahol za päť rokov len 437 ha, čo ročne predstavovalo osev nižší o 86,8 ha. Plánované osevy sa prekročili len u ovsa. Pri vyšších hektárových úrodách ako stanovil plán prekročil družstevný sektor produkciu obilnín celkom o 31,5 tis. ton obilia pri zvýšení objemu produkcie zo 132 tis. ton na 143,7 tis. ton obilia.

V priemere sa z 1 ha vyprodukovalo 5,24 ton zrna obilia, pričom došlo k miernemu ročnému znižovaniu úrod vo výške 55 kg/ha. Skutočné hektárové úrody však vysoko prekročili stanovený plán 4,97 t a sú značne diferencované podľa jednotlivých obilných druhov (tab. II).

Výška skutočných hektárových úrod naznačuje, že zmeny v štruktúre obilnín neprinesli očakávané prínosy v rastlinnej produkcii. Teoreticky, ak neprihliadame na celospoločenské potreby výroby jednotlivých druhov obilnín, družstevný sektor osevom 18 411 ha kukurice za sledované obdobie vyrobil o 7 733,8 ton zrna menej

II. Plánované a skutočné hektárové úrody obilnín za roky 1983 až 1987 – The planned and actual per hectare yields of cereals over the years 1983 to 1987

Obilnina	Plán t/ha	Skutočnosť t/ha	% plnenia plánu	Ø ročný prírastok (úbytok) v kg/ha
Pšenica	5,06	5,39	106,52	-56
Raž	3,65	3,72	101,92	-54
Jačmeň	4,68	4,74	101,28	-93
Ovos	3,04	3,59	118,09	+177
Kukurica na zrno	5,23	4,97	95,03	+72
Obilniny celkom	4,97	5,24	105,43	-55

oproti variantu, že by na celej ploche pestoval pšenicu, pri výrobe ktorej by získali pestovatelia o 0,46 t viac zrna z 1 ha. Skutočnosť, že sa plochy kukurice rozširovali aj na úkor raže, ale najmä jačmeňa, u ktorých sa dosiahli nižšie úrody ako u kukurice spôsobila, že objem produkcie bol ovplyvnený aj zmenou v štruktúre pestovaných obilnín.

Medzi JRD dosahujúce najvyššie hektárové úrody pšenice patria Preseľany (6,06 t), Veľké Ripňany (5,97 t) a Nitrianska Streda (5,92 t), jačmeňa JRD Urmince (5,79 t), Nitrianska Streda (5,64 t) a Preseľany (5,60 t) a kukurice na zrno JRD Skačany (5,77 t), Rybany (5,55 t) a Veľké Ripňany (5,43 t). Najlepšie umiestnenie v hektárových úrodách vybraných troch druhov obilnín dosiahlo JRD Urmince, ktoré v priemere za päťročné obdobie dosiahlo už najvyššiu spomenutú úrodu jačmeňa a úrodami pšenice a kukurice sa zaradilo na 4. miesto. Druhé miesto obsadili dva podniky, JRD Preseľany, ktoré sa zaradilo na 1. a 3. miesto v úrodách hustosiatych obilnín, ale u kukurice obsadilo až 8. miesto, a JRD Veľké Ripňany, ktoré dosahovalo vysoké úrody u pšenice a kukurice, ale len priemerné úrody jačmeňa. Tretie miesto získalo JRD Nitrianska Streda taktiež vplyvom vysokých úrod hustosiatych obilnín.

Za nízke (vzhľadom na dané prírodné podmienky) možno označiť úrody dosiahnuté u všetkých obilnín v JRD Klatová Nová Ves a Chynorany (II. skupina) a u hustosiatych obilnín v JRD Skačany a Veľké Uherce.

Na výrobu obilnín vynaložili podniky rozdielne množstvo živej a zhmotnenej práce. Výška VN/ha u pšenice sa pohybovala od 5 679 Kčs v JRD Prašice do 11 644 Kčs v JRD Slatina n. B., u jačmeňa od 5 471 Kčs v JRD Nitrianska Blatnica do 10 821 Kčs v JRD Slatina n. B. a u kukurice od 7 642 Kčs v JRD Podlužany do 11 129 Kčs v JRD Skačany.

Diferencované hektárové úrody a vynaložené náklady sa komplexne prejavili na výške jednotkových nákladov. Najlacnejšie vyrobilo jednu tonu pšeničného zrna JRD Nitrianska Blatnica a JRD Preseľany. I keď úroveň jednotkových nákladov je približne v oboch podnikoch rovnaká (957 a 979 Kčs/t), JRD Preseľany i na-

priek najvyšším úrodám pšenice sa v dôsledku vyšších nákladov na 1 ha zaradilo na 2. miesto. Popredné umiestnenie JRD Nitrianska Blatnica bolo ovplyvnené predovšetkým nízkymi nákladmi na jednotku plochy. Tretie miesto obsadilo nákladom 1 064 Kčs/t JRD Nitrianska Streda. Rezervy v zlepšení ekonomiky výroby pšenice vidíme predovšetkým v znížení nákladov v JRD Pravotice, Podlužany, Veľké Uherce a Ruskovce a vo zvýšení hektárových úrod najmä v JRD Skačany, Veľké Chlievany, Klátová Nová Ves a v ďalších.

Vlastné náklady na výrobu 1 tony zrna jačmeňa sa pohybovali od 875,60 do 2 486,60 Kčs. S najnižšími nákladmi vyrobilo jačmeň JRD Preseľany, ďalej sú to Nitrianska Blatnica (872,2 Kčs/t) a Nitrianska Streda (916,8 Kčs/t).

JRD s najvyššou hektárovou úrodou jačmeňa sa v dôsledku vysokých nákladov na 1 ha zaradilo v nákladovosti až na 12. miesto v okrese. Vysokú nákladovosť výroby jačmeňa vzhľadom na prírodné podmienky mali aj JRD Chynorany, Podlužany, Šalgovce a Veľké Chlievany. Zlepšenie ekonomických výsledkov pri výrobe jačmeňa vidíme jednak v intenzifikácii jeho výroby cestou dodatočných vkladov v JRD Prašice, Skačany, Klátová Nová Ves a ďalších a jednak v prehodnotení a najmä znížení nákladov v JRD Urmince, Pravotice, Veľké Chlievany, Ruskovce a Slatina n/B.

Na výrobu 1 tony kukuričného zrna podniky vynaložili 1 412 až 1 982 Kčs VN. Zaujímavým faktom pri hodnotení výroby kukurice je, že dobré výsledky dosahujú podniky, ktoré vyrábajú túto obilninu v horších prírodných podmienkach (PPO P-1), napr. JRD Šalgovce sa pri priemerných nákladoch na 1 ha kukurice zaradilo jednotkovým nákladom 1 523 Kčs/t na 2. miesto, JRD Podlužany v dôsledku najnižších nákladov na hektár (nákladom 1 593 Kčs/t), na 4. miesto a JRD Skačany vplyvom najvyšších hektárových úrod na 5. miesto pri jednotkovom náklade 1 593,50 Kčs/t. Najlacnejšie vyrába kukuricu JRD Urmince a 3. miesto obsadilo JRD Preseľany, najmä vplyvom nízkych nákladov na 1 ha plochy kukurice. Rezervy v znížení spotreby celkovej práce na 1 tonu kukuričného zrna vidíme najmä vo zvýšení hektárových úrod v podnikoch zaradených do PPO N-1 a N-2: JRD Nitrianska Blatnica, Ludanice, Nitrianska Streda, efektívnou intenzifikáciou v JRD Podlužany, Klátová Nová Ves, Horné Obdokovce, Prašice a znížením neúmernej nákladovosti v JRD Skačany, Ludanice, Pravotice a Rybany.

Vzhľadom na diferencované hektárové úrody a rozdielne požiadavky obilnín na vklady doporučujeme prehodnotiť intenzitu výroby obilnín, a to tak produkčnú, ako aj nákladovú časť a v jej nadväznosti riešiť štruktúru obilnín tak, aby podniky získali maximálnu produkciu zrna z jednotky plochy.

Nákladovosť hlavných druhov obilnín sa vo väčšine JRD za sledované obdobie zvyšovala. U pšenice prírastok jednotkových nákladov sme zaznamenali v 18 JRD, u jačmeňa v 16 JRD a u kukurice v 12 JRD. Vo väčšine prípadov zdraženie výroby 1 tony zrna bolo dôsledkom rastu nákladov pri súčasnom znížení hektárových úrod – u pšenice 9 JRD, u jačmeňa 12 JRD a u kukurice 5 JRD. V ďalších podnikoch rástli náklady rýchlejšie ako produkcia (neefektívna intenzifikácia – u pšenice v 5 JRD, u jačmeňa v 4 JRD, u kukurice v 6 JRD), prípadne náklady na 1 ha klesali, ale pri rýchlejšom znižovaní hektárových úrod. K zlacneniu výroby pšenice došlo len v JRD Podlužany a v JRD Veľké Uherce, v ktorých sa výroba z podnikového hľadiska zefektívnila len vplyvom zníženia nákladov na 1 ha pri stagnácii alebo poklese produkcie na hektár. Obdobným spôsobom bolo dosiahnuté aj zníženie jednotkových nákladov u jačmeňa v JRD Klátová Nová Ves a Rybany.

U kukurice ako u jedinej obilniny sa prejavil typický intenzívny rozvoj, a to v JRD Nitrianska Streda, keď zvýšenie nákladov na 1 ha (110 Kčs ročne) prinieslo adekvátne zvýšenie produkcie (o 0,127 t/ha), v dôsledku čoho zlacnela výroba to-ny zrna o 66,5 Kčs ročne. V ďalších JRD sa na zlacnení výroby kukurice podieľal pokles nákladov na jednotku plochy.

Výroba strukovín zaberala celkom 7 979 ha, čo v priemere za rok predstavuje výmeru 1 595,8 ha. Plán osevu bol splnený na 99 %. Na výmere strukovín sa viac ako 57 % podieľal hrach jedlý, zvyšok výmery tvorili najmä plochy šošovice a fazule jedlej. Z 1 hektára hrachu podniky vyrobili 3,11 ton zrna, čo je o 0,09 to-ny viac ako predpisoval plán. Vyššie hektárové úrody nielenže kompenzovali scho-dok v oševnej ploche, ale zabezpečili aj prekročenie produkcie hrachu o 324 ton. Viac ako 3 tony na hektár dosiahli JRD Nitrianska Streda, Veľké Ripňany, Urmin-ce, Pravotice a Šalgovce. Pri nákladoch 7 815 až 10 341 Kčs/ha náklad na výrobu 1 tony zrna sa pohyboval od 2 289 do 3 333 Kčs. Najlacnejšie vyrobili hrach JRD Podlužany vplyvom najnižších nákladov na 1 ha. Vysoké náklady na jednotku plo-chy v JRD Veľké Ripňany posunuli toto JRD v nákladovosti hrachu až na posled-né miesto i napriek druhým najvyšším hektárovým úrodám.

Repka olejná sa na ornej pôde podieľala 1,7 až 2,4 %. Plán osevu repky olejnej splnil družstevný sektor na 94,1 %, čo pri nižších úrodách oproti plánu o 0,03 t/ha znamenalo schodok v produkcii semena vo výške 913,5 t, t.j. o 7,1 % oproti plánu (plán 12 807 t). Priemerné úrody družstevného sektoru 2,43 t/ha vy-soko prekročilo JRD Klátová Nová Ves úrodou 2,84 t/ha. Ako ďalšie sa zaradili JRD Skačany s úrodou 2,67 t/ha, JRD Ludanice s úrodou 2,64 t/ha a JRD Ryba-ny s úrodou 2,53 t/ha. Vlastné náklady na 1 tonu semena repky olejnej sa pohybo-ovali od 2 125 do 4 880 Kčs. Najlacnejšie vyrábalo repku JRD Ludanice, ktoré v hektárových úrodách obsadilo 3. miesto. Výborné výsledky v nákladovosti repky dosahujú vplyvom nízkych nákladov na 1 ha JRD Prašice a Nitrianska Bystrica (VN/ha cca 7 tisíc Kčs). Neúmerne vysoké náklady na výrobu repky sme zazna-menali v JRD Veľké Ripňany a Podlužany.

Významný, cca 7% podiel na ornej pôde družstevného sektoru zaberala za sledované obdobie cukrová repa. Plán stanovil obsiať cukrovou repou celkom 18 890 ha ornej pôdy, čo pri priemernej plánovanej úrode 35,26 ton/ha znamena-lo vyrobiť 665 974 ton buliev cukrovej repy. Plán produkcie cukrovej repy sa ne-splnil dôsledkom nižšieho osevu o 203 ha, ale najmä vplyvom hektárových úrod o 1,48 t nižších ako stanovil plán.

Výrobou cukrovej repy sa zaoberalo celkom 17 JRD, ktoré boli zaradené v PPO N-1, N-2 a P-1. Priemerné úrody cukrovej repy sa pohybovali od 27,68 do 41,65 ton. Najvyššie úrody dosiahli Rybany, 2. miesto obsadili Podlužany s úrodou 39,53 t/ha a 3. miesto JRD Veľké Chlievany s úrodou 37,65 t/ha. Nízku úroveň hektárových úrod vzhľadom na dané prírodné podmienky dosiahli JRD Ludanice, Nitrianska Streda, Klátová Nová Ves, Chynorany a Nitrianska Blatnica. JRD Prašice sa úrodou 27,68 t/ha zaradilo na posledné miesto. Nižšie úrody ako 30 ton v priemere za päť rokov dosiahlo okrem spomenutého JRD len JRD Kláto-vá Nová Ves (29,2 t/ha). Pri nákladoch 13 727 až 19 163 Kčs/ha za nákladovosť cukrovej repy pohybovala od 313 do 519 Kčs/t. Najlacnejšie vyrobilo 1 tonu cu-krovej repy JRD Preseľany, najmä vplyvom nízkych nákladov na 1 ha. Umiestnie-nie JRD Nitrianska Blatnica (2. miesto s nákladom 349 Kčs/t) a Ludanice (3. miesto s nákladom 365 Kčs/t) bol taktiež dôsledok predovšetkým nízkych nákla-dov na jednotku plochy. Zo zaradenia podnikov v nákladovosti vyplýva, že rozdie-ly v hektárových úrodách sú menej výrazné ako rozdiely vo výške nákladov na 1 hektár plochy cukrovej repy, a preto práve náklady značne ovplyvňujú ekonomiku tejto plodiny v daných podmienkach.

III. Úroveň a vývoj hektárových úrod hlavných trhových plodín v JRD okresu Topoľčany – The level and development of per-hectare yields of the main market crops grown on co-operative farms of the Topoľčany district

JRD	Pšenica		Jačmeň		Kukurica na zrno		Hrach jedlý		Repka olejná		Cukrová repa		Chmeľ	
	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b
I. skupina														
Ludanice	5,70	-0,10	5,20	-0,14	4,86	0,14	—	—	2,64	-0,66	31,96	-1,91	0,76	0,12
Nitrianska Streda	5,92	0,01	5,64	-0,22	4,94	0,13	3,24	-0,15	—	—	31,58	0,32	—	—
Preseľany	6,06	-0,11	5,60	-0,17	4,97	0,15	—	—	—	—	33,37	1,45	—	—
II. skupina														
Horné Obdokovce	5,56	-0,21	5,12	-0,07	4,66	0,16	—	—	2,40	—	32,33	0,81	0,96	0,02
Chynorany	5,32	0,01	5,06	-0,03	4,86	-0,02	2,93	-0,24	—	—	30,82	0,63	0,90	-0,01
Klátová Nová Ves	5,00	-0,07	4,93	-0,01	4,23	-0,04	2,88	-0,25	2,84	—	29,20	-0,16	0,96	0,13
Nitrianska Blatnica	5,77	-0,02	5,30	-0,12	4,29	-0,14	2,57	—	2,35	0,40	31,15	1,11	1,13	0,09
Rybany	5,48	0,00	5,29	-0,12	5,55	-0,04	—	—	2,53	0,05	41,65	0,15	0,96	0,07
Urmince	5,83	0,01	5,79	-0,17	5,37	0,18	3,10	—	—	—	33,19	-0,41	1,06	0,05
Veľké Ripňany	5,97	-0,09	5,25	-0,18	5,43	0,42	3,13	-0,06	1,69	-0,22	33,33	1,33	—	—
III. skupina														
Podlužany	5,07	0,01	4,65	0,09	4,60	0,20	2,98	-0,00	2,42	-0,12	39,53	0,95	—	—
Prašice	5,07	-0,06	4,72	-0,10	4,29	-0,02	2,83	-0,12	2,25	0,29	27,68	-0,21	0,83	0,02
Pravotice	5,47	-0,03	5,29	-0,06	5,07	0,12	3,40	—	2,45	—	35,99	1,46	—	—
Skačany	4,64	-0,04	4,62	-0,15	5,78	-0,29	—	—	2,34	0,31	33,49	1,94	—	—
Šalgovce	5,42	-0,05	4,99	-0,07	5,20	0,94	3,02	—	2,67	-0,07	31,82	1,36	—	—
Veľké Chlievany	5,05	-0,17	4,92	-0,14	5,32	-0,44	—	—	2,51	-0,01	37,65	0,38	—	—
Veľké Uherce	4,65	-0,05	4,66	-0,05	—	—	2,27	—	2,50	—	33,53	0,08	—	—
Ruskovce	5,05	0,06	4,87	0,15	—	—	—	—	2,47	—	—	—	—	—
IV. skupina														
Uhrovec	4,25	-0,37	3,64	-0,06	—	—	—	—	2,06	—	—	—	—	—
Slatina	4,23	0,01	4,20	-0,24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

$\bar{x}$ = priemerné hektárové úrody v t

b = priemerný ročný prírastok hektárových úrod v t

IV. Úroveň a vývoj vlastných nákladov hlavných trhovných plodín v JRD okresu Topoľčany v Kčs/t za roky 1983 až 1987 – The level and development of the prime costs in Kčs/t of the main market crops grown on co-operative farms of the Topoľčany district for the years 1983 to 1987

JRD	Pšenica		Jačmeň		Kukurica na zrno		Hrach jedlý		Repka olejná		Cukrová repa		Chmel'	
	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b	$\bar{x}$	b
I. skupina														
Ludanice	1 157	19,4	1 097	51,1	1 879	-142,6	—	—	2 125	—	365	51,7	90 671	-5 668
Nitr. Streda	1 064	56,1	917	28,8	1 651	-66,5	2 693	115,3	—	—	369	-3,4	—	—
Preseľany	976	28,7	876	150,2	1 526	5,4	—	—	—	—	313	-25,7	—	—
II. skupina														
H. Obdokovce	1 142	62,7	114	52,6	1 616	-95,5	—	—	—	—	471	15,9	63 191	-1 435
Chynorany	1 117	19,3	1 129	3,7	1 821	273,4	3 045	644,7	3 722	—	417	8,3	—	—
Klátová N. Ves	1 192	6,1	1 112	-7,4	1 849	32,5	3 171	—	—	—	462	3,0	70 064	263
Nitr. Blatnica	957	48,2	878	56,9	1 923	22,6	—	—	2 893	-187,7	349	-24,9	77 165	-7 057
Rybany	1 308	10,1	1 060	-99,8	1 829	102,9	—	—	3 448	759	415	37,9	91 847	6 169
Urmince	1 227	99,6	1 163	79,9	1 412	129,3	2 383	—	—	—	481	78,0	85 304	-689
V. Ripňany	1 153	148,4	1 124	54,0	1 982	21,4	3 333	-14,6	4 857	1 627	418	6,8	68 920	111
III. skupina														
Podlužany	1 396	-47,3	1 446	2,9	1 593	69,7	2 024	397,5	3 100	42,5	409	-9,0	—	—
Prašice	1 121	36,3	1 058	68,7	1 776	253,2	—	—	2 405	28,4	431	48,7	65 139	-2 146
Pravotice	1 427	112,8	1 214	22,1	1 919	126,4	2 289	—	3 830	—	394	2,3	—	—
Škačany	1 619	269,7	1 103	-22,1	1 594	-305,8	—	—	6 271	—	519	51,3	—	—
Šalgovce	1 299	26,3	1 221	75,4	1 523	65,5	—	—	3 674	878,2	366	-9,3	—	—
Veľ. Chlievany	1 488	46,3	1 383	-72,5	1 818	-131,5	—	—	3 123	273,3	368	28,1	—	—
Veľ. Uherce	1 651	-23,2	1 514	32,1	—	—	—	—	4 880	181	425	32,9	—	—
Ruskovce	1 730	110,2	1 874	125,6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. skupina														
Uhrovec	2 115	80,6	2 253	8,0	—	—	—	—	3 887	975,5	—	—	—	—
Slatina	2 669	32,2	2 490	147,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

 $\bar{x}$ = priemerné VN/t v Kčs b = priemerný ročný prírastok VN v Kčs/t ak sa plodina pestovala min. 4 roky za sebou

Najvyššie náklady na výrobu cukrovej repy vynakladali JRD Skačany (519 Kčs/t), Urmince (481 Kčs/t) a Horné Obdokovce (471 Kčs/ha). Rezervu v zlepšení nákladovosti, t.j. možnosť zlacnenia výroby jednotky cukrovej repy, vidíme v jej intenzifikácii, najmä v JRD Ludanice, Prašice, Nitrianska Blatnica a Šalgovce, a v znížení neopodstatnenej a neúmernej nákladovosti v JRD Podlužany, Skačany, Rybany a Urmince.

Chmeľnice zaberali za sledované obdobie v priemere 382 ha poľnohospodárskej pôdy. Plánované plochy chmeľníc boli dodržané. Z uvedenej plochy sa vyprodukovalo 360 ton chmeľu, čo predstavuje produkciu 0,94 t/ha. Schodok v päťročnej produkcii, zapríčinený nižšími úrodami, dosiahol necelých 271 ton. Hektárové úrody nepatrne rástli a ich ročný prírastok dosiahol 60 kg/ha. Výrobou chmeľu sa zaoberalo 8 JRD. Chmeľnice sú vysokointenzívnou kultúrou, čo sa prejavilo aj na výške vlastných nákladov na 1 ha, ktoré sa v priemere za päťročné obdobie pohybovali od 58 234 do 91 455 Kčs pri ich podstatne širšom rozpätí v jednotlivých rokoch a podnikoch. U všetkých JRD (okrem JRD Horné Obdokovce), došlo k rastu nákladov na hektár, čo súvisí predovšetkým so zvýšenými nákladmi na pozberovú úpravu chmeľu. Hektárové úrody chmeľu sa pohybovali od 0,758 do 1,128 t/ha a u väčšiny podnikov nepatrne rástli. Najlacnejšie vyrábalo chmeľ JRD Horné Obdokovce, ktoré pri tretej najvyššej úrode (0,964 t/ha), ale pri najnižších nákladoch na 1 ha chmeľníc vynaložilo na 1 tonu chmeľu len 63 191 Kčs. Na druhé miesto sa zaradilo JRD Prašice s nákladom 65 139 Kčs/t (taktiež len vplyvom nízkych nákladov na hektár) a tretie miesto obsadilo JRD Veľké Ripňany s nákladom 68 920 Kčs/t v dôsledku vysokých hektárových úrod (1,056 t/ha) a priemerných nákladov na hektár chmeľníc. JRD Rybany s najvyššou hektárovou úrodou sa v nákladovosti zaradilo vplyvom vysokých nákladov na hektár až na posledné miesto okresu (91 847 Kčs VN/t). Rezervy v zlepšení efektívnosti, ale najmä v intenzite a nákladovosti výroby chmeľu vidíme v jej ďalšej intenzifikácii v JRD Ludanice, Prašice a Klátová Nová Ves a v znížení vysoko nadpriemernej nákladovosti v JRD Rybany a Urmince.

Okrem zhodnotených plodín vyrábajú JRD aj ďalšie trhové rastlinné produkty, ako sú zemiaky (na výmere v priemere 478 ha), ľan priadny (na výmere 195 ha), zeleninu a ovocie.

Prehľad hektárových úrod a vlastných nákladov na tonu plodín analyzovaných v príspevku je v tab. III a IV.

ZÁVER

Z výsledkov analýzy vyplynulo, že družstevnému sektoru okresu Topoľčany sa nepodarilo za sledované obdobie zabezpečiť rast produkcie rastlinnej výroby z jednotky plochy a súčasne ani zvýšiť jej podiel na hrubej poľnohospodárskej produkcii. Úroveň HPRV bola značne ovplyvnená poveternostnými podmienkami, ktoré sa potom odrazili aj na trende jednotlivých ukazovateľov, najmä na výške produkcie.

Positívne možno hodnotiť plnenie úloh družstevného sektoru vo výrobe obilnín, ktoré bolo zabezpečené predovšetkým prekročením plánovaných hektárových úrod u všetkých obilnín až na kukuricu na zrno. Objem produkcie obilnín pozitívne ovplyvnila aj zmena v ich štruktúre, prejavujúca sa rozširovaním plôch kukurice na zrno na úkor jačmeňa a raže. Plánované úlohy vo výrobe ostatných rastlinných produktov splnené neboli, čo sa odrazilo aj na stupni plnenia celkových úloh rastlinnej výroby.

Z výsledkov hodnotenia vybraných plodín pestovaných v JRD okresu Topoľčany ďalej vyplynulo, že medzi podnikmi vyrábajúcimi rastlinné výrobky v približne rovnakých prírodných podmienkach je značná diferenciácia tak vo výške nákladov na jednotku plochy pestovanej plodiny, ako aj v hektárových úrodách a v ich nadväznosti aj v nákladovosti jednej tony vyrobených rastlinných produktov. Z analýzy ďalej vyplynulo, že v rovnakých pôdno-klimatických podmienkach výška priemerných nákladov na 1 ha je oveľa variabilnejšia ako hektárové úrody, a preto výraznejšie ovplyvňuje úroveň nákladovosti výroby produktov. Preto rezervu v zlepšení ekonomiky výroby rastlinných produktov vidíme predovšetkým v prehodnotení nákladovosti rastlinných odvetví pri plnom využití normatívnej základne, ako aj v komparácii nákladov tých podnikov, ktoré dosahujú nadpriemerné výsledky v efektívnosti výroby týchto produktov.

Došlo 15. 9. 1988

ZOBORSKÝ I. – BOREKOVÁ B. – PORHAJAŠ V., Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra

Ekonomika rastlinnej výroby a jej rozvoj v JRD okresu Topoľčany

Zeměd. Ekon., 35, 1989, č. 4, s. 275–286. – 4 tab., res. slov., rus., angl., něm.

roślinná výroba, hektarové výnosy, náklady, efektívnosť, rezervy, analýza ekonomická

Práca hodnotí vývoj a úroveň vybraných odvetví rastlinnej výroby v JRD okresu Topoľčany za hospodárske roky 1983–1987 a ich podiel na hrubej poľnohospodárskej produkcii. Analyzuje naturálne výsledky najmä tých plodín, ktoré výraznejšie vplyvajú na ziskovosť poľnohospodárskych podnikov. Dôraz sa položil na zrniny, olejninu a technické plodiny. Z analýzy vyplynulo, že medzi podnikmi vyrábajúcimi rastlinné výrobky v približne rovnakých prírodných podmienkach je značná diferenciácia tak vo výške nákladov na jednotku plochy pestovanej plodiny, ako aj v hektárových úrodách, a teda aj rezervy v ekonomike výroby.

ЗОБОРСКИЙ И. – БОРЕКОВА Б. – ПОРГАЯШ В., Сельскохозяйственный институт, Нитра

Экономика растениеводства и его развитие в единых сельскохозяйственных кооперативах района Топольчаны

Zeměd. Ekon., 35, 1989, № 4, s. 275–286. – 4 табл., рез. слов., русск., англ., нем.

растениеводство, урожайность, затраты, эффективность, резервы, экономический анализ

В статье приводится оценка и уровень избранных отраслей растениеводства в единых сельскохозяйственных кооперативах района Топольчаны за 1983–1987 хозяйственные годы, а также их удельный вес в общем объеме валовой сельскохозяйственной продукции. Анализируются натуральные результаты прежде всего по тем культурам, которые оказывают значительное влияние на уровень доходов сельскохозяйственных предприятий. Основное внимание уделяется зерновым, масличным и техническим культурам. Анализ показал, что между предприятиями, возделывающими сельскохозяйственные культуры в примерно одинаковых природных условиях, существуют значительные различия как в уровне затрат на единицу посевной площади, так и в урожайности культур, а, следовательно, и в производственных резервах.

ZOBORSKÝ I. – BOREKOVÁ B. – PORHAJAŠ V., University of Agriculture, Nitra

The Economics of Crop Production and its Development on Co-operative Farms of the Topoľčany District

Zeměd. Ekon., 35, 1989, No. 4, pp. 275–286. – 4 tabs, summaries in sl, ru, en, de

crop production, per-hectare yields, costs, effectiveness, reserves, economic analysis

The development and level are evaluated of selected branches of crop production on co-operative farms of the Topoľčany district for the period 1983–1987, along with share in the gross agricultural production. Analysed are yields in kind, in particular of the crops with more significant effects on the profitability of agricultural enterprises. Marked out as important were grains, oil crops and technical crops. It followed from the analysis that there is significant differentiation between the enterprises producing crop products and working in approximately similar natural conditions, both as to the level of costs per unit area under crops and per-hectare yields; in this the level of reserves in economic production is included.

Die Ökonomik der Pflanzenproduktion und deren Entwicklung in den LPG des Kreises Topolčany

Zeměd. Ekon., 35, 1989, Nr. 4, S. 275–286. — 4 Tab., Zus. in Slowak., Russ., Engl., Dtech.

Pflanzenproduktion, Hektarerträge, Kosten, Effektivität, Reserven, ökon. Analyse

Die Arbeit wertet die Entwicklung und das Niveau ausgewählter Zweige der Pflanzenproduktion in den LPG des Kreises Topolčany für die Jahre 1983–87 und deren Anteil an der landwirtschaftlichen Bruttoproduktion. Analysiert werden die Naturalergebnisse insbesondere bei den Früchten, die entscheidenden Einfluß ausüben auf den Gewinn der Betriebe. Betont wurde hierbei das Getreide, Ölfrüchte und technische Kulturen. Aus der Analyse ergab sich, daß es unter den Betrieben, die unter vergleichbaren natürlichen Bedingungen wirtschaften und sich mit der Pflanzenproduktion befassen, eine starke Differenzierung gibt sowohl bei der Höhe der Kosten pro Einheit Fläche als auch bei den Hektarerträgen und somit auch bei den Reserven.

Adresa autorov:

Doc. Ing. Ivan Zoborský, CSc., Ing. Božena Boreková, CSc., Ing. Viktor Porhajaš, Vysoká škola poľnohospodárska, Lomonosovova 2, 949 67 Nitra

XVII. sjezd KSČ vytyčil hlavní cíle hospodářského a sociálního rozvoje do roku 1990 a 2000, které je nezbytné zabezpečovat novou kvalitou růstu národního důchodu jako předpokladu plnějšího uspokojování potřeb lidu. Sjezd zdůraznil, že splnění tohoto cíle vyžaduje přejít na intenzivní typ rozvoje národního hospodářství. Podtrhl zároveň potřebu přestavby hospodářského mechanismu tak, aby zajišťoval dosažení stanovených cílů. Základní orientace nového systému řízení ekonomiky byla vyjádřena v Zásadách přestavby hospodářského mechanismu ČSSR a v navazujících dokumentech. Jedním ze základních principů je zásada hospodaření na základě samofinancování. Podstatou je vytváření zisku v takovém rozsahu, aby po odvodech do státního rozpočtu zabezpečil samofinancování rozšířené reprodukce.

LITERÁRNÍ PŘEHLED

Za významné literární prameny, jež bezprostředně souvisejí s analyzovanou problematikou, považujeme práce, které publikovali Choma (1974 a 1985), Jeníček, Kraus a Horníček (1976), Krilek (1979), Ambroš (1985), Grolig (1984), Mikulič (1986) a Vaner (1988). Při analýze je kromě běžných matematicko-statistických metod užitá metoda, kterou publikoval Grolig (1981).

CÍL PRÁCE, MATERIÁL A METODA

V příspěvku se zabýváme tvorbou zisku a hlavními faktory, jež tuto tvorbu ovlivňují.

Cílem práce je zhodnocení výše zisku a rentability ve vybraných organizacích ZPoK za roky 1981–1987, naznačení rezerv v jejich rozvoji a směrů prohlubování spolupráce v komplexu.

Údaje za roky 1981–1987 u vybraných organizací ZPoK ČSR jsou převzaty z výkazů Výsledovka Úč 1A – 12 a Súvaha Úč 2A – 02. Vybranými organizacemi jsou JZD celkem, státní statky celkem, koncern Zemědělské zásobování a nákup (ZZN), trast Strojní a traktorové stanice a opravy zemědělských strojů (STS a OZS), koncern Masný průmysl, Mlékárenský průmysl a resort MZVŽ ČSR celkem (resort celkem). V práci jsou použity běžné matematicko-statistické metody. Průměrný přírůstek absolutní a relativní je vypočítán z hodnot vyrovnaných přímkou.

Vybrané údaje potřebné k analýze jsou uvedeny v tab. I – VII. Vzhledem k různé velikosti i vývoji porovnávaných souborů organizací nejsou všechny hodnoty srovnatelné. Za porovnatelnou (do určité míry) považujeme výši nákladové rentability ($Z \cdot VN^{-1}$, Z – zisk, VN – vlastní náklady), fondové rentability ($Z \cdot VF^{-1}$, VF – výrobní fondy) a mzdové rentability ($Z \cdot MOON^{-1}$, $MOON$ – mzdové a ostatní osobní náklady). Vezmeme-li údaje za resort celkem jako průměr, pak JZD dosahují vyšší než průměrné hodnoty u průměrné výše nákladové a fondové rentability, ale podprůměrné u mzdové rentability. Ve srovnání roku 1987 s rokem 1981 dosahují JZD u všech ukazatelů rentability vyššího rozdílu než je průměrný rozdíl resortu celkem. Z výše průměrného přírůstku relativního však vidíme, že všechny přírůstky jsou nižší než je průměr resortu celkem.

Státní statky dosahují podprůměrných výsledků v průměrné výši rentabilit a nadprůměrných hodnot u indexů 1987/1981 a u průměrného přírůstku relativního.

ZZN vykazují u průměrné výše nákladové a fondové rentability nižší hodnoty než jsou údaje za resort celkem. Nad průměrem jsou ve výši mzdové rentability. U indexu 1987/1981 dosahují nižších než průměrných hodnot. Rentabilita podle průměrného přírůstku relativního klesá ročně o 9,24 % (mzdová rentabilita), 9,70 % (nákladová rentabilita) a 10,73 % (fondová rentabilita).

STS a OZS dosahují nadprůměrné výše průměrných hodnot rentabilit a poklesu, tedy podprůměrných hodnot, u indexů 1987/1981 a průměrných přírůstků relativních.

U Masného průmyslu zaznamenáváme nadprůměrné hodnoty průměrné výše fondové a mzdové rentability a podprůměrné u rentability nákladové, nižší rentability v roce 1987 než v roce 1981 a podstatné rozdíly v průměrném přírůstku relativním. Průměrný přírůstek relativní u nákladové rentability ve výši 1,31 % je mírně pod úroveň resortu celkem, jež činí 1,36 %. Fondová rentabilita klesá, zatímco u resortu celkem roste. Mzdová rentabilita roste rychleji než u resortu celkem.

Mlékárenský průmysl dosahuje vyšších hodnot než resort celkem u průměrné výše fondové a mzdové rentability, nižších u rentability nákladové. Stejně je tomu u indexů 1987/1981. Průměrný přírůstek relativní je u všech ukazatelů rentability vyšší než u resortu celkem a je tedy nadprůměrný.

Dosavadní analýza odráží úroveň jednotlivých organizací vzhledem k průměru resortu celkem. Ještě podrobnější rozbor nám umožňuje srovnání výše a tendencí rentability jednotlivých organizací navzájem.

Nejlépeších výsledků v průměrné výši všech ukazatelů rentability dosahují STS a OZS. Za roky 1981 až 1987 dosáhly u nákladové rentability průměrné výše 17,30 %, u fondové 13,71 % a u mzdové rentability 114 %. Protože u ostatních organizací není úroveň ukazatelů stejnorodá, pomůžeme si při hodnocení upravenou metodou maximálního výkonu (Grolig 1981). Vypočtené hodnoty jsou zachyceny v tab. VIII. Z nich vyplývá, že STS a OZS následují ve výši průměrné rentability Mlékárenský průmysl, Masný průmysl a JZD. Tyto organizace dosahují vyšších než průměrných hodnot. Pod průměrem resortu celkem jsou ZZN a státní statky.

I. Vybrané údaje za jednotná zemědělská družstva — Selected data on co-operative farms

Ukazatel	Měr. jedn.	1981	1987	Průměr 1981–87	Průměrný přírůstek absolutní	Průměrný přírůstek rel. (%)	Index 1987/81
<i>MOON</i>	tis. Kčs	10 584 437	12 362 900	11 429 058	295 609	2,80	116,80
<i>OP</i>	tis. Kčs	42 831 428	54 044 236	48 876 927	1 885 016	4,36	126,18
<i>ZP</i>	tis. Kčs	76 625 123	120 999 287	96 977 468	7 501 686	10,07	157,91
<i>VF</i>	tis. Kčs	113 599 522	167 623 318	139 047 587	9 124 826	8,17	147,56
<i>Výn. c.</i>	tis. Kčs	47 165 520	69 122 990	59 711 613	3 655 688	7,50	146,55
<i>UVV</i>	tis. Kčs	18 818 970	27 411 766	24 178 759	1 354 371	6,73	145,66
<i>Z</i>	tis. Kčs	3 238 740	5 407 325	5 855 388	328 899	6,76	166,96
$(Z \cdot VN^{-1}) \cdot 100$	%	7,373	8,487	10,852	0,055	0,52	115,11
$(Z \cdot VF^{-1}) \cdot 100$	%	2,851	3,226	4,217	0,009	0,22	113,15
$Z \cdot MOON^{-1}$	x	0,306	0,437	0,510	0,018	3,89	142,81

II. Vybrané údaje za státní statky — Selected data on state farms

Ukazatel	Měr. jedn.	1981	1987	Průměr 1981–87	Průměrný přírůstek absolutní	Průměrný přírůstek rel. (%)	Index 1987/81
<i>MOON</i>	tis. Kčs	3 754 485	4 582 377	4 026 307	125 018	3,42	122,05
<i>OP</i>	tis. Kčs	13 919 369	18 641 554	15 632 626	725 719	5,39	133,93
<i>ZP</i>	tis. Kčs	35 488 943	57 056 659	43 734 919	3 401 930	10,15	160,77
<i>VF</i>	tis. Kčs	48 246 468	73 800 045	57 910 931	4 004 997	8,73	152,96
<i>Výn. c.</i>	tis. Kčs	15 734 841	23 200 167	19 616 680	1 121 030	6,90	147,44
<i>UVV</i>	tis. Kčs	5 387 622	8 633 357	7 405 955	433 823	7,11	160,24
<i>Z</i>	tis. Kčs	221 310	1 252 450	1 264 190	135 344	15,77	565,93
$(Z \cdot VN^{-1}) \cdot 100$	%	1,427	5,707	6,798	0,483	9,03	399,93
$(Z \cdot VF^{-1}) \cdot 100$	%	0,459	1,697	2,170	0,127	7,11	369,72
$Z \cdot MOON^{-1}$	x	0,059	0,273	0,312	0,026	11,30	462,71

III. Vybrané údaje za zemědělské zásobování a nákup — Selected data on agricultural supply and purchase

Ukazatel	Měr. jedn.	1981	1987	Průměr 1981–87	Průměrný přírůstek absolutní	Průměrný přírůstek rel. (%)	Index 1987/81
<i>MOON</i>	tis. Kčs	745 234	817 894	774 395	13 238	1,80	109,75
<i>OP</i>	tis. Kčs	10 072 197	14 016 619	12 265 574	717 610	7,10	139,16
<i>ZP</i>	tis. Kčs	11 762 823	14 364 539	13 194 695	421 532	3,53	122,12
<i>VF</i>	tis. Kčs	19 464 183	25 040 794	22 598 208	994 342	5,07	128,65
<i>Výn. c.</i>	tis. Kčs	14 810 204	16 240 038	15 071 448	295 233	2,08	109,65
<i>UVV</i>	tis. Kčs	2 319 119	1 850 370	2 056 007	−74 462	−3,27	79,79
<i>Z</i>	tis. Kčs	838 783	443 132	542 868	−60 135	−8,31	52,83
$(Z \cdot VN^{-1}) \cdot 100$	%	6,004	2,805	3,752	−0,513	−9,70	46,72
$(Z \cdot VF^{-1}) \cdot 100$	%	4,309	1,770	2,476	−0,392	−10,73	41,08
$Z \cdot MOON^{-1}$	x	1,126	0,542	0,707	−0,090	−9,24	48,13

IV. Vybrané údaje za strojní a traktorové stanice a opravný zemědělských strojů – Selected data on machine and tractor stations and farm machines repair shops

Ukazatel	Měr. jedn.	1981	1987	Průměr 1981–87	Průměrný přírůstek absolutní	Průměrný přírůstek rel. (%)	Index 1987/81
<i>MOON</i>	tis. Kčs	734 957	769 248	757 159	10 801	1,49	108,34
<i>OP</i>	tis. Kčs	2 221 980	2 665 935	2 338 735	82 992	3,97	119,98
<i>ZP</i>	tis. Kčs	3 960 387	5 428 820	4 626 627	260 746	6,78	137,08
<i>VF</i>	tis. Kčs	5 510 074	7 368 707	6 385 581	322 892	5,96	133,73
<i>Výn. c.</i>	tis. Kčs	5 627 705	5 997 749	5 870 327	57 861	1,02	106,58
<i>UVV</i>	tis. Kčs	1 906 496	1 922 355	1 905 583	2 259	0,13	100,83
<i>Z</i>	tis. Kčs	909 622	843 680	864 583	−11 158	−1,24	92,75
$(Z \cdot VN^{-1}) \cdot 100$	%	19,279	16,369	17,300	−0,472	−2,52	84,91
$(Z \cdot VF^{-1}) \cdot 100$	%	16,508	11,449	13,715	−0,864	−5,30	69,35
$Z \cdot MOON^{-1}$	x	1,238	1,060	1,144	−0,031	−2,49	85,62

V. Vybrané údaje za masný průmysl – Selected data on meat industry

Ukazatel	Měr. jedn.	1981	1987	Průměr 1981–87	Průměrný přírůstek absolutní	Průměrný přírůstek rel. (%)	Index 1987/81
<i>MOON</i>	tis. Kčs	604 536	697 920	653 840	16 279	2,69	115,45
<i>OP</i>	tis. Kčs	2 506 516	3 337 093	3 187 091	127 126	4,53	133,14
<i>ZP</i>	tis. Kčs	5 073 844	8 137 423	6 684 481	578 286	11,68	160,38
<i>VF</i>	tis. Kčs	6 515 435	9 902 233	8 651 873	537 134	7,63	151,98
<i>Výn. c.</i>	tis. Kčs	19 902 355	25 641 779	22 785 039	1 049 953	5,35	128,84
<i>UVV</i>	tis. Kčs	1 916 150	1 980 306	1 716 700	59 906	3,90	103,35
<i>Z</i>	tis. Kčs	893 878	873 306	565 670	42 041	9,56	97,70
$(Z \cdot VN^{-1}) \cdot 100$	%	4,703	3,526	2,540	0,032	1,31	74,97
$(Z \cdot VF^{-1}) \cdot 100$	%	13,719	8,819	6,690	-0,135	-1,90	64,28
$Z \cdot MOON^{-1}$	x	1,479	1,251	0,863	0,036	4,75	84,58

VI. Vybrané údaje za mlékárenský průmysl – Selected data on dairy industry

Ukazatel	Měr. jedn.	1981	1987	Průměr 1981–87	Průměrný přírůstek absolutní	Průměrný přírůstek rel. (%)	Index 1987/81
<i>MOON</i>	tis. Kčs	520 557	632 407	581 867	19 278	3,68	121,49
<i>OP</i>	tis. Kčs	1 606 665	2 572 028	2 677 343	199 506	9,60	160,08
<i>ZP</i>	tis. Kčs	5 083 895	6 618 962	5 830 120	279 696	5,60	130,19
<i>VF</i>	tis. Kčs	6 003 306	8 118 641	7 505 207	396 162	6,27	135,24
<i>V_{yn. c.}</i>	tis. Kčs	10 755 931	22 622 199	19 166 943	1 911 267	14,23	210,32
<i>UVV</i>	tis. Kčs	1 442 887	2 125 809	1 860 311	116 907	7,74	147,33
<i>Z</i>	tis. Kčs	409 275	932 180	653 362	87 296	22,30	227,76
$(Z \cdot VN^{-1}) \cdot 100$	%	3,956	4,298	3,526	0,097	3,00	108,65
$(Z \cdot VF^{-1}) \cdot 100$	%	6,817	11,482	8,559	0,731	11,48	168,43
$Z \cdot MOON^{-1}$	x	0,786	1,474	1,107	0,114	14,98	187,53

VII. Vybrané údaje za resort celkem — Selected data on the agriculture as a whole

Ukazatel	Měr. jedn.	1981	1987	Průměr 1981—87	Průměrný přírůstek absolutní	Průměrný přírůstek rel. (%)	Index 1987/81
<i>MOON</i>	tis. Kčs	23 109 065	26 749 380	24 956 742	624 135	2,70	115,75
<i>OP</i>	tis. Kčs	101 199 667	133 125 846	120 406 442	5 474 530	5,26	131,55
<i>ZP</i>	tis. Kčs	198 988 942	293 156 182	243 295 343	15 932 039	8,15	147,32
<i>VF</i>	tis. Kčs	283 538 368	403 362 355	343 480 372	20 221 185	7,15	142,26
<i>Výn. c.</i>	tis. Kčs	167 468 114	230 483 820	205 533 899	10 593 317	6,10	137,63
<i>UVV</i>	tis. Kčs	45 823 690	60 976 800	56 489 219	3 445 431	7,47	152,71
<i>Z</i>	tis. Kčs	9 934 412	15 143 843	14 364 302	852 208	7,22	152,44
$(Z \cdot VN^{-1}) \cdot 100$	%	6,306	7,033	7,504	0,098	1,36	111,53
$(Z \cdot VF^{-1}) \cdot 100$	%	3,504	3,754	4,177	0,023	0,56	107,13
$Z \cdot MOON^{-1}$	x	0,430	0,566	0,573	0,021	4,11	131,63

O tendencích rentability svědčí hodnoty průměrných přírůstků a index 1987/1981. Z důvodu porovnatelnosti se budeme zabývat pouze přírůstky relativními.

Největších relativních přírůstků dosahují státní statky a Mlékárenský průmysl. Na další místa se řadí JZD (kladné přírůstky všech ukazatelů rentabilit) a Masný průmysl (větší přírůstky u nákladové rentability a rentability mzdové než JZD, ale průměrně 1,90% roční pokles fondové rentability). Pokles všech sledovaných ukazatelů rentability zaznamenáváme u ZZN a STS a OZS.

Při porovnání výše rentabilit v roce 1987 a 1981 zjistíme, že výrazně nejvyššího růstu všech ukazatelů dosáhly státní statky. Vysoký růst vykazují rovněž JZD a Mlékárenský průmysl. Pokles zaznamenáváme u ZZN, STS a OZS a Masného průmyslu. Největší pokles vykazují ZZN, následovány Masným průmyslem a STS a OZS.

Aby náš pohled na úroveň zisku a rentabilit byl úplný, zbývá nám zhodnotit vývoj objemu zisku. Nadprůměrný přírůstek relativní dosahuje Mlékárenský průmysl (22,30 %), státní statky (15,77 %) a Masný průmysl (9,56 %). Mírně pod průměrem je přírůstek objemu zisku u JZD. Objem zisku klesá u ZZN (průměrně ročně o 8,31 %) a STS a OZS (ročně průměrně o 1,24 %).

Celkově z hodnocení úrovně objemu zisku a výše rentability vyplývají následující závěry: Z organizací prvovýroby je vyšší úroveň dosahováno v JZD. Z organizací služeb v STS a OZS a u zpracovatelských organizací v Mlékárenském průmyslu.

U všech organizací je však možno upozornit na činnosti, které by bylo vhodné zlepšovat.

U JZD vidíme rezervy především v úrovni a tempech růstu mzdové rentability a masy zisku. U státních statků v nízké úrovni rentability. ZZN dosahují až na mzdovou rentabilitu nízké úrovně rentabilit a navíc všechny ukazatele rentability klesají. U STS a OZS hodnotíme negativně snižování mzdové rentability a u Masného průmyslu nízkou úroveň a pokles nákladové rentability i snižování rentability fondové. Slabinou Mlékárenského průmyslu je poměrně nízká úroveň mzdové rentability.

V čem jsou příčiny nedostatků? Ty je nutno hledat ve faktorech ovlivňujících výši zisku a rentabilit. Zisk je rozdílem mezi výší výnosů a položek je upravujících (v příspěvku označujeme Výn. c. = výnosy a položky je upravující celkem – v podstatě výkony včetně mimořádných výnosů) a nákladů celkem. Podstatnou částí nákladů jsou mzdové a ostatní osobní náklady a materiálové náklady, jež jsou v přímém vztahu s objemem oběžných prostředků (OP) a základních prostředků (ZP). Mezi Výn. c., materiálovými náklady a mzdovými a ostatními osobními náklady hraje důležitou roli vazba mezi růstem mezd a produktivitou vypočtenou z upravených vlastních výkonů (UVV).

Z naznačených souvislostí vyplývá, že u JZD je rezervy nutno hledat zvláště v rychlém růstu celkového objemu základních prostředků (růst průměrně o 10,07 % ročně) a tomu neodpovídajícím růstu především upravených vlastních výkonů.

U státních statků ještě rychlejší růst vybavenosti základními prostředky než v JZD (průměrný roční růst o 10,15 % ročně, tj. druhé nejrychlejší zvyšování ze sledovaných organizací) a poměrně rychlé zvyšování objemu oběžných prostředků nevede k odpovídajícímu růstu výnosů a položek je upravujících. U jednotných zemědělských družstev se množství oběžných prostředků zvyšuje o 4,36 % a Výn. c.

VIII. Bodové hodnocení ukazatelů rentability – Point evaluation of indicators of profitability

Ukazatel	Měr. jed.	STS a OZS	JZD	Státní statky	ZZN	Masný průmysl	Mlék. průmysl	Resort celkem
$(Z \cdot VN^{-1}) \cdot 100$	body	100,00	62,73	39,29	21,69	14,68	18,82	43,37
$(Z \cdot VF^{-1}) \cdot 100$	body	100,00	30,75	15,82	18,05	48,78	62,41	30,46
$Z \cdot MOON^{-1}$	body	100,00	44,58	27,27	61,80	75,44	96,76	50,08
Průměr	body	100,00	46,02	27,46	33,85	46,30	59,33	41,30
Pořadí	x	1	4	7	6	3	2	5

o 7,50 %. U státních statků množství oběžných prostředků o 5,39 % a Výn. c. o 6,90 %.

ZZN dosahují druhého nejvyššího růstu objemu oběžných prostředků ročně (7,10 % ročně). Tento růst se však projevuje v 3,27% průměrném ročním poklesu upravených vlastních výkonů. ZZN jsou jedinou ze zkoumaných organizací, u níž dochází k poklesu UVV. Mlékárenský průmysl, dosahující o 2,50 bodu vyšší růst oběžných prostředků než ZZN, dosahuje zvyšování upravených vlastních výkonů o 7,74 % ročně.

U STS a OZS stagnuje výše upravených vlastních výkonů. Organizace trastu dosáhly pouze 0,13% průměrného ročního růstu tohoto ukazatele. Proti roku 1981 se jejich UVV v roce 1987 zvýšily jen o 0,83 %. Velmi pomalé (1,02 % ročně) je rovněž zvyšování výnosů a položek je upravujících.

Masný průmysl dosahuje velmi rychlého růstu vybavenosti základními prostředky. Tomu však neodpovídá zvyšování Výn. c. a především UVV. Organizace koncernu dosáhly průměrného ročního růstu celkového objemu ZP ve výši 11,68 %, tj. nejvíce ze zkoumaných organizací. Proti roku 1981 je celkový objem základních prostředků v roce 1987 vyšší o 60,38 %. Výnosy a položky je upravující o 28,88 % a upravené vlastní výkony jen o 3,35 %.

U Mlékárenského průmyslu vidíme rezervy zvláště ve snížení rychlosti růstu objemu oběžných prostředků.

V celém resortu považujeme za největší problém rychlý růst celkového objemu základních prostředků, jež se adekvátně napromítá především do úrovně fondové rentability, neboť ta prakticky stagnuje s průměrným ročním růstem ve výši 0,56 %.

ZÁVĚR

Celkově je nutno konstatovat, že organizace ZPoK dosahují značně rozdílné úrovně i temp změn rentability a výše zisku. Příčiny rozdílných výsledků je nutno hledat zvláště ve využívání výrobních fondů. V souvislosti s přestavbou ekonomického mechanismu národního hospodářství, jež vede k úplnému chozrasčotu, a vzhledem ke změnám ekonomických nástrojů je třeba kalkulovat s dalším růstem významu zisku i váhy určení optimální výše fondu odměn. Z tohoto zorného úhlu je možné (na základě výzkumu) očekávat, že mnoho otázek budou muset řešit ve mzdové oblasti s návazností na zisk zvláště u státních statků a JZD, jež dosahují nejnižších poměrů zisku a mzdových a ostatních osobních nákladů. Na korunu zisku vynakládají státní statky průměrně 3,20 Kčs mzdových a ostatních osobních nákladů a JZD 1,96 Kčs. Zvláště závažný je tento fakt u JZD, neboť zisk JZD tvoří průměrně kolem 41 % zisku resortu celkem. V oblasti výše zisku a rentability je možné předpokládat problémy zvláště u ZZN.

Na závěr chceme upozornit ještě na jednu významnou skutečnost. Organizace ZPoK by měly tvořit komplex, který se harmonicky doplňuje, s cílem vyprodukovat optimální množství především potravin v požadované kvalitě a tomu odpovídající ceně. Domníváme se, že při tak rozdílných výsledcích zvláště ve výši zisku a rentability je harmonická spolupráce jen málo reálná. Tyto difference by měly být velmi rychle řešeny.

Literatura

- AMBROŠ, P.: Kritérium podnikovej efektívnosti a osobitosti jeho využívania v družstevných poľnohospodárskych podnikoch. Ekon. Čas., 33, 1985, č. 1, s. 23–35.
- GROLIG, A.: Ekonomika zemědělství. Brno, VŠZ 1981.
- GROLIG, A.: Teoretická podstata a vztahy mezi intenzitou, efektivností a rentabilitou zemědělské výroby. Zeměd. Ekon., 30, 1984, č. 6, s. 377–396.
- CHOMA, D.: Mezipodnikové srovnávání v zemědělství. Praha, SZN 1974.
- CHOMA, D.: Některé otázky tvorby a rozdělování výsledků výroby v JZD. Zeměd. Ekon., 31, 1985, č. 10, s. 839–852.
- JENÍČEK, V. – KRAUS, J. – HORNIECKÝ, J.: Zemědělství a výživa roku 2000. Praha, Horizont 1976.
- KRILEK, J.: Ekonomická efektivnost zemědělství. Praha, Svoboda 1979.
- MIKULÍČ, K.: Vývoj miery zisku v hospodárstve riadenom vládou SSR v rokoch 1981–1985. Ekon. Čas., 34, 1986, č. 10, s. 924–936.
- VANER, J.: Intenzifikace, náklady, rentabilita. Plán. Hospod., 1988, č. 3, s. 10–18.

Došlo 9. 11. 1988

JANÍČEK F., Vysoká škola zemědělská, Brno

Zisk a rentabilita ve vybraných organizacích ZPoK

Zeměd. Ekon., 35, 1989, č. 4, s. 287–300. — 8 tab., lit. 9, res. čes., rus., angl., něm.

ZPoK, ukazatele ekonomické, zisk, rentabilita fondová, rentabilita nákladová, rentabilita mzdová, analýza vývoje, analýza vztahů

V příspěvku je analyzována úroveň zisku a rentability a faktory je ovlivňující ve vybraných organizacích ZPoK. Vybrané organizace dosahují značně rozdílné úrovně jak ve výši, tak i ve vývoji zisku a rentability. Příčiny rozdílných výsledků je nutno hledat především v rozdílném využívání výrobních fondů. V souvislosti s přestavbou národního hospodářství, chozrascotem a změnou ekonomických nástrojů řízení je třeba věnovat zvýšenou pozornost zvláště výši zisku a mzdovým a ostatním osobním nákladům ve státních statcích i v JZD.

ЯНИЧЕК Ф., Сельскохозяйственный институт, Брно

Прибыль и рентабельность в избранных организациях агропродовольственного комплекса

Zeměd. Ekon., 35, 1989, № 4, с. 287–300. — 8 табл., лит. 9, рез. чешск., русск., англ., нем.

агропродовольственный комплекс, экономические показатели, прибыль, фондоотдача, окупаемость затрат, анализ развития, анализ отношений

В статье анализируются уровень прибыли, уровень рентабельности, факторы, воздействующие на них в избранных организациях агропродовольственного комплекса. Избранные организации характеризуются весьма различным уровнем прибыли и рентабельности, их развитием. Причины различных результатов заключаются прежде всего в неодинаковом использовании производственных фондов. В связи с перестройкой народного хозяйства, внедрением хозрасчета и изменением экономических инструментов управления особое внимание следует уделять уровню прибыли, оплате труда и другим персональным расходам как в госхозах, так и единых сельскохозяйственных кооперативах.

JANÍČEK F., University of Agriculture, Brno

Profit and Profitability in Selected Organizations of the Agricultural and Food-Production Complex

Zeměd. Ekon., 35, 1989, No. 4, pp. 287–300. — 8 tabs, refs 9, summaries in cs, ru, en, de

agricultural and food production complex, economic indicators, profit, profitability of funds, profitability of costs, profitability of wages, analysis of development, analysis of relations

Profit and profitability and the factors influencing them in selected organizations of the agricultural and food production complex are being analyzed. The selected organizations achieve significantly different levels in the total sum of profit as well as its development and profitability. The reasons of different results consist above all in different utilization of the production funds. In connection with the re-structure of the national economy, khozraschot and change of economic instruments of management, an increased attention must be paid to the total profit and wage costs and other personal costs on the state farms, as well as on the cooperative farms.

JANÍČEK F., Hochschule für Landwirtschaft, Brno

Gewinn und Rentabilität in ausgewählten ALK-Organisationen

Zeměd. Ekon., 35, 1989, Nr. 4, S. 287–300. — 8 Tab., Lit. 9, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtsch.

Agrar-Lebensmittelkomplex, ökon. Kennziffern, Gewinn, Rentabilität, Fondsrentabilität, Lohnrentabilität, Kostenrentabilität, Entwicklungsanalyse, Analyse der Beziehungen

Analysiert wird das Niveau des Gewinns und der Rentabilität sowie die Faktoren, von denen beides beeinflusst wird, und zwar in einigen ausgewählten ALK-Organisationen. Diese erzielen einen bedeutenden Unterschied sowohl was die Höhe als auch die Entwicklung von Gewinn und Rentabilität betrifft. Die Gründe dafür liegen vor allem in der unterschiedlichen Nutzung der Produktionsfonds. Im Zusammenhang mit der Umgestaltung der Volkswirtschaft, der wirtschaftlichen Rechnungsführung und den Veränderungen der ökonomischen Leitungsinstrumente ist es notwendig, insbesondere der Höhe des Gewinns sowie der Lohnmittel und der übrigen Personalkosten in den Staatsgütern und LPG eine größere Aufmerksamkeit zu widmen.

Adresa autora:

Ing. František Janíček, CSc., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 5, 662 67 Brno

V souvislosti se zdokonalováním plánovitého řízení národního hospodářství vzrůstá zájem řídicích orgánů a organizací o vědecky zdůvodněné prognózy a tím i o metody jejich konstrukce. Dynamický a v mnoha oblastech nárazový rozvoj vyvolává snahu předvídat jeho následky a hledat cesty jeho regulace. Řada zkušeností ukazuje, že prognózy konstruované na vědeckých základech jsou důležitým nástrojem aktivního utváření potřebných přeměn.

Tvorbě, resp. využívání vědecky zdůvodněných prognóz napomáhá v současné době i výkonná výpočetní technika. Umožňuje aplikaci složitých prognostických metod, kterých nebylo možno dříve běžně využívat pro jejich početní náročnost a které při dřívějším dlouhodobém „ručním“ zpracování ztrácely na aktuálnosti. Využití výkonné výpočetní techniky umožňuje dále vytvářet variantní řešení, experimentovat s daty, což přispívá ke zkvalitnění prognostické činnosti.

CÍL PRÁCE

V souvislosti s potřebou zdokonalování prognostické činnosti se kolektiv pracovníků katedry statistiky a matematických metod Vysoké školy zemědělské v Brně zapojil v rámci výzkumného úkolu Teorie hodnocení a prognóz produkce hlavních zemědělských výrobků jako zdroje výživy do řešení etapy Prognostické modely trendu a sezónnosti zemědělské produkce, která se zabývá metodikou konstrukcí prognóz a hodnocením kvality předpovědí. Pro ověření možnosti aplikace Box-Jenkinsovy metody stanovení předpovědí na údajích s výraznou sezónní složkou bylo využito údajů o výrobě mléka v JZD Jihomoravského kraje.

Předložený příspěvek seznamuje s výsledky stanovení intervalových předpovědí Box-Jenkinsovu metodou při využití výpočetní techniky. K prezentaci výsledků je použito mj. i počítačové grafiky.

METODA

Klasická analytická metoda extrapolace časových řad pohlíží na časovou řadu empirických pozorování jako na řadu hodnot, které jsou tvořeny trendovou složkou, cyklickou složkou a složkou náhodnou. Rozklad na uvedené složky je veden snahou lépe identifikovat chování časové řady. Tento metodický přístup je všeobecně znám a nejčastěji aplikován i přesto, že je ovlivněn řadou chyb. Patří sem:

I. Předpovědi výroby mléka v okresech Jihomoravského kraje (v tis. l) – The prognoses of milk production in the districts of the South Moravian region

Rok 1988	Blansko	Brno	Břeclav	Gottwaldov	Hodonín	Jihlava	Kroměříž
	43 772	61 569	53 478	45 944	63 785	63 909	52 189
Leden 89	3 481	4 750	4 273	3 666	5 042	5 109	4 201
Únor	3 241	4 453	3 581	3 438	4 721	4 759	3 908
Březen	3 633	4 949	4 242	3 913	5 251	5 287	4 360
1. čtvrtletí	10 355	14 152	12 096	11 017	15 014	15 155	12 469
Duben 89	3 721	5 038	4 155	3 935	5 250	5 306	4 417
Květen	3 886	5 382	4 599	4 217	5 652	5 621	4 698
Červen	3 939	5 429	4 425	4 181	5 650	5 846	4 647
1. pololetí	21 901	30 001	25 275	23 350	31 566	31 928	26 231
Červenec	4 049	5 532	4 611	4 207	5 815	6 086	4 697
Srpen	3 983	5 340	4 641	4 124	5 659	6 016	4 547
Září	3 715	4 982	4 369	3 889	5 571	5 628	4 302
1.–3. čtvrtletí	33 648	45 855	38 896	35 570	48 611	49 658	39 777
Říjen	3 501	4 781	4 353	3 844	5 381	5 399	4 261
Listopad	3 303	4 419	3 739	3 654	5 237	4 949	4 031
Prosinec	3 466	4 738	3 784	3 790	5 304	5 150	4 253
Rok 1989	43 918	59 793	50 772	46 858	64 533	65 156	52 322

Rok 1988	Prostějov	Třebíč	Uherské Hradiště	Vyškov	Znojmo	Žďár n. Sázavou	Jihomoravský kraj
	65 837	104 572	56 154	52 353	75 167	93 109	822 517
Leden 89	5 266	8 236	4 504	4 072	5 922	7 319	64 839
Únor	4 805	7 797	4 188	3 757	5 727	6 948	60 938
Březen	5 370	8 706	4 664	4 262	6 114	7 826	67 875
1. čtvrtletí	15 441	24 739	13 356	12 091	17 763	22 093	193 652
Duben 89	5 394	8 818	4 671	4 299	6 362	7 870	68 669
Květen	4 716	9 456	5 015	4 680	6 664	8 297	73 335
Červen	5 843	9 627	4 985	4 721	6 848	8 723	74 491
1. pololetí	31 394	52 640	28 027	25 791	37 637	46 983	410 147
Červenec	6 010	9 886	5 138	4 809	6 933	8 974	76 254
Srpen	6 002	9 666	5 050	4 662	6 842	8 486	74 523
Září	5 569	8 993	4 745	4 347	6 463	8 310	69 982
1.–3. čtvrtletí	48 975	81 185	42 960	39 609	57 875	72 753	630 906
Říjen	5 562	8 663	4 710	4 237	6 271	7 891	67 889
Listopad	5 079	8 018	4 380	3 897	5 923	7 194	62 981
Prosinec	5 251	8 335	4 486	4 066	6 202	7 405	65 635
Rok 1989	64 867	106 201	56 536	51 809	76 271	95 243	827 411

- chyby vzniklé v důsledku zjednodušení použitým regresním modelem;
- chyby podmíněné skutečností, že zvolený regresní model použitý pro interpolaci nemusí již plně vyhovovat extrapolaci;
- chyby náhodné, které sice působení deterministických vlivů doprovázejí, avšak v počátku predikce nejsou známy a tím ani využity.

Právě náhodná složka časových řad je předmětem Box-Jenkinsovy metody prognóz, která za základ konstrukce modelu časové řady bere reziduální složku, jež může být tvořena korelovanými veličinami. Proto také korelační analýza tvoří těžiště Box-Jenkinsových postupů. Vliv trendové a sezónní složky je zhodnocen v integrovaných modelech typu ATIMA a v tzv. sezónních modelech typu SARI-MA, ve kterých trendová nebo sezónní složka je modelována stochasticky. Box-Jenkinsovy (B-J) modely jsou proti modelům analytického vyrovnání vysoce adaptabilní.

Každý B-J model je vždy tvořen pro daný konkrétní případ na základě řady empirických hodnot a nelze proto model vytvořit obecně. Z těchto důvodů také neuvádíme obecnou modelovou rovnici. Použití B-J metody vyžaduje bohatě obsazenou řadu hodnot (min. 50 údajů), a proto je vhodná pro údaje denních, týdenních a ostatních typů časových řad s krátkými intervaly. Metodický aparát Box-Jenkinsovy teorie je poměrně náročný, ale z hlediska využití metody není nutné, aby ho uživatel znal.

Při řešení dané úlohy, tj. stanovení předpovědi výroby mléka v JZD Jihomoravského kraje, bylo použito modelu SARIMA, který při konstrukci předpovědi respektuje předpoklad závislosti každé hodnoty časové řady na hodnotě předchozí, předpoklad náhodných změn ve velikosti i sklonu trendu i předpoklad konstantní sezónnosti (Cipra 1986). K tvorbě prognózovaných hodnot o výrobě mléka byla použita časová řada empirických údajů o výrobě mléka v JZD v jednotlivých měsících let 1981–1987 ve 13 okresech Jihomoravského kraje (Blansko, Brno, Břeclav, Gottwaldov, Hodonín, Jihlava, Kroměříž, Prostějov, Třebíč, Uherské Hradiště, Vyškov, Znojmo, Žďár n. Sázavou).

VÝSLEDKY A DISKUSE

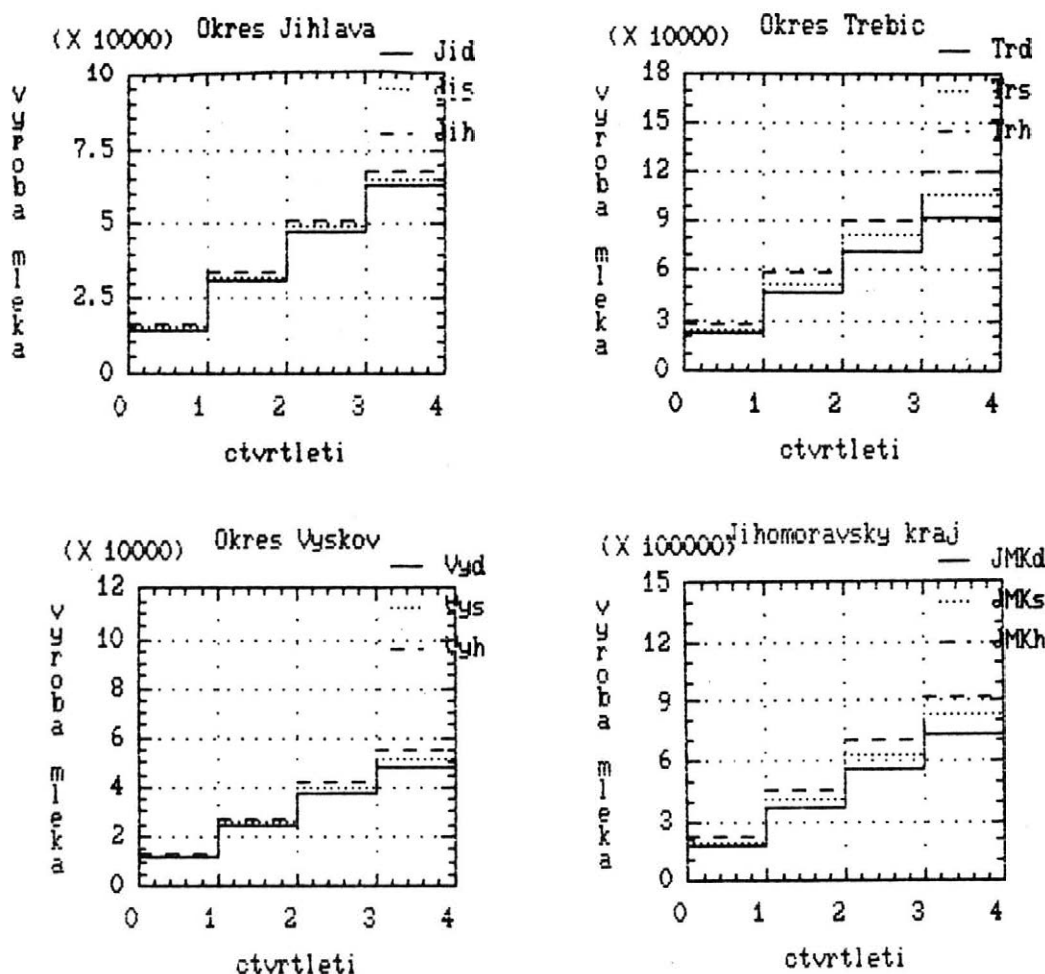
Předpověď výroby mléka v JZD v roce 1988 a v jednotlivých měsících roku 1989 podle jednotlivých okresů Jihomoravského kraje pomocí B-J metody byla získána použitím programového balíku STATGRAPHICS na počítači TNS-AT. Prognózované hodnoty mají formu intervalových předpovědí, obsahují dolní, střední a horní hranice intervalů. Střední hodnoty předpovědního intervalu s 95% spolehlivostí jsou obsaženy v tab. I. Hodnoty jsou uváděny v tis. litrech.

Z tab. I vyplývá sezónnost zvoleného ukazatele. Při respektování této sezónnosti má celkový trend charakter lineárního růstu výroby mléka v roce 1989 v okresech Gottwaldov (+2 %), Jihlava (+1,95 %), Hodonín (+0,5 %), Třebíč (+1,5 %), Znojmo (+1,46 %), a Žďár n. Sázavou (+2,3 %). Stagnace v roce 1989 na úrovni roku 1988 se předpokládá u okresů Kroměříž, Prostějov, Blansko, Uherské Hradiště, Vyškov a Jihomoravský kraj jako celek. Pokles výroby mléka lze očekávat u okresů Brno (–2,9 %) a Břeclav (–5,3 %).

Domníváme se, že uvedená tabulka prognózovaných hodnot by mohla být využita příslušnými orgány řízení zemědělství i mlékárenského průmyslu. Pro využití B-J metody pro stanovení těchto a podobných předpovědí hovoří nejen minimální

časová náročnost (výsledky jsou uživateli k dispozici na počkání), ale i kvalita předpovědi. V tomto smyslu proto kolektiv autorů využil výsledků porovnání předpovědí provedených Box-Jenkinsovou metodou s dosaženou skutečností v roce 1988 (Minařík a Pokorný 1988).

Ukázka grafické formy předávání výsledků intervalových předpovědí počítačem je na obr. 1.

1. Intervalová předpověď výroby mléka pro vybrané okresy (Jihlava, Třebíč, Vyškov) a Jihomoravský kraj pro rok 1989 – The interval prognosis of milk production for the selected districts (Jihlava, Třebíč, Vyškov) and the South Moravian region for the year 1989

Uvedené grafy obsahují intervalové předpovědi výroby mléka (osa y) v jednotlivých čtvrtletích roku 1989 kumulovaně (osa x) pro okresy Jihlava, Třebíč, Vyškov a Jihomoravský kraj jako celek. Grafická forma intervalových předpovědí umožňuje mj. též posouzení kvality předpovědi. Okresy Jihlava a Vyškov jsou ukázkou vzniku úzkého předpovědního intervalu, tedy vysoké spolehlivosti předpovědi, okres Třebíč a Jihomoravský kraj celkem představují interval s nízkou spolehlivostí. K tomuto typu patří i okresy Gottwaldov, Znojmo a Kroměříž.

ZÁVĚR

Článek ukazuje možnosti využití Box-Jenkinsovy metody stanovení předpovědí výroby mléka, tedy ukazatele výroby s výraznou sezónní složkou. Použití této metody umožňuje výkonná výpočetní technika. Zpracování je časově nenáročné, výsledky jsou tedy aktuální, s možností prezentace počítačovou grafikou.

Literatura

- CIPRA, T.: Analýza časových řad s aplikacemi v ekonomii. Praha, SNTL—Alfa 1986.
MINAŘÍK, B. — POKORNÝ, P.: K využití progresivních přístupů k analýze ekonomických časových řad. Zeměd. Ekon. 35, 1989, č. 3.

Došlo 1. 12. 1988

MINAŘÍK B. — STÁVKOVÁ J. — BODEČKOVÁ B., Vysoká škola zemědělská, Brno

Stanovení předpovědi výroby mléka Box-Jenkinsovou metodou

Zeměd. Ekon., 35, 1989, č. 4, s. 301–308. — 1 tab., 1 obr., lit. 2, res. čes., rus., angl., něm.

výpočetní technika, předpověď intervalová, metoda Box-Jenkinsova, příklad aplikace

Príspevok obsahuje ukážku aplikácie Box-Jenkinsovej metódy stanovenia predpovedí pro ukazatele s výraznou sezónní složkou. Pro aplikaci této metody se jevíly vhodné údaje o výrobě mléka v JZD Jiho-moravského kraje. Intervalová předpověď byla provedena pro jednotlivé měsíce roku 1989 podle jednotlivých okresů Jiho-moravského kraje. Použití této metody je možné jen při využití výkonné výpočetní techniky. Takto stanovené předpovědi jsou aktuální a přispívají ke zlepšení řídicích procesů výroby.

МИНАРЖИК Б. — СТАВКОВА Я. — БОДЕЧКОВА Б., Сельскохозяйственный институт, Брно

Разработка прогноза производства молока путем применения метода Бокс-Дженкинса

Zeměd. Ekon., 35, 1989, № 4, с. 301–308. — 1 табл., 1 рис., лит. 2, рез. чешск., русск., англ., нем.

вычислительная техника, интервальный прогноз, метод Бокс-Дженкинса, иллюстрация примера применения

В статье иллюстрируется возможность применения метода Бокс-Дженкинса для разработки прогноза у показателей сезонного характера. Для применения данного метода были использованы данные о производстве молока в единых сельскохозяйственных кооперативах Южно-моравской области. Интервальный прогноз был разработан по отдельным месяцам 1989 года и районам Южно-моравской области. Данный метод можно применять только при наличии высокопроизводительной вычислительной техники. Разработка этих актуальных прогнозов способствует улучшению управления процессами производства.

MINAŘÍK B. — STÁVKOVÁ J. — BODEČKOVÁ B., University of Agriculture, Brno

Determining the Prognosis of Milk Production by the Box-Jenkins Method

Zeměd. Ekon., 35, 1989, No. 4, pp. 301–308. — 1 tabs, 1 fig., refs 2, summaries in cs, ru, en, de

computer technology, interval prognosis, Box-Jenkins method, example of application

An example is described applying the Box-Jenkins method to determining the prognosis of indicators with a significant seasonal component. The data on the production of milk on co-operative farms of the South Moravian region were suitable for the application of this method. The interval prognosis was carried out for the individual months of the year 1989 according to the districts of the South Moravian region. The application of this method is possible only when the effective computer technology is used. The prognoses determined in this manner are up-to-date and contribute to the improvement of the managing production processes.

Erarbeitung der Prognose der Milchproduktion mit Hilfe der Box-Jenkinsmethode

Zeměd. Ekon., 35, 1989, Nr. 4, S. 301–308. — 1 Tab., 1 Abb., Lit. 2, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtsch.

Rechentechnik, Intervallprognose, Box-Jenkins-Methode, Anwendungsbeispiel

Der Beitrag enthält ein Anwendungsbeispiel der Box-Jenkins-Methode für die Ausarbeitung einer Prognose der Kennziffern mit tragendem Saison-Element. Für die Anwendung dieser Methode ergaben sich geeignete Daten aus der Milchproduktion in den LPG des Bezirks Südmähren. Die Intervall-Prognose wurde durchgeführt für die einzelnen Monate des Jahres 1989 entsprechend den einzelnen Kreisen des Bezirks. Die Anwendung dieser Methode setzt das Vorhandensein einer leistungsfähigen Rechentechnik voraus. Diese so erarbeiteten Prognosen sind aktuell und tragen zur Vervollkommenung des Leitungsprozesses der Produktion bei.

Adresa autorů:

Doc. ing. Bohumil Minařík, CSc., doc. ing. Jana Stávková, CSc., ing. Božena Bodečková, Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 1, 613 00 Brno

DISKUSE O PODNIKOVÉ VÝPOČETNÍ TECHNICE

Výpočetní technika, umístěná a využívaná v zemědělských podnicích, není již žádnou zvláštností. První polovina osmdesátých let se v tomto směru vyznačovala pořizováním minipočítačů. Šlo především o známé typy řady SMEP (SM3, SM4, SM5211 a další). Od roku 1984 lze zaznamenat období poměrně rychlého zavádění mikropočítačové techniky, charakterizované 8bitovými mikropočítači převážně typu TNS, Robotron 1715 a SAPI 80. Pro rychlý rozvoj prostředků výpočetní techniky je příznačné, že inovační cyklus počítačů jedné generace se neustále zkracuje. Neuplynuly dva roky a již se o své místo ucházejí výkonné 16bitové mikropočítače, označované jako počítače osobní. Tyto počítače se svými parametry vyrovnávají a uživatelským komfortem dokonce překonávají známé střední počítače řady EC.

Minipočítačová a zejména mikropočítačová technika umístěná v zemědělských podnicích vykazuje nesporné přednosti v porovnání se středními počítači, které jsou rozmístěny mimo podnik. Mezi hlavní výhody patří zpracování informací v momentu jejich potřeby, což podstatně zvyšuje jejich efektivnost. Nesporné je i přiblížení počítače koncovému uživateli, který má možnost jej využívat v tzv. dialogovém režimu, tj. formou přímé komunikace s počítačem. Rozšiřující se podniková výpočetní technika představuje zásadní přelom ve využívání počítačů, spočívající v přechodu od převážně informačních úloh k úlohám rozhodovacího charakteru. Vedle úloh operativního řízení (dispečerská činnost, sezónní plány apod.) jde převážně o různé simulační a optimalizační výpočty, počítačovou přípravu strategických a taktických rozhodnutí atd. Výpočetní technika se takto stává organickou součástí systému řízení podniku.

Spolu s kvalitativně vyšší úrovní využívání výpočetní techniky v zemědělských podnicích představuje tento proces i výrazný zásah do organizace řízení podniků, včetně řízení technologických procesů, organizace produktivní práce a zjednodušování administrativní činnosti. Ve svých důsledcích to má i výrazný vliv na styk práce řídicích pracovníků, jejich kvalifikaci a využití dalších rezerv v této oblasti.

Ústav racionalizace řízení a práce se v minulém roce pokusil o hlubší analýzu důsledků zavádění výpočetní techniky do zemědělských podniků. V rámci dílčího úkolu státního programu ekonomického výzkumu Racionalizace řízení a správy v zemědělském podniku s využitím organizační a decentralizované výpočetní techniky se obrátil na ty podniky, které již určitou dobu pracují s počítači, s cílem zevšeobecnit jejich zkušenosti s provozem a využíváním minipočítačů a mikropočítačů. K tomuto průzkumu využil jednak formy anket, jednak formy panelových diskusí. V této stati chceme podat stručnou informaci o výsledcích těchto akcí.

Názory uživatelů uplatněné v anketě

Základním cílem dotazníkového průzkumu bylo postihnout základní psychosociální klima a postoj uživatelů k zavádění výpočetní techniky do systému řízení zemědělských podniků. Dotazník se zaměřil na analýzu tří skupin proměnných:

– hodnocení fáze předprojektové přípravy výpočetního systému v zemědělském podniku z pohledu provozních uživatelů (charakteristika úrovně informovanosti a odborné pří-

pravenosti uživatelů, určení zdrojů iniciativy ve prospěch nasazení počítače, postižení celkového psychosociálního klimatu před touto inovací v podniku);

- uživatelské hodnocení přínosů a bariér účelného využití počítače v podniku;
- charakteristiku nových kvalifikačních a osobnostních nároků na uživatele výpočetní techniky.

Anonymní anketa se uskutečnila v 15 zemědělských podnicích (13 JZD, 1 státní statek, 1 plemenářský podnik), ve kterých byla nasazena výpočetní technika nejméně jeden rok.

Soubor tvořilo 65 respondentů (75 % mužů a 25 % žen), kteří dosáhli průměrného věku 39 let a v 63 % vysokoškolského vzdělání. Pro potřeby srovnávání postojů byla užitá kategorizace souboru jednak podle kritéria „řídící úroveň“ (vrcholová úroveň řízení zahrnovala 33,9 % uživatelů, střední 24,6 % a základní 41,5 % respondentů) a rovněž podle kritéria profesního zaměření uživatelů (předsedové, ekonomové, vedoucí výpočetních středisek, zootechnici, mechanizátoři a agronomové). Vzhledem k nízké četnosti uživatelů v těchto podsouborech je nutno považovat interpretaci získaných výsledků spíše za orientační.

Provozní uživatele výpočetní techniky (převážně minipočítačů) lze v rámci celého sledovaného souboru rozdělit na tři postojové kategorie, které v podstatě charakterizují psychosociální klima při využívání výpočetní techniky:

1. 29,2 % uživatelů s výrazně negativními postoji k využívání výpočetního systému v procesu řízení (konzervativní),
2. 24,6 % uživatelů s výrazně pozitivními postoji (iniciátoři a nadšenci),
3. 46,2 % uživatelů s nerozhodným, vyčkávajícím postojem.

Zjištěnou situaci hlouběji objasňují výsledky získané podle řídicího postavení uživatelů na jednotlivých úrovních řízení. 74,1 % uživatelů na základním řídicím stupni (vedoucí jednotek organizace práce, ev. provozů) vykazuje výrazně negativní postoj k možnosti využití počítače pro svou řídicí práci. Nejpriznivější psychosociální klima (81,8 %) bylo zjištěno na vrcholové řídicí úrovni a poměrně příznivé i na středním stupni řízení (56,2 % vedoucích středisek a závodů).

Podle profesního zaměření se prokázala nejvyšší neochota k přijetí počítače jako nástroje řízení v úseku rostlinné výroby a mechanizace (technických služeb), příznivé klima je v úseku živočišné výroby a částečně i v ekonomickém úseku.

Nejčastěji uváděné faktory podmiňující negativní psychosociální klima při využívání výpočetní techniky jsou: neochota uživatelů měnit tradiční metody řízení, neznalost nebo nepochopení možných přínosů využití počítače, nechuť k potřebným změnám, resp. rozvoji myšlení, obavy z potřeby nebo nezvládnutí odborné přípravy, nedůvěra ve vlastní schopnosti a obava z odhalení nedostatků ve vlastní řídicí práci či z odhalení rezerv, které se ukrývají v tradičním způsobu zpracování informací.

Získaná charakteristika psychosociálního klimatu je úzce spojena s dalším významným činitelem – úrovní osobní informovanosti uživatelů o možnostech a omezeních, které jim může nasazení výpočetního systému přinést pro zlepšení řídicí práce. V rámci sledovaného souboru uvádí 20 % uživatelů nulovou úroveň informovanosti ve fázi nasazování výpočetní techniky do podniku, 47,7 % minimální úroveň, 23,1 % průměrnou a 9,2 % vyhovující úroveň. 72,4 % uživatelů přitom neprošlo žádnou formou odborné (institucionální nebo podnikové) přípravy před nebo na počátku budování výpočetního systému v podniku.

Hladina informovanosti je opět nejméně příznivá na základním stupni řízení (100 % nulová a minimální informovanost), nejvyšší je u uživatelů vrcholové úrovně řízení (v 68,2 % průměrná a vyhovující).

Vrcholový stupeň řízení je v daném souboru reprezentován převážně iniciátory nasazení počítačů ve sledovaných podnicích (předsedové, vedoucí ekonomického útvaru, vedoucí odvětví ŽV, vedoucí výroby, vedoucí výpočetního střediska apod.) a z tohoto pohledu je třeba dosažené pozitivní výsledky také hodnotit.

Analýza zdrojů iniciativy k zavedení počítačové techniky v rámci celého souboru však prokazuje, že v 71 % se jedná o přibližně 2–5člennou skupinu průkopníků právě ve vedení podniku, kteří se s různou úrovní úspěchu snaží o převážně autoritativní prosazení výpočetního systému na nižší řídicí úrovni podniku a podstupují úsilí o postupné překonávání bariér, plynoucích z neochoty, nepřipravenosti a z negativních postojů potenciálních provozních uživatelů nižších stupňů řízení. I když fakt působení vrcholové řídicí úrovně je a zůstane pozitivním jevem pro využívání a rozvoj výpočetní techniky v podnikové praxi, je třeba jej sledovat i v závislosti na obsahu další fáze budování ASŘ – fáze projektové a prováděcí přípravy v podniku. Zde však získané výsledky odhalují další negativní činitele. 58 % provozních uživatelů souboru neudává možnost aktivní účasti na budování systému, přičemž 46 % uvádí zájem o spolupráci (na základním stupni řízení 25 % řídicích pracovníků ani zájem neprojevuje).

V rámci analýzy přínosů počítačů pro zkvalitnění průběhu procesu řízení se uživatelé domnívají, že využití počítače jim pomáhá pouze ve fázi získávání a evidence informací pro řízení – 70,1 % (rozšíření obsahu i rozsahu informační báze, zjednodušení rutinních činností) a ve fázi rozboru a analytických činností – 56 % (zvýšení rychlosti a podrobnosti analýz). Přínos pro zkvalitnění prognóz budoucího vývoje řízeného systému, pro optimalizaci, plánování, organizaci a operativní řízení technologických a výrobních procesů včetně procesu kontroly je považován za nedostatečný. Zanedbatelný je rovněž vliv počítačového systému na zlepšení sociálně psychologických charakteristik pracovní činnosti (např. na zvýšení přitažlivosti práce – 9,2 %, zvýšení prestiže postavení uživatele výpočetní techniky – 10,7 %, zvýšení pocitu tvořivé práce – 12,3 %, úbytek stresových řídicích situací – 1,5 %, zlepšení mezilidských vztahů – 6,1 % apod.). Závažné je i zjištění, že 33,8 % provozních uživatelů udává nulové přínosy realizovaného systému řízení s výpočetní technikou.

V souvislosti s hodnocením přetrvávajících bariér efektivního využívání realizovaného výpočetního systému byly získány následující poznatky:

- nedostatečné nebo nevhodné programové vybavení systému a nevyhovující softwarové produkty pro provozní uživatele (uživatelský komfort) – 93,8 %,
- nedostatečné technické zabezpečení realizovaného systému, provozuschopnost a poruchovost systémů – 92,3 %,
- chybějící nebo nedokonalá projektová a organizační příprava podniku pro nasazení počítače – 83,1 %,
- nedokonalá propagační, psychologická a odborná příprava a informovanost provozních uživatelů před nasazením počítače a neúčinná stimulace a motivace uživatelů v závislosti na rozvoji výpočetního systému v podniku (rychlejší rozvoj schopnosti a iniciativy při řešení složitějších rozhodovacích problémů) – 78,5 %,
- zprostředkování (nepřímé) a složité komunikační vazby v systému uživatel – počítač podmiňující účelnost formulace informačních potřeb uživatelů a neefektivní využívání informačních výstupů v procesu řízení – 66,7 %,
- nedostatečný rozvoj schopností uživatelů – 64,6 %.

Účinné využití počítačového systému s sebou přináší rovněž některé nové nároky na schopnosti a dovednosti uživatelů. V rámci sledovaného souboru byly získány tyto požadavky na uživatele výpočetní techniky:

- rozvoj připravenosti uživatelů na práci s výpočetní technikou, tj. znalosti možností využití, cílů i omezení typů výpočetních systémů – 96,9 %;

- adaptabilita a ochota změnit tradiční styl řídicí práce, inovační schopnosti – 95,3 %;
- schopnost optimálně určit druh, rozsah a výstupní podobu informací potřebných pro řízení v závislosti na schopnosti formulovat (modelovat) řídicí problém – 90,7 %;
- schopnost zařadit a účelně využít získané strukturované řídicí informace do provozněekonomických souvislostí řízeného systému a jeho okolí – 73,8 %;
- schopnost přímého ovládání nasazené výpočetní techniky (spuštění a vypnutí počítače, vyvolání programu) – 73,8 %;
- schopnost tvůrčí činnosti, progresivního a prognostického myšlení (tvůrčivé řešení a ovlivňování průběhu počítačového zpracování řídicího problému) – 49,2 %;
- základní věcné znalosti (resp. pochopení) ekonomicko-matematických metod pro potřeby řešení rozhodovacích problémů – 27,6 %.

Průzkum názorů uživatelů zachytil působení základních okruhů činitelů, které ovlivňují sociálně psychologické klima nasazování a využívání výpočetní techniky v zemědělských podnicích. Potvrdil, že problematika účinného využití počítačové techniky v praxi je podmíněna komplexním působením faktorů technicko-technologické, ekonomické, společensko-politické, organizační, kvalifikační, sociální a psychologické povahy. Anketa však nemohla odhalit specifickou a hlubší příčinnou souvislost či vazby těchto činitelů. K jejich analýze byla proto použita jedna z heuristických metod – metoda panelové diskuse odborníků.

Pokus o aplikaci heuristiky v dané oblasti

Moderní heuristika jak známo napomáhá tvůrčím způsobem řešit různé vědeckotechnické, ekonomické, organizační a další problémy, které nelze přesně formalizovat určitou matematickou metodou. K tomu využívá kolektivní názory skupin odborníků různého profesního zaměření v rámci vybrané heuristické metody. Základem každé heuristické metody (jichž v současné době existuje několik desítek) je diskuse, pro jejíž průběh jsou stanovena určitá pravidla. Diskuse může mít buď formu bezprostřední výměny názorů mezi odborníky, nebo formu písemnou. Výsledky diskuse se poté vyhodnocují za pomoci obsahové analýzy a různých dalších postupů, které směřují k objektivizaci výstupů ve formě doporučeného řešení.

Řešitelé dané problematiky si uložili za úkol využít některé z efektivních heuristických metod k objasnění příčin a souvislostí závěrů, které vyplynuly z ankety. Přitom se neopírali pouze o teoretické poznatky, ale také o již získané zkušenosti z aplikace heuristických metod, které uskutečnil ÚŘŘP při řešení některých úkolů.

Při výběru vhodné heuristické metody byla rovněž posuzována kritéria úspornosti času při jejím uskutečnění a pozdějším vyhodnocení, malé finanční náročnosti a další. Z těchto důvodů se řešitelé přiklonili k realizaci panelové diskuse s využitím modifikovaných pravidel brainstormingu. Daná metoda byla použita pro uspořádání dvou panelových diskusí. Téma první diskuse bylo *Technické, ekonomické, organizační a sociálně psychologické podmínky nasazování výpočetní techniky v zemědělském podniku* a druhé diskuse *Podmínky adaptace řídicích pracovníků na využití mikropočítačů v systému řízení zemědělského podniku*.

Z pravidel použité metody, které jsou známy z literatury, je účelné především zdůraznit volbu účastníků diskuse, zásady dodržování pravidel v průběhu diskuse a způsob jejího vyhodnocení.

Do diskusního panelu jsou zpravidla vybíráni pracovníci z výzkumu a hospodářské praxe, a to z různých stupňů řízení. V uvedených panelech se zúčastnili diskuse provozní

uživatelé počítačů (převážně vedoucí pracovníci vnitropodnikové a podnikové úrovně řízení JZD), zástupci o. p. Agrodat, zástupci nadřízených orgánů, programátoři z JZD a aplikačních skupin a pracovníci výzkumně vývojových institucí.

Účastníci byli předem seznámeni a diskutovali podle těchto pravidel:

a) Od členů diskusních panelů se požadovalo:

- cítit se bez zábran a uvolněně,
- zbavit se respektu z vyššího postavení nebo titulů ostatních účastníků (byla vyloučena přímá nadřízenost či podřízenost ve složení panelu),
- přicházet do diskuse s novými myšlenkami, pohledy, nápady,
- brát si slovo bez respektu k předřečníkovi (nehlásit se o slovo),
- buď převzít, ale zároveň pozitivně či kriticky rozvinout předchozí názor, nebo nastolit novou myšlenku,
- snažit se o stručnost příspěvku,
- zachovat anonymitu diskusních příspěvků,
- na požádání předsedy formulovat hlavní problém (závěr) z diskuse,
- nebát se vtipných, ironických či sebekritických vstupů.

b) Členům panelů se vysvětlilo, co není dovoleno:

- vzájemné oslovování,
- používání nic neříkajících úvodů a frází,
- stálá pasivita v diskusi (narušující tvůrčí práci kolektivu, lze za ni vyloučit z panelu),
- odmítnutí názoru předřečníka bez logického argumentu,
- „zabíječské“ fráze (např. to je fantazie, to nám neprojde . . .),
- „zmrazovací“ fráze (např. já souhlasím, ale nadřízená místa to neschválí),
- oddalovací fráze (např. je to zajímavé, ale zde to neřešíme).

Každá z obou diskusí trvala zhruba dvě hodiny a byl z ní pořízen magnetofonový záznam, který se stal východiskem dalšího hodnocení.

Pro potřeby vyhodnocení obou diskusí byl použit následující postup:

- doslovný přepis diskuse z magnetofonového záznamu,
- obsahová analýza přepisu, na jejímž základě byl vytvořen přehled problémů (invenčí), jichž z každé diskuse bylo zhruba 140,
- homogenizace problémů do problémových okruhů (v průměru šesti),
- specifikace pojmů problémových okruhů a jejich obsahová interpretace,
- formalizované vyhodnocení diskuse pomocí statistických metod (podle kritéria frekvence problémů, určení pozice problémů a analýza interakcí problémových okruhů),
- globální interpretace interakčních vazeb problémových okruhů a zpracování závěrečné zprávy.

Je třeba zdůraznit, že hodnotitel diskuse nemá metodické oprávnění měnit názory členů panelu, i když jsou vzájemně rozporné, netradiční nebo konvenční či fantastické; pouze má možnost je stylisticky přeformulovat (v zájmu lepší srozumitelnosti) a zobecněně interpretovat zachycené náměty při zachování jejich obsahové stránky.

Vyhodnocení panelových diskusí

Očekávaná účinnost systému řízení s výpočetní technikou není možná bez odpovídající adaptace jejich uživatelů – zejména vedoucích pracovníků. K tomu, aby bylo možno adaptaci provozních uživatelů orientovat žádoucím směrem, bylo třeba identifikovat a strukturalizovat příčiny i vazby subjektivních i objektivních podmínek, které na ni působí.

Jak již bylo uvedeno, byly v souladu s kvalitativními etapami vývoje automatizačních prostředků uplatňovaných v zemědělských podnicích uspořádány dvě panelové diskuse odborníků k podmínkám adaptace řídicích pracovníků na využití minipočítačů (1. diskuse) a 8bitových počítačů (2. diskuse) v systému řízení zemědělských podniků.

Druhá panelová diskuse odhalila nejenom působení některých odlišných podmínek na proces adaptace uživatelů, ale také hlouběji analyzovala obsah i směry působení činitelů adaptace uživatelů na práci s decentralizovanou výpočetní technikou.

Převážně negativní expertní hodnocení podmínek využívání centralizovaně nasazených minipočítačů do systému řízení podniku v první diskusi potvrdilo, že tato vývojová etapa neumožnila v praxi přiblížení výpočetní techniky uživatelům až na nejnižší úroveň řízení a tím neznamenal ani přínos pro zdokonalení jejich řídicí práce. Této zkušenosti odpovídá získané pořadí problémových okruhů, kterým odborníci věnovali pozornost v první panelové diskusi:

1. Bariéry účinného využití centralizovaně postavených minipočítačů v podnicích.
2. Negativní vnější vlivy (tj. vlivy okolí) na proces nasazování, využívání, koordinaci a rozvoj výpočetní techniky v zemědělských podnicích.
3. Negativní podnikové vlivy na proces nasazování výpočetní techniky.
4. Úroveň přípravy a adaptace uživatelů minipočítačů.
5. Problémy centralizovaného začlenění počítače do organizační struktury podniku.
6. Formy využití praktických zkušeností s výpočetní technikou nadpodnikovými články řízení a zainteresovanými institucemi.

Ad 1

Základní skupiny bariér efektivního využití nasazených minipočítačů spatřují odborníci:

- v problémech spojených s hardwarovým vybavením systému (nedostupnost prostředků, potřeba jejich unifikace, zvýšení výkonnosti a provozní spolehlivost hardware, dostupnost periferních zařízení, problémy tvorby lokálních počítačových a terminálových sítí, realizace jednotného a pružného systému péče o provozuschopnost počítačů, zásobování náhradními díly apod.);

- v problémech programového zabezpečení výpočetního systému (potřeba koncepční změny v systému softwarového vybavení v souladu s neuspokojenou potřebou programů pro ucelené řízení technologických a výrobních procesů a v závislosti na požadavcích uživatelů);

- v neúčelné zprostředkovanosti komunikace mezi uživatelem a počítačem přes specialisty výpočetních středisek, v nevyhovujících výstupních sestavách, nemožnosti tvůrčího zásahu uživatele v průběhu zpracování, v časové opožděnosti výstupů, v problémech s komunikací počítačových specialistů a provozních uživatelů při formulaci problémů řízení;

- v problémech s ochranou počítačových dat (nemožnost tvorby a ovládání vlastní a pravdivé databáze uživatele tak, aby byla realizována autonomie rozhodování a disponování s rezervami řízeného úseku proti podnikovým i nadpodnikovým řídicím článkům);

- v nevyhovující odborné a psychologické připravenosti provozních uživatelů a nepřiznivém sociálně psychologickém klimatu inovace;

- v nedokonalé realizaci předprojektové přípravy podniku a technických projektů systému.

Ad 2

Nejdůležitější negativní vlivy okolí na rozvoj minipočítačových systémů vidí odborníci:

- v absenci koncepčního a koordinačního řízení programu automatizace v resortu,
- v potřebě zdokonalení vazeb resortu na elektrotechnický průmysl,

- v nepříznivé úrovni cen technického vybavení,
- v nevyhovující úrovni služeb a potřebě koncepční změny v oblasti inženýrských služeb o. p. Agrodat.

Ad 3

Předchozí negativní podmínky se úzce vztahují i k expertnímu hodnocení motivačních zdrojů podniků k nasazení výpočetní techniky. V podnicích zpravidla chybí odpovídající definování cílů a potřeb nasazení počítače do systému řízení, počítač je pořízován na základě motivu „módnosti“, často také z důvodu plnění řídicího rozhodnutí vyššího článku (koncepte OZS, KZS apod.). Počítač je nasazen zpravidla skupinou iniciátorů, autoritativně vnucován na nižší úrovni řízení uživatelům bez přípravy a bez jejich účasti na budování systému.

Druhá panelová diskuse o podmínkách využívání mikropočítačů v systému řízení umožnila určit následující strukturu činitelů adaptace uživatelů:

1. Vliv vnějších (objektivních) podmínek účinného využití mikropočítačů.
2. Úroveň procesu odborné a psychologické přípravy uživatelů na přímou práci s výpočetní technikou.
3. Přetrvávající bariéry vztahu uživatel × mikropočítač.
4. Rozvoj přínosu výpočetní techniky pro řídicí práci vedoucích pracovníků.
5. Vývoj motivačních zdrojů nasazování mikropočítačových systémů.
6. Perspektivní trendy rozvoje systémů řízení s výpočetní technikou.

Ad 1

Proti první panelové diskusi zde došlo k hlubšímu objasnění vlivů komplexu vnějších společensko-politických, ekonomických, řídicích, vědeckotechnických a výchovně vzdělávacích podmínek, které působí na účinné využití mikropočítačů. První zkušenosti s mikropočítači ukazují, že tyto prostředky představují dosud nejprogresivnější cestu budování podnikové výpočetní techniky.

V rámci panelu byla zejména zdůrazňována potřeba změn v zastaralých metodách a stylech nadpodnikového řízení, realizace nových ekonomických mechanismů řízení a přehodnocení cenové politiky v oblasti technického i programového vybavení, potřeba změn v zaměření vzdělávacího procesu (kvalifikační připravenost na práci s výpočetní technikou), urychlení rozvoje technického vybavení úměrně celosvětové akceleraci v této oblasti a z toho plynoucí uspokojivé poptávky, zvýšení výkonnosti a spolehlivosti hardware i pokrytí požadavků na prostředky pro vytváření komunikačních a počítačových sítí.

V oblasti programového vybavení počítačů je nezbytný rozvoj výrazně uživatelsky orientovaného software, zlepšení v procesu tvorby programů a odstranění problémů v realizaci komerčního základu programátorských činností na základě principu nabídky a poptávky. Nezbytnými se jeví i centralizace a koordinace profesionálního systémového inženýrství v podobě inženýrských služeb o. p. Agrodat (tj. projektování, programování, testování, modifikace, dokumentace, zavádění, udržování, ukládání do CKP, propagace programového vybavení atd.).

Ad 2

Jedním z prostředků ovlivňování postojů provozních uživatelů, tedy psychosociálního klimatu při budování i fungování výpočetního systému v podniku, je vypracování a důsledná realizace systému odborné a psychologické přípravy uživatelů. Programy by měly obsahovat objasňování cílů a možností výpočetní techniky pro potřeby řízení a získání praktických zkušeností v přímém komunikačním styku uživatele s počítačem spolu s přípravou na nejbližší perspektivní trendy práce s výpočetní technikou.

Základním předpokladem odstraňování bariér vztahu uživatel — počítač je možnost přímého, průběžného a nezprostředkovaného styku vedoucího pracovníka s výpočetní technikou. Tento požadavek v první řadě znamená překonání dosud limitujících překážek v technickém a programovém vybavení. Dalším důležitým činitelem je důsledná aplikace kritéria „hodnota informace“ ze strany uživatele, tzv. výběr informací skutečně potřebných a využitelných pro řízení v momentu jejich potřeby. V decentralizovaných systémech vzrůstá i důležitost požadavku ochrany lokálních databází uživatelů, potřeba racionalizace a optimalizace toku a dosahu dokladů (bezdokladový styk) a uznání plnohodnotnosti počítačem vypracovaných dokladů i z pozic nadpodnikových článků řízení. Formování organizační a řídicí struktury podniku v souladu s uplatňovaným typem výpočetního systému je dalším činitelem, ovlivňujícím účinnost využití počítače. Závažným a často opomíjeným faktorem je „kultivace“ uživatelů — působení na rozvoj schopností a myšlení vedoucích pracovníků, potřebných pro přímé využití mikropočítačů v procesu řízení.

Při srovnávání podmínek obou kvalitativně odlišných etap využívání výpočetní techniky pro potřeby řízení se ukázalo, že společným negativem zůstávají problémy v oblasti technického vybavení, programového vybavení, přípravy uživatelů a vlivů mimopodnikového okolí (zejména řídicího a inženýrských služeb). Analýza uvnitř těchto základních okruhů však odhalila odlišnou, vyvíjející se strukturu a intenzitu (ev. směr) působení podmínek, které je vytvářejí. Jedná se především o působení nových vnějších podmínek v etapě využívání 8bitových a později 16bitových mikropočítačů (nové ekonomické mechanismy, cenová politika v oblasti počítačových prostředků, očekávaný komerční základ tvorby software apod.), dále o přehodnocení obsahu odborné přípravy uživatelů a její přechod od podrobné odborné a teoretické přípravy k praktické, prototypové a „uživatelsky“ orientované spolu s důrazem na proces „samokultivace“ uživatelů, kdy dochází k rozvoji myšlení uživatele v důsledku přímé práce s počítačem a zároveň k oslabování jejich negativních postojů k výpočetní technice.

Lokální využívání výpočetních systémů s sebou přináší i potřebu rozvoje nových schopností uživatelů (hlavně schopnost modelového přístupu k řešení úloh řízení) a odlišné bariéry přímého komunikativního vztahu uživatel — počítač (potřeba selektivity informací pro řízení, zdokonalení informačních toků apod.).

Vyvíjejí se i motivační podnikové zdroje pro nasazení počítačů směrem k jedinému pozitivnímu směru, tj. nasazení počítače v důsledku pochopení výpočetní techniky jako moderního prostředku a v soulase se skutečným vývojem potřeby získávání řídicích informací ze strany vedoucích pracovníků. S tím souvisí i přiznávání vyšších přínosů nasazení mikropočítače (na rozdíl od centralizovaných minipočítačů) do systému řízení podniku.

Lze očekávat, že překonání základních objektivních potíží v oblasti budování výpočetních systémů v podnicích resortu ovlivní kapacitně i kvalitativně plošné rozmístování mikropočítačů a osobních počítačů do zemědělských podniků, zabezpečí rozvoj nastoupené etapy decentralizovaných forem a distribuovaného zpracování dat v interaktivních režimech (dialogové systémy a expertní systémy, systémy bez zprostředkující úlohy uživatele) uživatelem — počítačem.

Některé závěry

Celkové analytické závěry z uskutečněné ankety a panelových diskusí by si vyžádaly zvláštní stať. Proto se orientujeme pouze na hlavní poznatky:

1. V procesu zavádění výpočetní techniky do zemědělských podniků se projevují tendence živelnosti, zejména v jejím plošném rozměšňování (proti žádoucí koncentraci) a ve snižování kompatibility.

2. Absence dobrého servisu podstatně snižuje provozuschopnost a efektivnost podnikové výpočetní techniky.
3. Aktivní přístup uživatele k výpočetní technice se snižuje ve směru k nižším stupňům řízení. Zcela nízký je zejména u technických pracovníků zemědělských podniků.
4. Nabídka software (především aplikačního) pro mikropočítače je nedostatečná.
5. Velmi nedostatečná je programová připravenost budoucího nasazování osobních počítačů.
6. Velmi naléhavou se jeví koncepce zahrnující nabídku kompatibilní výpočetní techniky, jejího programového vybavení, technického servisu a praktické výchovy uživatelů na všech stupních řízení.
7. Je třeba plně rozvinout komplexní inženýrské služby Agrodátu na bázi úplného choz-rasčotu.
8. Preferovat zavádění počítačových sítí v podnicích umožňujících racionalizovat informační systém, tok informací a přiblížení počítače bezprostřednímu uživateli.
9. Řešit cenovou úroveň výpočetní techniky v souladu s tendencemi ve světě.
10. Podstatně rozšířit využívání výpočetní techniky do oblasti plánování a rozhodování.

PhDr. Hana Horská, ing. Bohumil Prouza, CSc., Ústav racionalizace řízení a práce

PRODUKČNÍ SYSTÉMY V CHOVU SKOTU

V kongresové hale JZD Agrokombinát Slušovice probíhalo ve dnech 15.–18. září 1988 mezinárodní sympozium Produkční systémy v chovu skotu. Na jeho uspořádání se podílely rovněž MZVŽ ČSR a VŠZ v Brně. Toto sympozium bylo v pořadí již třetí, navazovalo na předcházející (Skot pro 3. tisíciletí — 1986, Biotechnologie v živočišné výrobě — 1987). Jejich výsledky ukázaly hlavní trendy ve výrobě mléka a hovězího masa a cesty k tvorbě programu progresivních typů zvířat, která by byla schopna za ekonomicky přijatelných podmínek produkovat živočišný protein. Skot v blízké budoucnosti bude vznikat i jako produkt různých aplikací biotechnologických postupů v živočišné výrobě. Na všech sympozii byli přítomni účastníci ze zemědělských podniků i přední vědci a odborníci ze zahraničí.

Cílem konání mezinárodního sympozia věnovaného produkčním systémům v chovu skotu bylo (v návaznosti na předchozí sympozia) přispět k řešení základních koncepčních otázek chovu skotu, a to ve spojitosti s využíváním výpočetní techniky, moderních biotechnologických a biotechnických postupů a systémů při současném zvyšování ekonomické efektivity chovu a snížení pracovní, materiálové a energetické náročnosti.

Úvodem vystoupil federální ministr zemědělství a výživy ing. M. T o m a n, CSc., který mj. zdůraznil potřebu stálého zvyšování zemědělské výroby, efektivity hospodaření a obohacování trhu jakostními potravinářskými výrobky. Aby toho bylo dosaženo, musí být důsledně využíváno nejnovějších vědeckotechnických poznatků. Zdůraznil význam chovu skotu jako klíčového odvětví živočišné výroby. Uvedl některé problémy, které jsou v současné době předmětem diskusí, jako je rozšiřování specializovaných plemen, biologické a technické služby, projekční úroveň staveb pro živočišnou výrobu apod. Vyslovil rovněž návrh na vytvoření konzultačního centra, které by bylo schopné na vysoké odborné úrovni poskytovat konzultační služby z oblasti genofondu, volby vhodného zaměření chovu skotu apod. a zajistit rychlý přístup k nejnovějším informacím a znalostem světového trendu vývoje v této oblasti.

Na sympoziu vystoupila i celá řada zahraničních účastníků ze Švédska, USA, Kanady, MLR, SSSR a NSR, jakož i odborníci z ČSSR, např. z VŠZ v Brně, z JZD AK Slušovice, VÚŽV v Nitře a VŠZ v Praze.

A. R o o s ze Švédska, prezident Evropské asociace pro živočišnou výrobu (EAAP), se zaměřil na problematiku kontroly zdraví při zušlechťování skotu. Konstatoval, že u stád s vysokou úrovní mléčné produkce se nemoci stávají omezujícím činitelem ekonomiky produkce. Podle zpráv veterinárních lékařů jsou od roku 1984 ve Švédsku povinně zaznamenávány všechny diagnózy chorob ve stádech mléčného skotu a pak centrálně zpracovávány počítačem. Za rok 1986/87 byla zaznamenána tato frekvence chorob dojníc (v %): mastitida 19,3, paresis puerp. 7,2, ketóza 5,1, poranění struků 2,5, choroby paznechtů 2,2, komplikované porody 1,1 atd. (celkem 54,2 na 100 krav).

Významná pozornost je věnována i zlepšení zdravotního stavu a pohody dojníc, kvalitě mléka, zajištění optimální produkce a maximalizaci zisku. Při kontrolách mléčné užitkovosti se zjišťují údaje o chorobách, poruchách plodnosti apod., nemoci telat a mladého skotu.

Běžně se provádí genetické vyhodnocování plemenných býků z hlediska zlepšení rezistence k mastitidě a ostatním chorobám. Vytvořený index býka (Bull index) umožňuje dosáhnout 10% zlepšení během 10 let. Rovněž kombinovaný index mastitidy je založen na veterinárních záznamech o počtu somatických buněk a zánětech vemene a ve svých důsledcích rovněž slouží pro zlepšení genetického pokroku.

Vystoupení R. H. Klievera (Holstain-Friesian Association, Brattleboro v USA) bylo zaměřeno na využívání výpočetní techniky v produkčních systémech při maximalizaci genetického pokroku v chovu mléčného skotu. Uvedl nejmodernější americký počítačový systém pro hodnocení mléčné užitkovosti HELP II (Herd Evolution Program). Tímto systémem lze inventarizovat a vyhodnocovat všechny býky, jejichž semeno je uloženo v bance semen, následně vyhodnocovat zabřezávání dojníc a současně optimalizovat připravný plán tak, aby bylo dosaženo žádoucího genetického pokroku. Program a vyhodnocení výsledků je zpracováno ve srozumitelné formě. Je proto možné, aby si chovatel sám sestavil nejvýhodnější přípravný plán, určil nejvhodnější věk plemenic pro připuštění a otelení, optimalizoval délku mezodobí apod. Ověření bylo provedeno v sedmi stádech a více než 20 000 kusů, přičemž u jednoho stáda bylo zaznamenáno průměrné zvýšení užitkovosti téměř o 2 000 l mléka na dojnici za rok.

J. A. Cornier z Kanady (Cormdale Farms, Georgetown) jako praktický chovatel uvedl své poznatky s uplatňováním plemenářské strategie a krmení u svého stáda holštýnsko-fríského skotu s vysokou užitkovostí. V krátkém období 1980–1985 dosáhl zvýšení průměrné roční dojivosti ze 7 000 na 10 000 kg s blízkou perspektivou 14 500 kg mléka. Zdůraznil význam krmení podle požadavků specifických kategorií zvířat. Před otelením dostávají dojnice 6 kg a po otelení 12 kg i více koncentrovaných krmiv, a to bez ztráty chuti či ohrožení zdraví. Denní režim krmení probíhá v šesti cyklech v době od 5,00 do 21,00 hodin, z čehož čtyřikrát denně dostávají dojnice seno či senáž s doplňkem 1/4 jaderných krmiv a dvakrát denně seno, v letním období je zařazena ještě dopolední pastva. Zbytky krmiv jsou po 20 minutách odstraňovány. Zdůraznil také význam embryotransferu, využívání růstového hormonu při zvyšování dojivosti, použití semene dvou a více nadprůměrných býků při inseminaci, výplachů dělohy jalovic před první inseminací aj.

Prof. dr. J. Czako z Vysoké školy zemědělské v Gödöllő (MLR) se zabýval vnějšími podmínkami a genetickým základem. Z poznatků, které byly získány v maďarských velkochovech, vyplývá potřeba zabývat se vhodnými velikostními skupinami dojníc podle užitkovosti, optimální plochou volných stájí, počtem krmení z hlediska využití tzv. bachorové aktivity, automatickými dávkovači krmiv, stresovými vlivy před dojením i v jeho průběhu, agresivitou zvířat, organizací napájení, pravidelností dojení jednotlivých kusů apod. jako faktory, které ovlivňují užitkovost zvířat. Podle poznatků získaných ve 30 až 50členných skupinách zvířat je dosahováno dojivosti vyšší o 5–8 % ve srovnání se skupinami, které mají dvojnásobný počet kusů. Zdůraznil, že využití genetického potenciálu je vyšší u menších skupin zvířat a že nyní používaná technologie se musí přizpůsobit biologickým požadavkům zvířat.

Jednání symposia se rovněž účastnil N. I. Strekozov, zástupce ředitele Vsesvazového výzkumného ústavu živočišné výroby v Moskvě (SSSR), dr. Sepp Ertl, prezident Evropské asociace chovatelů černostrakatého skotu, a L. Drevjaný z Vysoké školy zemědělsko-technologické v Kenntville (Kanada), který hovořil o odchovu jaloviček v období mléčné výživy.

Na sympoziu rovněž vystoupil ředitel VÚŽV v Nitře akademik J. Plesník, který se zabýval materiálovou a energetickou náročností v chovu skotu. Seznámil přítomné s výsledky modelových variant, které by v našich podmínkách umožňovaly zajistit potřebné množ-

ství mléka a masa. Při hodnocení se vycházelo z existence skotu s kombinovanou užitkovostí, skotu mléčného typu a z populace, která by byla tvořena oběma typy. Na základě soustavy ukazatelů, které z různých pohledů (investičních, energetických, pracovních aj.) hodnotí jednotlivé varianty, dospěli k závěru, že optimální národohospodářská efektivnost se pohybuje při roční doživosti 5 000–5 500 l mléka.

Z přednesených referátů upoutalo vystoupení J. Kahouna, který se v příspěvku zpracovaném s F. Zemánkem (oba VŠZ Brno) zabýval produkčními systémy výroby hovězího masa. Uvedl rozličné formy produkce jatečného skotu, které lze uplatnit podle konkrétních podmínek zemědělských podniků. Uvedl problematiku produkce skotu pro výkrm a přednosti extenzivně připravovaných zvířat pro období vlastního intenzivního výkrmu, zdůraznil potřebu intenzifikace pastevního výkrmu, výkrmu jalovic s produkcí telat buď jatečným zhodnocením otelených jalovic po otelení, či jejich pastevní výkrm až do odstavu telete. Perspektivní se rovněž ukazuje tvorba specializovaných masných plemen, preference býčků a při transferu embryí získání více než 150 telat od 100 krav, využití cca 30 % nejlepších krav na obnovu stáda a asi 70 % plemenic k produkci hybridních dvojčat – býčků.

Z hostitelského JZD vystoupil J. Hurta, který se zabýval strategií rozvoje chovu skotu, krav, produkce hovězího a telecího masa a mléka ve vybraných zemích a charakterizoval tendence, které se ve světě projevují. Současně pak dokumentoval výsledky, které byly v této oblasti dosaženy u nás a v JZD AK Slušovice (včetně např. srovnání produktivity práce s některými vyspělými zeměmi). Zdůraznil, že celkové řešení chovu skotu musí být takové, aby se stalo pro lidi přitažlivé a ekonomicky efektivní. Bude třeba, aby práce probíhaly v čistém prostředí, byly využívány roboty a manipulátory.

Další rozvoj chovu skotu vidí v biologickém pokroku, a to hlavně v oblasti genetiky, plemenářství, specializace plemen, v přenosu a sexaci embryí, tvorbě dvojčat, urychlení testace býků, využívání vysoce hodnotných krav, v kontrole dědičnosti krav apod. a perspektivně i v zvládnutí klonování v chovu skotu, dále ve využití genového inženýrství v péči o zdraví a růst zvířat, využívání antibiotik, hormonů a vakcín, využití DNA ve spojení s transferem embryí apod.

Technický a technologický pokrok by měl umožňovat využití biologického potenciálu a zajistit vhodné podmínky pro práci lidí, což úzce souvisí s elektronikou a požadavky na vhodné ustájení zvířat, vědeckou výživu zvířat, dokonalé technické vybavení a účelnou organizaci a řízení chovu skotu. Mechanizace a robotizace postupně odstraní namáhavou práci lidí. Požadavky na ošetřovatele se v důsledku technického a biologického pokroku značně zvýší.

Na sympoziu byl dále přednesen příspěvek J. Borsuka z JZD AK Slušovice, který se zabýval využitím počítačů v zemědělství. M. Dohnal (VUT Brno) a J. Machala (VŠZ Brno) zpracovali referát o uplatnění expertních systémů v zemědělství a uvedli některé výsledky z oblasti výroby hovězího a vepřového masa, mléka, přenosu embryí apod.

Obsahem jednání byly i další referáty zaměřené např. na racionalizaci potřeby práce a energie v chovu skotu (I. Repka a F. Valášek z VŠP Nitra) a stimulaci růstu skotu (A. Hera a V. Billová) a další.

Součástí sympozia byla i výstava počítačů a další akce včetně společenských a kulturních.

Obsahová náplň sympozia byla připravena na vysoké odborné úrovni, zaujala všechny přítomné a tak také byla účastníky hodnocena. V programu sympozia byl zabezpečen i čas pro vzájemné neformální výměny názorů a diskuse účastníků navzájem.

doc. ing. Jiří Jelínek, CSc., VŠE Praha

ODVĚTVOVÁ NORMATIVNÍ ZÁKLADNA PRO AUTOMATIZOVANÉ ŘÍZENÍ VÝROBNÍCH PROCESŮ V ZEMĚDĚLSKÝCH PODNICÍCH

Ministerstvo zemědělství a výživy ČSR a Ústav racionalizace řízení a práce Praha uspořádaly ve spolupráci s ústavní pobočkou ČSVTS 22. září 1988 v Praze odborné školení na téma *Odvětvová normativní základna pro automatizované řízení výrobních procesů v zemědělských podnicích*. Školení bylo určeno pracovníkům výzkumných ústavů, řídicích orgánů resortu a vybraných zemědělských podniků, které mají zkušenosti s využíváním normativů při řízení.

Cílem školení bylo:

- seznámit účastníky se systémem integrované normativní základny jako nezbytného předpokladu pro zkvalitnění podnikového a vnitropodnikového plánování a řízení výrobních procesů,

- popsat podmínky a způsob uplatnění odvětvové normativní základny pro automatizovaný přenos výsledků výzkumu do praxe a pro racionální budování podnikových normativních základen,

- informovat o možnostech spolupráce normotvorných pracovišť vědeckovýzkumné základny a předních zemědělských podniků na tvorbě integrované normativní základny.

Úvodní referát přednesl ředitel odboru plánu MZVž ČSR ing. Zdeněk Šnajdr. Charakterizoval jednotlivé etapy budování normativní základny v ZPoK a zhodnotil přínos ÚRRP na vytváření systému integrované odvětvové normativní základny pro vnitropodnikovou úroveň řízení. V další části referátu se zabýval významem normativů a normativních metod pro uplatňování nového hospodářského mechanismu a jejich funkcí v podmínkách přechodu od dosavadního administrativně direktivního způsobu řízení k plánovitému řízení s využíváním ekonomických nástrojů.

Další referáty pracovníků Ústavu racionalizace řízení a práce byly věnovány jednotlivým aspektům připravované integrované odvětvové normativní základny.

Ing. Václav Patříčný se v referátu *Zásady a metodika vytváření integrované odvětvové normativní základny* zaměřil na obecné a metodické otázky tvorby a používání normativních údajů při objektivizaci projekční, plánovací, analytické a rozhodovací činnosti na všech stupních řízení. Po definování základních pojmů charakterizoval druhy a formy technohospodářských norem, zahrnuté do integrované odvětvové normativní základny. Pozornost věnoval také požadovaným vlastnostem integrované normativní základny, jako je objektivnost, systémovost, komplexnost, stavebnicovost, otevřenost a jednotná identifikace a klasifikace prvků normativní základny. Závěrem svého příspěvku připomenul koordinační a organizátorskou činnost Výzkumného ústavu ekonomiky zemědělství a výživy v Praze a ocenil výsledky spolupráce výzkumných ústavů a dalších organizací při vytváření integrované odvětvové normativní základny, zejména v oblasti technologických a pracovních postupů, jednotek pracnosti a nákladových normativů rostlinné a živočišné výroby.

Úvodem dalšího referátu ing. Jana Poláčeková, CSc., uvedla hlavní důvody, které vedly k vytvoření systému integrované odvětvové normativní základny pro automatizované řízení výrobních procesů v zemědělských podnicích. Racionální využívání normativní základny prostřednictvím výpočetní techniky vyžaduje sjednotit strukturalizaci, klasifikaci a identifikaci všech jejích prvků a tím zabezpečit propojení naturální a hodnotové stránky reprodukčního procesu v rámci celého podniku i uvnitř vnitropodnikových chozrasčotních jednotek a provázanost jednotlivých věcných okruhů normativů (živá práce, zemědělská strojová technika, osiva, hnojiva, krmiva, PHM apod.). Za sjednocující princip struktury normativní základny byly zvoleny technologické a pracovní postupy plodin a kategorií hos-

podářských zvířat, které modelově zobrazují výrobní procesy rostlinné a živočišné výroby a určují, které operace, v jaké četnosti a kvalitě se musí uskutečnit, aby se dosáhlo předpokládaného cíle výroby. Nástrojem jednotné klasifikace a identifikace, který umožní také metodické sjednocení normotvorné činnosti ve vědeckovýzkumné a vývojové základně a urychlení přenosu výsledků výzkumu do praxe, jsou jednotné odvětvové číselníky.

V další části referátu ing. Poláčková popsala *věcný obsah a strukturu připravovaných souborů integrované odvětvové normativní základny v oblasti výroby a zemědělské strojové techniky* a stručně charakterizovala navrhovaný *obsah normativní základny pro živočišnou výrobu*. Poslední část referátu byla věnována *programovému zabezpečení automatizovaného využívání odvětvové normativní základny v zemědělských podnicích* a informacím o způsobu distribuce odvětvových souborů naturálních a nákladových normativů, ceníků a katalogů doplňujících informací na magnetických médiích prostřednictvím distribuční sítě oborového podniku Agrodát.

Využitím odvětvové normativní základny pro tvorbu normálových kalkulací vlastních nákladů zemědělských výrobků se zabýval ve svém referátu ing. František Kovář, CSc. V první části referátu vysvětlil podstatu a význam normálových kalkulací, které jsou analytickými nákladovými kalkulacemi, vyvíjenými z odvětvových nákladových normativů, s četnou modifikovatelností pěstitelských a chovatelských postupů. Takový způsob konstrukce napomáhá aktivizovat hodnotové plánování v zemědělských podnicích. Dále podrobně popsal strukturu normálových kalkulací podle oborového kalkulačního vzorce a na konkrétních příkladech ukázal přístupy k tvorbě jednotlivých nákladových položek. Seznámil také s připravovanou automatizovanou úlohou, která umožní operativně zpracovávat varianty normálových kalkulací nejen pro zemědělské podniky podle jejich konkrétních výrobních podmínek, ale (při doplnění souborů odvětvové normativní základny o údaje pro perspektivní technologie, připravované mechanizační prostředky a nové druhy materiálových a energetických vstupů) i prognosticky, cenově nebo jinak účelově zaměřené normálové kalkulace rostlinných a živočišných výrobků podle různých požadavků uživatelů z centrální sféry řízení nebo vědeckovýzkumné základny.

V diskusi k předneseným referátům se účastníci školení z výzkumných ústavů, vysokých škol, řídicích orgánů a zemědělských podniků zaměřili zejména na dotazy k podrobnějšímu vysvětlení některých problémů a na náměty ke zdokonalení integrované odvětvové normativní základny.

V závěrečném slovu ing. Vladimír Vácha, CSc., shrnul nejdůležitější náměty ke spolupráci ÚŘŘP s koordinátorem normativní základny v ZPoK VÚEZVž Praha, gestory za jednotlivé okruhy normativů a specializovanými výzkumnými ústavy při tvorbě integrované odvětvové normativní základny a znovu připomenul, že nové přístupy v systému řízení, vyplývající z přestavby hospodářského mechanismu, kladou podstatně vyšší nároky na tvorbu a využití normativní základny jak v centru, kde budou sloužit jako jeden z nezbytných informačních zdrojů pro objektivizaci ekonomických nástrojů řízení a pro analýzu jejich působení v hospodářské sféře, tak v zemědělských podnicích, kde se dostávají do popředí zejména optimalizační a racionalizační funkce normativní základny.

Pro školení byl vydán sborník, který kromě přednesených referátů obsahuje charakteristiky zpracovaných souborů odvětvové normativní základny rostlinné výroby a zemědělské strojové techniky a přílohy s příklady technologického a pracovního postupu RV, normálové kalkulace RV a normálové kalkulace ŽV, s přehledem zdrojů informací pro naplňování integrované odvětvové normativní základny a seznamem organizací spolupracujících při jejich vytváření.

ing. Jana Poláčková, CSc., Ústav racionalizace řízení a práce, Praha

NĚKTERÁ EKONOMICKÁ HLEDISKA POTRAVINOVÉ KRIZE NA PŘÍKLADU SÚDÁNU

Současná potravinová krize v Africe opět upoutala pozornost na jednu oblast světa, kde za poslední desetiletí poklesla produkce potravin na jednoho obyvatele. V současné době je více než 20 zemí a asi 150 mil. lidí vážně ohroženo suchem. FAO odhaduje, že v příštím roce bude nezbytné zajistit nejnutnější pomoc v rozsahu 5 mil. tun potravin. Sucho však není jediným problémem, kterému čelí většina afrických zemí. Tyto země se současně potýkají s vážnými hospodářskými starostmi, které byly způsobeny občanskými nespokojenostmi, poklesem světových cen zboží, značnými výkyvy cen ropy v 70. letech a nejistou politickou situací. To všechno vedlo k rozsáhlým finančním opatřením, jež měla za následek zvýšení zadluženosti většiny afrických zemí.

Některé africké země, jako např. Súdán, zavedly makroekonomická opatření, která měla zlepšit výkonnost jejich ekonomik, ale výsledky neodpovídaly očekávání. Protože se struktura zemědělství a celého hospodářství v jednotlivých afrických zemích od sebe liší, nemůže zobecňující analýza příliš zjednodušit nesnáze, které mají tyto země v současnosti a které je čekají. Proto se zaměříme na jedinou zemi — Súdán, která je největší zemí v Africe a která bývá pro svůj zemědělský potenciál často nazývána obilnicí Východní Afriky a Středního východu.

Pokusíme se nastínit problémy, které mají vliv na dostupnost potravin v Súdánu — do jaké míry byla zavedená makroekonomická opatření nedostatečná, jaká je současná zadluženost a situace vzhledem k suchu v Súdánu — a na základě dříve vypracované studie Výrobní náklady a relativní výhody jednotlivých zemědělských plodin v Súdánu se pokusíme zhodnotit variabilitu v potravinách a v příjmech za vývoz plodin, přičemž vezmeme v úvahu nedostatek devizových prostředků.

Struktura súdánského zemědělství

Zemědělská výroba v Súdánu se uskutečňuje ve třech různých systémech hospodaření: s umělým zavlažováním, s použitím mechanizace bez zavlažování a tradiční bez zavlažování. Každý z těchto systémů produkuje jak plodiny pro přímou výživu, tak tržní plodiny. Většina dobytka se chová v třetím systému.

Uměle zavlažovaný systém pokrývá přes 4 mil. akrů (1 akr = 4 047 m²) a je ovládan velkými projekty (např. 2 100 000 akrů v projektu Gezira). Pěstuje se zde především bavlna, podzemnice olejná, čirok a pšenice. Bavlna a podzemnice se vyvážejí, zatímco čirok a pšenice jsou určeny pro místní spotřebu.

Mechanizace bez zavlažování se využívá ve východní, centrální a západní části země (přes 6 mil. akrů). Pěstuje se tam čirok a sezam jak pro vývoz, tak pro místní spotřebu. Vzhledem k velkým zdrojům půdy se zde v posledních letech zvýšila produkce čiroku.

Tradičním způsobem bez zavlažování se hospodář na nejrozsáhlejších územích (přes 9 mil. akrů). Hlavními plodinami pro místní spotřebu jsou zde proso a čirok, zatímco hlavními exportními artikly jsou sezam, podzemnice olejná, arabská guma a dobytek.

¹⁾ Referát přednesený 20. února 1988 ve Středisku potravinářského výzkumu Shambat v Chartúmu na Seminári o výrobě potravin a otázkách výživy, organizovaném Mezinárodním studijním programem Kellog

Celková produkce obilovin v posledních 10 letech značně kolísala (4,3 mil. tun v letech 1976–1979, 6 mil. tun v roce 1981 a 2,3 mil. tun v roce 1984). Toto kolísání má různé příčiny, např. sucho, dostupnost vstupů a strukturu pobídek pro producenty.

Zabezpečení potravin a devizových prostředků závisí na úrovni výroby. V roce 1982 z čistého exportního výdělku 372 500 000 súdánských liber připadalo na tradiční hospodaření přes 50 %, na hospodaření s použitím mechanizace 30 % a na uměle zavlažované plochy pouhých 20 %. Hlavním důvodem tohoto nízkého podílu byla závislost na dovezených vstupech (hnojiva, pesticidy a nafta), které se používají při pěstování bavlny. Zlepšující se úroveň výroby by mohla ovlivnit devizové příjmy, v posledních pěti letech však proběhla řada devalvací a Súdán postihla krutá sucha a záplavy, což ovlivnilo ceny dovážených vstupů a výsledky zemědělské výroby. Tím byla vážně snížena schopnost zemědělství zajišťovat devizové prostředky.

Současná ekonomická a potravinová krize v Súdánu

Súdán dnes trpí jednou z nejhorších ekonomických a potravinových krizí. Navíc nebyl schopen dostát svým dlužním závazkům k Mezinárodnímu měnovému fondu, Světové bance i dalším dvoustranným závazkům.

Vývoj zadluženosti

Zdroj současného zadlužení spočívá v cenové a investiční politice a v struktuře pobídkového systému producentů. V roce 1983 byl celkový příjem deviz 563,3 mil. US dolarů, zatímco dovoz představoval 1 742 mil. US dolarů, čímž vznikl rozdíl přes 1 000 mil. US dolarů. Navíc plánované dlužní obligace byly 1 142 mil. US dolarů, z toho 43 % na zaplacení úroků. Vývoz tedy nemohl pokrýt dovoz ani dluhy. K tomuto zhoršení platební bilance došlo i přes změny v makroekonomické politice, jako např. změny kursu (devalvace), zavedení stimulů pro producenty v zemědělství a odstranění spotřebitelských podpor na ropu a pšeničný chléb.

Jelikož zemědělství představuje 90 % zdrojů deviz, změny politiky se soustředily na zvýšení produkce v této oblasti. Nedávné sucho a záplavy a hlavně špatné řízení však nepříznivě ovlivnily zemědělství a tím i zadlužení, takže devizové zdroje budou opět nízké.

Vliv sucha a záplav na dostupnost potravin

Zatímco v předchozích letech sucho postihlo jen některá části země, v roce 1984 zasáhlo celou zemi a ovlivnilo celou zemědělskou výrobu. Navíc Modrý Nil, který zavlažuje většinu závlahových projektů, měl nejnižší stav od roku 1913, což postihlo zemědělskou produkci a tím i schopnost devizového výdělku. V roce 1988 zásobovací situaci zhoršily záplavy.

Změny v makroekonomické politice a jejich dopad na potravinovou krizi

Tato politika měla za cíl odstranit disproporce mezi domácími a mezinárodními cenami. Byla důsledkem „politického dialogu“ mezi vládou a těmi, kteří poskytovali pomoc (na úrovni multilaterální či bilaterální). Tyto změny měly vést k zvýšení zemědělské produkce, devizových příjmů a důchodů státu a ke snížení zadluženosti. Nesplnily však svůj účel.

Nedostatečný dopad na celkovou ekonomickou situaci lze přičíst různým faktorům – doba potřebná ke změnám v zemědělství a ostatním hospodářství byla nedostatečná, změny měly pouze dílčí dosah, situaci zhoršovala nejistota způsobená domácí nestabilitou, občanskou válkou a nedostatkem bezpečnosti.

Politické reformy a potenciální příčiny nedostatečného ekonomického pokroku

Vzhledem k rostoucímu schodku v platební bilanci byla nutná opatření ke snížení dovozu a zvýšení vývozu. Kromě zlepšení pobídkového systému se zdá být nutná úprava kursu, zvláště zrušení multiplicity (vícesložkovosti) kursu. Např. zemědělské vstupy se mohou hodnotit podle jednoho kursu a soukromé transakce podle jiného. Tato diskrepance ukazuje rozsah, v jakém byla reforma jen částečná — zkresení v zemědělství a devizovém ocenění stále existuje.

Hlavní stimuly, které byly zavedeny, se vztahovaly k trhu s olejnatými semeny, ke snížení vývozních daní, k zvýšení cen bavlny a pšenice a k institucionálním změnám při zavlažování (náhrada společných účtů individuálními, které by mohly být považovány za zlepšení pro producenty). Výroba bavlny se sice zvýšila, ale dopad těchto opatření byl jen částečný.

Odstranění dotací na spotřební zboží, např. ropné výrobky, cukr a pšeničný chléb, sloužilo k odstranění rozpočtových dotací a k ocenění dováženého zboží na úrovni importní parity. Súdán je zcela závislý na dovozu ropy, ale cukr a pšenici sám produkuje. Odstranění dotací na pšeničný chléb a snížení poptávky po pšenici nebylo díky mnoha faktorům efektivní. V současné době se kisra (místní širokový chléb) prodává za trojnásobek ceny pšeničného chleba. To vlastně neguje odstranění dotací na chléb.

Variabilita příjmů za plodiny pro výživu a export

V letech 1980–1981 provádělo ministerstvo financí a hospodářského plánování Súdánu průzkum nákladů na výrobu hlavních plodin (bavlny s dlouhým vláknem, bavlny se středně dlouhým vláknem, pšenice, podzemnice olejné, čiroku a prosa). Průzkum zahrnoval různé systémy hospodaření, tj. moderní hospodaření se spádovým zavlažováním, hospodaření se zavlažováním pomocí čerpadel, hospodaření s použitím mechanizace (bez zavlažování) a tradiční zemědělství (bez zavlažování).

Pro různou intenzitu výroby byl stanoven koeficient závislosti na směnném kursu, koeficient mezinárodní konkurenceschopnosti a koeficient soukromé rentability. Na základě průzkumu je vytvořen model pro měření variability příjmů za plodiny pro výživu a export.

V rozvojových zemích je běžným jevem, že zemědělský vývoz je lehce zranitelný nestálostí cen na světových trzích se zemědělskými produkty. To je jedna stránka problematiky vývozu zemědělských produktů, naznačující rozpor mezi pravděpodobnými zisky plynoucími z využívání relativní výhodnosti produkce exportních plodin a nestálostí zemědělských příjmů, což může být důsledkem vzrůstajícího podílu exportních plodin. Přímé státní zásahy do obchodu potravinami se v rozvojových zemích s nedostatkem potravin rozšiřují, přičemž hlavní příčinou je, že domácí ceny potravin (jak úroveň, tak proměnlivost) se považují za nejdůležitější ekonomicko-politickou proměnnou, kterou je třeba přísně kontrolovat. V tomto ohledu není Súdán výjimkou.

Tab. I uvádí koeficient závislosti za směnném kursu (CFED). Je to procento představující podíl z hodnoty (franko hranice výstupu) určité plodiny vypěstované na jednotce plochy, který se spotřebuje na její výrobu jako platba za dovezené vstupy. CFED tedy ukazuje, kolik devizových prostředků se musí spotřebovat na výrobu určité plodiny. Bez ohledu na to, kolik devizových prostředků může plodina vydělat, musí její zařazení do osevního postupu záviset na tom, zda si země může v příslušné době dovolit předem vynaložit potřebné devizové prostředky. V současné době je tato otázka pro Súdán obzvlášť kritická.

I. Koeficient závislosti na směnném kursu v různých systémech hospodaření při různé intenzitě výroby některých plodin

Typ a umístění farem	Plodina	Intenzita výroby			
		nízká	střední	vysoká	průměr
Se spádovou závlahou (Gezira)	bavlna s dlouhým vláknem	80	46	30	43
	bavlna se středně dlouhým vláknem	104	48	34	42
	podzemnice	43	31	22	32
	pšenice	255	126	69	126
	čirok	62	33	23	37
Se závlahou pomocí čerpadel (Suki)	bavlna se středně dlouhým vláknem	135	65	33	52
	podzemnice	72	37	24	31
S použitím mechanizace, bez závlahy (Gedaref)	čirok	73	32	25	30
	sezam	92	52	35	46
Tradiční, bez závlahy (N. Kordofan, S. Darfur)	čirok	37	26	21	26
	proso	45	35	31	36
	podzemnice	32	21	18	21
	sezam	42	24	20	27

Pramen: Studie výrobních nákladů a relativní výhodnosti pěstování jednotlivých plodin v Súdánu. Chartúm, ministerstvo financí 1982. Platí i pro tab. II a III.

Tab. I tedy ukazuje, že při nízkých výnosech vyžaduje bavlna se středně dlouhým vláknem a pšenice více devizových prostředků, než za ně lze utržit. Při vysokých výnosech přináší všechny plodiny více devizových prostředků než spotřebují, přičemž nejmenší spotřebu devizových prostředků vykazují podzemnice olejná, sezam a čirok při tradičním pěstování bez závlahy. Pšenice je nejvíce závislá na dovážených vstupech. Při středních výnosech vykazují všechny plodiny kromě pšenice devizové zisky.

Koeficient konkurenceschopnosti představuje počet US dolarů vydělaných vývozem nebo ušetřených nahrazením dovozu domácí produkci při nákladu jedné súdánské libry.

Negativní koeficient znamená čistou ztrátu devizových prostředků. Jinými slovy, náklady na vstupy nakoupené v zahraničí pro domácí výrobu jsou vyšší než její hodnota franco hranice výstupu, což představuje zápornou hodnotu tzv. mezinárodní nadhodnoty.

II. Mezinárodní konkurenceschopnost jednotlivých plodin v různých systémech hospodaření při různé intenzitě výroby

Typ a umístění farem	Plodina	Intenzita výroby			
		nízká	střední	vyšší	průměr
Se spádovou závlahou (Gezira)	bavlna s dlouhým vláknem	0,27	1,02	1,81	1,19
	bavlna se středně dlouhým vláknem	-0,05	1,04	1,61	1,26
	podzemnice	0,62	1,35	2,26	1,35
	pšenice	-1,36	-0,46	0,97	-0,46
	čirok	0,40	1,39	2,16	1,20
Se závlahou pomocí čerpadel (Suki)	bavlna se středně dlouhým vláknem	-0,45	0,77	2,22	1,20
	podzemnice	0,31	1,29	2,12	1,66
S použitím mechanizace, bez závlahy (Gedaref)	čirok	0,80	1,36	7,07	1,47
	sezam	0,04	0,47	0,89	0,59
Tradiční, bez závlahy (N. Kordofan, S. Darfur)	čirok	0,82	1,65	2,21	1,84
	proso	0,64	1,08	1,37	1,04
	podzemnice	1,21	2,08	3,00	2,23
	sezam	0,48	1,11	1,55	0,95

Koeficient mezinárodní konkurenceschopnosti (CIC) je poměr vynaložených domácích zdrojů na produkci určité plodiny z jednotky plochy k mezinárodní nadhodnotě (tab. II). CIC implikuje směnný kurs tím, že ukazuje počet jednotek zahraniční měny (US dolarů), který lze vydělat z každé jednotky výdajů v místní měně.

Koeficient soukromé rentability (CPP) ukazuje, v jakém rozsahu je určitá plodina pro pěstitele rentabilní (tab. III). CPP zajímá především jednotlivé výrobce, zatímco CFED a CIC jsou dva jednoduché, ale důležité ukazatele pro tvorbu celostátní zemědělské politiky.

Koeficient menší než 100 znamená, že na přísně komerčním základě není produkce příslušné plodiny rentabilní. Stupeň rentability je naznačen velikostí absolutní hodnoty koeficientu.

Rentabilita čiroku a podzemnice olejné je tak vysoká, že pokud výnosy zůstanou na vysoké úrovni, byly by tyto plodiny rentabilní i při poklesu cen.

III. Koeficient soukromé rentability plodin produkovaných v různých systémech hospodaření při různé intenzitě výroby

Typ a umístění farem	Plodina	Intenzita výroby			
		nízká	střední	vysoká	průměr
Se spádovou závlahou (Gezira)	bavlna s dlouhým vláknem	0,41	0,70	1,02	0,75
	bavlna se středně dlouhým vláknem	0,31	0,67	0,95	0,77
	podzemnice	0,60	1,09	1,90	1,08
	pšenice	0,31	0,62	1,20	0,62
	čirok	0,73	1,40	2,19	1,26
Se závlahou pomocí čerpadel (Suki)	bavlna se středně dlouhým vláknem	0,28	0,59	1,25	0,75
	podzemnice	0,48	1,00	1,68	1,26
Tradiční, bez závlahy (N. Kordofan, S. Darfur)	čirok	0,70	1,06	1,79	1,15
	proso	0,89	1,36	1,84	1,29
	podzemnice	1,20	2,06	3,22	2,21
	sezam	0,65	1,54	2,54	1,26

Z tab. I–III je možno konstatovat:

Čirok potřebuje nejméně devizových prostředků, má kladnou mezinárodní nadhodnotu a je druhou nejrentabilnější plodinou ve všech systémech hospodaření.

Bavlna a pšenice spotřebují více devizových prostředků než vydělají, mají záporný koeficient mezinárodní konkurenceschopnosti, což znamená čistou ztrátu devizových prostředků, a jsou tedy nerentabilní.

Model ukázal větší nestabilitu v příjmech z exportních plodin než z plodin pro výživu, proto by bylo třeba zaměřit zemědělskou výrobu především na plodiny pro přímou spotřebu.

Ing. Kamil Ibrahim Hassan, CSc., Univerzita v Chartúmu, Súdán

Из научной жизни

Елинек И.: Производственные системы в скотоводстве	318
Полачковая Я.: Отраслевая нормативная база для автоматизированного управления производственными процессами в сельскохозяйственных предприятиях	321

Из зарубежья

Гассан К. И.: Некоторые экономические аспекты продовольственного кризиса на примере Судана	323
--	-----

Приложение

Статистические данные о чехословацком агропродовольственном комплексе (Дифференциация результатов отдельных предприятий)	
--	--

CONTENTS

Kraus J.: Foreign Trade in the Czechoslovak Agricultural and Food Products with the CMEA Countries	249
Haspra R.: The Level of Internal Khozraschot on Co-operative and State Farms of the Slovak Socialist Republic in the Conditions of Transition to the New Economic Mechanism	263
Zoborský I., Boreková B., Porhajaš V.: The Economics of Crop Production and its Development on Co-operative Farms of the Topolčany District	275
Janiček F.: Profit and Profitability in Selected Organizations of the Agricultural and Food-Production Complex	287
Minařík B., Stávková J., Bodečková B.: Determining the Prognosis of Milk Production by the Box-Jenkins Method	301
<i>Discussion</i>	
Horská H., Prouza B.: Discussion about Enterprise Computing Technology	309
<i>From the Sphere of Science</i>	
Jelínek J.: Production Systems in Cattle Rearing	318
Poláček J.: Sectorial Prescriptive Base for Automated Management of Production Processes in Agricultural Enterprises	321
<i>From abroad</i>	
Hasan K. I.: Certain Economic Aspects of Food Crisis on an Example of Sudan	323
<i>Supplement</i>	
Statistical Surveys about the Czechoslovak Agricultural and Food-Production Complex (Differentiation of the Results of Agricultural Enterprises)	

INHALT

Kraus J.: Der Außenhandel mit tschechoslowakischen Agrar-Produkten und Lebensmitteln mit den RGW-Ländern	249
Haspra R.: Das Niveau des innerbetrieblichen Chozrastchots in den LPG und Staatsgütern der SSR unter den Bedingungen des Übergangs auf den neuen Wirtschaftsmechanismus	263
Zoborský I., Boreková B., Porhajaš V.: Die Ökonomik der Pflanzenproduktion und deren Entwicklung in den LPG des Kreises Topolčany	275
Janiček F.: Gewinn und Rentabilität in ausgewählten ALK-Organisationen	287
Minařík B., Stávková J., Bodečková B.: Erarbeitung der Prognose der Milchproduktion mit Hilfe der Box-Jenkinsmethode	301
<i>Diskussion</i>	
Horská H., Prouza B.: Diskussion über die Rechnertechnik in Betrieben	309
<i>Aus dem wissenschaftlichen Leben</i>	
Jelínek J.: Produktionssysteme in der Rinderzucht	318
Poláček J.: Zweignormativbasis für die automatisierte Steuerung der Produktionsprozesse in landwirtschaftlichen Betrieben	321
<i>Aus dem Ausland</i>	
Hassan K. I.: Einige ökonomische Gesichtspunkte der Nahrungsmittelkrise am Beispiel von Sudan	323
<i>Beilage</i>	
Statistische Übersichten über den tschechoslowakischen Agrar-Lebensmittel-Komplex (Differenzierung in Ergebnissen der landwirtschaftlichen Betriebe)	

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská – Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 25 75 41, 25 44 51. Celoroční předplatné Kčs 120,-. Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno, závod 3, 737 36 Český Těšín.

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1989.

Rozšiřuje PNS. Informace o předplatném podá a objednávky přijímá každá administrace PNS, pošta, doručovatel a PNS-ÚED Praha, ACT, Kafkova 19, 160 00 Praha 6, PNS-ÚED Praha, závod 02, Obránců míru 2, 656 07 Brno, PNS-ÚED Praha, závod 03, Gottwaldova tř. 206, 709 90 Ostrava 9. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS – ústřední expedice a dovoz tisku Praha, administrace vývozu tisku, Kovpakova 26, 160 00 Praha 6.

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

o čs. zemědělsko-potravinářském komplexu
PŘÍLOHA ČÍSLA 4 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

ČÍSLO

4

1989

DIFERENCIACE VE VÝSLEDČÍCH
ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ^{a)}

Rozdělení JZD v ČSSR podle hrubé zemědělské produkce (ve stálých cenách roku 1980) na 1 ha zemědělské půdy v Kčs

v % z celkového
počtu podniků

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
do 6 499	—	—	—	—	0,4	0,2	2,6	0,5	25,1	20,4	3,4	2,6
6 500 — 7 999	0,4	—	0,2	—	2,3	1,6	3,1	3,2	16,1	12,2	3,2	2,4
8 000 — 9 499	1,6	—	0,9	—	3,9	3,4	4,4	5,0	14,6	12,2	4,1	3,3
9 500 — 10 999	4,4	3,6	1,6	1,4	4,2	4,0	7,4	5,0	13,6	14,3	5,1	4,6
11 000 — 12 499	4,0	3,6	3,2	2,4	6,5	4,2	14,4	10,9	11,1	12,8	6,9	5,6
12 500 — 13 999	8,0	6,8	6,5	5,7	11,6	9,8	21,0	15,8	10,1	9,7	10,8	9,1
14 000 — 15 499	4,4	6,8	8,5	8,1	21,6	15,4	22,3	17,6	6,5	12,8	14,0	12,2
15 500 — 16 999	11,2	10,8	12,9	11,2	21,6	20,0	16,2	20,4	1,5	4,1	14,7	14,5
17 000 — 18 499	11,6	8,8	16,6	12,9	13,7	20,1	3,5	11,8	1,0	1,0	11,2	13,1
18 500 — 19 999	13,5	11,2	13,8	13,1	8,2	11,3	3,1	5,0	0,5	0,5	8,9	9,6
20 000 — 21 499	12,7	14,0	12,2	11,7	3,3	5,3	1,3	2,3	—	—	6,4	7,2
21 500 — 22 999	7,2	9,6	10,4	13,4	0,7	2,9	—	1,8	—	—	4,0	6,1
23 000 — 24 499	6,0	10,4	6,9	7,6	1,2	0,7	0,9	—	—	—	3,2	3,8
24 500 a více	15,1	14,4	6,2	12,4	0,9	1,1	—	0,9	—	—	4,2	5,9
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

^{a)} Relativní četnosti uvedené v tabulkách jsou počítány na počítači; v důsledku zaokrouhlení se součet % někde liší v desetinném místě od 100,0.

Rozdělení státních statků v ČSSR podle hrubé zemědělské produkce (ve stálých cenách roku 1980) na 1 ha zemědělské půdy v Kčs
v % z celkového počtu podniků

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
do 6 499	—	—	—	—	—	—	11,1	13,8	10,7	13,3	3,8	4,6
6 500 — 7 999	—	—	5,4	—	—	—	3,7	3,4	14,3	10,0	4,4	2,3
8 000 — 9 499	—	4,0	2,7	4,9	4,8	2,0	22,2	13,8	14,3	13,3	8,1	6,9
9 500 — 10 999	3,8	—	—	2,4	11,9	14,3	7,4	13,8	21,4	20,0	8,8	10,3
11 000 — 12 499	7,7	4,0	8,1	4,9	16,7	10,2	22,2	10,3	21,4	6,7	15,0	7,5
12 500 — 13 999	11,5	4,0	16,2	12,2	38,1	26,5	14,8	20,7	14,3	26,7	20,6	19,0
14 000 — 15 499	11,5	12,0	16,2	17,1	14,3	8,2	11,1	6,9	3,6	6,7	11,9	10,3
15 500 — 16 999	7,7	20,0	24,3	17,1	4,8	16,3	7,4	10,3	—	3,3	9,4	13,8
17 000 — 18 499	15,4	12,0	13,5	9,8	9,5	10,2	—	6,9	—	—	8,1	8,0
18 500 — 19 999	15,4	12,0	10,8	9,8	—	6,1	—	—	—	—	5,0	5,7
20 000 — 21 499	3,8	4,0	—	9,8	—	2,0	—	—	—	—	0,6	3,4
21 500 — 22 999	3,8	4,0	—	2,4	—	—	—	—	—	—	0,6	1,1
23 000 — 24 499	7,7	—	—	2,4	—	2,0	—	—	—	—	1,3	1,1
24 500 a více	11,5	24,0	2,7	7,3	—	2,0	—	—	—	—	2,5	5,7
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
JZD												
do 82,4	18,0	3,6	13,4	1,7	7,0	0,9	8,7	1,4	7,5	2,0	10,6	1,7
82,5 – 84,9	10,8	6,8	12,9	4,3	8,1	1,6	9,2	2,7	5,5	5,1	9,6	3,7
85,0 – 87,4	19,1	10,4	16,1	10,7	15,6	3,8	15,3	4,5	13,1	8,2	15,9	7,2
87,5 – 89,9	13,5	17,2	16,4	15,5	18,6	10,2	17,5	13,6	14,6	12,8	16,6	13,4
90,0 – 92,4	9,6	21,2	13,1	22,7	16,7	20,0	17,0	22,2	17,1	18,4	14,8	21,0
92,5 – 94,9	9,2	17,2	8,1	18,6	12,8	23,0	13,1	25,8	13,1	17,9	11,1	20,8
95,0 – 97,4	6,8	12,0	9,2	11,2	9,3	16,9	9,6	17,2	9,0	17,9	8,9	14,8
97,5 – 99,9	6,4	8,4	4,1	6,9	6,0	12,0	3,9	6,8	6,5	10,7	5,3	9,3
100,0 – 102,4	0,8	0,4	2,8	3,3	1,8	3,8	1,7	1,4	3,0	0,5	2,0	2,4
102,5 – 104,9	2,0	0,8	2,3	2,4	2,8	3,4	0,9	1,8	2,0	3,6	2,2	2,6
105,0 a více	4,0	2,0	1,7	2,7	1,4	4,4	3,0	2,8	8,5	3,0	3,0	3,2
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
státní statky												
do 82,4	3,8	—	—	—	2,4	—	3,7	—	—	—	1,9	—
82,5 – 84,9	7,7	4,0	—	—	2,4	—	3,7	—	10,7	—	4,4	0,6
85,0 – 87,4	15,4	4,0	5,4	—	16,7	—	3,7	—	14,3	—	11,3	0,6
87,5 – 89,9	15,4	16,0	10,8	—	11,9	10,2	7,4	3,4	10,7	3,3	11,3	6,3
90,0 – 92,4	3,8	20,0	24,3	14,6	21,4	18,4	33,3	6,9	17,9	23,3	20,6	16,7
92,5 – 94,9	19,2	16,0	21,6	24,4	9,5	26,5	11,1	31,0	14,3	20,0	15,0	24,1
95,0 – 97,4	15,4	4,0	13,5	17,1	19,0	14,3	11,1	13,8	7,1	30,0	13,8	16,1
97,5 – 99,9	7,7	20,0	10,8	19,5	7,1	14,3	7,4	24,1	—	10,0	6,9	17,2
100,0 – 102,4	3,8	—	—	4,9	4,8	—	11,1	6,9	10,7	3,3	5,6	2,9
102,5 – 104,9	—	4,0	5,4	7,3	—	8,2	3,7	10,3	—	—	1,9	6,3
105,0 a více	7,7	12,0	8,1	12,1	4,8	8,1	3,7	3,4	14,3	9,9	7,6	9,2
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Rozdělení podniků v ČSSR podle rentability v % (podle podílu zisku na celkových nákladech)

v % z celkového počtu podniků

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
JZD												
do -5,1	4,0	2,0	1,1	2,6	1,3	4,2	3,0	2,8	8,5	2,5	2,7	3,0
-5,0 - -0,1	2,8	0,8	5,3	5,5	4,6	7,0	2,6	3,2	5,0	4,6	4,3	4,9
0,0 - 2,4	6,0	8,0	4,1	6,4	5,8	11,4	3,5	6,8	6,5	10,2	5,2	8,9
2,5 - 4,9	6,0	11,6	8,1	10,5	8,1	15,2	9,2	14,0	7,0	14,8	7,8	13,3
5,0 - 7,4	8,4	13,2	8,3	15,0	11,1	20,7	9,2	23,1	12,6	15,3	9,9	17,8
7,5 - 9,9	6,8	17,6	9,0	17,7	12,1	17,6	14,4	19,0	13,1	17,3	10,9	17,8
10,0 - 12,4	9,6	17,6	10,8	16,0	16,0	12,3	14,4	15,4	14,1	12,8	13,3	14,5
12,5 - 14,9	12,4	10,4	13,4	12,2	13,5	6,4	14,0	10,0	10,1	9,7	13,0	9,3
15,0 - 17,4	13,9	8,4	12,9	8,1	11,9	2,4	9,2	1,8	9,0	5,1	11,8	5,0
17,5 - 19,9	7,6	4,8	10,1	3,8	7,4	1,1	9,2	1,4	3,5	3,1	7,9	2,6
20,0 a více	22,7	5,6	16,9	2,2	8,4	1,6	11,3	2,8	10,5	4,6	13,3	2,9
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
státní statky												
do -5,1	7,6	12,0	8,1	12,2	4,8	8,2	3,7	3,4	14,3	10,0	7,5	9,2
-5,0 - -0,1	3,8	4,0	5,4	12,2	4,8	8,2	14,8	17,2	10,7	3,3	7,5	9,1
0,0 - 2,4	7,7	20,0	10,8	19,5	7,1	8,2	7,4	24,1	—	6,7	6,9	14,9
2,5 - 4,9	11,5	4,0	13,5	17,1	11,9	16,3	11,1	13,8	7,1	26,7	11,3	16,1
5,0 - 7,4	15,4	8,0	21,6	9,8	7,1	28,6	7,4	27,6	7,1	23,3	11,9	20,1
7,5 - 9,9	7,7	24,0	16,2	26,8	21,4	14,3	25,9	6,9	17,9	20,0	18,1	18,4
10,0 - 12,4	11,5	16,0	10,8	2,4	14,3	10,2	14,8	6,9	10,7	10,0	12,5	8,6
12,5 - 14,9	11,5	4,0	10,8	—	9,5	6,1	3,7	—	17,9	—	10,6	2,3
15,0 - 17,4	11,5	4,0	2,7	—	11,9	—	3,7	—	3,6	—	6,9	0,6
17,5 - 19,9	3,8	4,0	—	—	4,8	—	3,7	—	3,6	—	3,1	0,6
20,0 a více	7,6	—	—	—	2,4	—	3,7	—	7,1	—	3,8	—
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
JZD												
do -501	5,6	2,8	3,2	4,8	3,5	6,7	3,0	4,1	9,5	7,1	4,4	5,3
-500 - -1	1,2	0,4	3,2	3,3	2,5	4,7	2,6	1,8	4,0	-	2,7	2,7
0 - 499	7,6	7,6	4,6	5,3	5,6	11,1	4,8	6,8	9,0	12,8	5,9	8,7
500 - 999	6,8	10,4	8,3	9,5	13,9	16,9	9,2	15,4	14,1	16,8	10,8	13,8
1 000 - 1 499	8,8	9,6	8,1	10,3	15,3	18,0	15,7	19,0	13,1	13,3	12,2	14,3
1 500 - 1 999	6,8	11,2	10,6	14,6	15,4	17,1	18,8	18,1	10,6	15,3	12,8	15,5
2 000 - 2 499	8,8	15,2	11,3	12,4	16,3	8,7	14,8	14,9	12,1	11,7	13,2	11,9
2 500 - 2 999	10,0	10,0	11,8	10,3	11,1	5,6	10,9	7,7	8,0	6,6	10,7	7,9
3 000 - 3 499	12,4	7,2	10,4	8,8	6,8	4,2	7,9	2,7	6,5	4,6	8,7	5,7
3 500 - 3 999	6,8	6,4	11,5	8,4	3,7	2,7	3,9	1,8	5,5	3,6	6,4	4,7
4 000 - 4 999	10,0	7,6	8,5	6,0	4,1	2,3	3,9	3,2	3,5	4,6	6,0	4,4
5 000 a více	15,5	11,6	8,5	6,4	1,9	2,0	4,4	4,5	4,0	3,6	6,2	5,1
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
státní statky												
do -501	7,7	16,0	10,8	17,0	4,8	12,3	7,4	10,3	14,3	10,0	8,7	13,2
-500 - -1	3,8	-	2,7	7,3	4,8	4,1	11,1	10,3	10,7	3,3	6,3	5,2
0 - 499	7,7	16,0	13,5	19,5	7,1	14,3	7,4	24,1	-	13,3	7,5	17,2
500 - 999	15,4	8,0	16,2	12,2	19,0	14,3	14,8	13,8	14,3	23,3	16,3	14,4
1 000 - 1 499	15,4	8,0	18,9	17,1	16,7	20,4	22,2	24,1	10,7	30,0	16,9	20,1
1 500 - 1 999	7,7	8,0	24,3	12,2	14,3	14,3	18,5	13,8	17,9	13,3	16,9	12,6
2 000 - 2 499	7,7	8,0	5,4	9,8	19,0	12,2	11,1	-	25,0	3,3	13,8	7,5
2 500 - 2 999	7,7	16,0	2,7	4,9	11,9	6,1	-	3,4	-	3,3	5,0	6,3
3 000 - 3 499	11,5	4,0	2,7	-	2,4	2,0	7,4	-	3,6	-	5,0	1,1
3 500 - 3 999	3,8	4,0	2,7	-	-	-	-	-	3,6	-	1,9	0,6
4 000 - 4 999	7,7	12,0	-	-	-	-	-	-	-	-	1,3	1,7
5 000 a více	3,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,6	-
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Rozdělení podniků v ČSSR podle průměrné měsíční odměny (mzdy) 1 pracovníka v Kčs (u JZD podle srovnatelné odměny, tj. přepočtené na hrubou)
v % z celkového počtu podniků

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
JZD												
do 2 499	11,6	1,2	4,4	—	4,4	0,2	4,8	—	14,1	0,5	6,7	0,3
2 500 — 2 599	7,6	1,2	3,5	0,2	4,2	0,7	3,1	—	6,5	1,5	4,6	0,7
2 600 — 2 699	9,6	2,0	4,6	1,0	6,0	1,3	7,9	—	14,1	3,6	7,4	1,4
2 700 — 2 799	8,8	8,4	9,0	1,7	12,1	1,5	14,0	2,7	13,1	5,6	11,2	3,2
2 800 — 2 899	13,5	6,4	13,8	3,8	16,8	3,6	17,5	3,2	16,1	5,1	15,6	4,2
2 900 — 2 999	7,6	7,2	16,8	5,7	17,0	9,8	16,6	9,0	9,0	7,1	14,6	7,9
3 000 — 3 099	8,8	10,4	17,1	9,3	17,7	15,8	15,7	13,1	11,6	13,3	15,2	12,6
3 100 — 3 199	6,0	9,2	14,3	15,5	10,2	18,3	10,5	17,6	8,0	19,4	10,4	16,2
3 200 — 3 299	6,0	9,6	8,5	17,9	5,6	15,2	4,4	20,8	2,5	15,3	5,9	15,8
3 300 — 3 399	5,2	6,4	3,7	15,3	3,3	12,9	3,1	14,9	1,5	11,2	3,4	12,6
3 400 — 3 499	5,6	12,8	3,0	10,3	1,8	9,8	1,7	8,6	1,5	8,2	2,6	10,0
3 500 — 3 699	5,2	11,6	1,1	14,3	0,5	8,2	0,9	7,7	1,0	5,6	1,5	9,9
3 700 a více	4,8	13,6	0,2	5,0	0,4	2,7	—	2,3	1,0	3,6	1,0	5,0
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
státní statky												
do 2 499	30,8	—	10,8	—	—	—	3,7	—	3,6	—	8,8	—
2 500 — 2 599	3,8	8,0	2,7	—	16,7	—	7,4	—	10,7	—	8,8	1,1
2 600 — 2 699	15,4	—	10,8	4,9	7,1	2,0	3,7	—	14,3	—	10,0	1,7
2 700 — 2 799	19,2	8,0	40,5	2,4	31,0	6,1	40,7	6,9	21,4	—	31,3	4,6
2 800 — 2 899	3,8	16,0	24,3	12,2	33,3	6,1	29,6	3,4	21,4	10,0	23,8	9,2
2 900 — 2 999	3,8	12,0	10,8	9,8	11,9	20,4	14,8	17,2	25,0	23,3	13,1	16,7
3 000 — 3 099	15,4	16,0	—	22,0	—	12,2	—	31,0	3,6	10,0	3,1	17,8
3 100 — 3 199	7,7	12,0	—	24,4	—	32,7	—	27,6	—	30,0	1,3	26,4
3 200 — 3 299	—	16,0	—	17,1	—	16,3	—	13,8	—	13,3	—	15,5
3 300 — 3 499	—	12,0	—	7,3	—	4,0	—	—	—	13,3	—	6,9
3 500 a více	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
Podniky nevyrábějící obiloviny	—	—	—	—	—	—	—	—	1,0	0,5	0,1	0,1
do 2,49	—	—	—	—	1,1	0,2	1,7	—	6,0	1,0	1,3	0,2
2,50 — 2,99	0,8	0,4	0,5	—	4,4	0,7	5,2	1,4	15,1	3,6	4,2	0,9
3,00 — 3,49	6,0	0,8	2,1	0,5	11,1	6,4	12,2	9,0	27,1	17,9	10,0	5,7
3,50 — 3,99	12,0	1,2	7,4	6,9	24,0	19,8	35,5	26,2	28,7	27,6	20,0	15,5
4,00 — 4,49	10,4	4,0	20,7	19,1	31,2	33,7	31,5	34,4	17,6	29,5	23,8	25,0
4,50 — 4,99	18,2	9,2	19,4	22,0	18,8	22,0	10,0	20,4	4,5	14,3	16,0	18,9
5,00 — 5,49	31,8	22,4	28,2	27,6	7,5	12,9	3,9	7,2	—	5,1	15,2	16,4
5,50 — 5,99	12,0	26,4	13,6	16,5	1,4	3,6	—	0,9	—	—	5,8	9,6
6,00 — 6,49	6,4	19,6	6,5	6,7	0,5	0,5	—	0,5	—	0,5	2,8	5,0
6,50 a více	2,4	16,0	1,6	0,7	—	0,2	—	—	—	—	0,8	2,7
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
Podniky nevyrábějící obiloviny	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
do 2,49	—	—	2,7	—	—	—	7,4	3,4	—	3,3	1,9	1,1
2,50 — 2,99	—	—	2,7	—	4,8	2,0	7,4	20,7	17,9	10,0	6,3	5,7
3,00 — 3,49	3,8	—	2,7	—	21,4	14,3	22,2	13,8	42,8	36,7	18,1	12,6
3,50 — 3,99	15,4	—	16,2	22,0	45,2	34,7	40,8	24,2	28,6	20,0	30,0	22,4
4,00 — 4,49	34,6	4,0	29,8	29,3	21,4	34,7	3,7	17,2	10,7	20,0	20,6	23,7
4,50 — 4,99	19,2	16,0	24,3	29,3	2,4	12,3	18,5	13,8	—	10,0	12,5	16,7
5,00 — 5,49	15,4	24,0	18,9	7,3	4,8	2,0	—	6,9	—	—	8,1	6,9
5,50 — 5,99	7,7	32,0	—	12,1	—	—	—	—	—	—	1,3	7,5
6,00 — 6,49	—	16,0	2,7	—	—	—	—	—	—	—	0,6	2,3
6,50 a více	3,8	8,0	—	—	—	—	—	—	—	—	0,6	1,1
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Rozdělení JZD v ČSSR podle hektarového výnosu brambor (bez raných) v tunách

v % z celkového počtu podniků

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
Podniky nevyrábějící												
brambory	87,2	90,0	34,1	33,2	10,5	11,6	7,9	10,4	12,6	15,3	27,8	29,4
do 9,99	2,8	2,0	7,2	10,0	4,2	5,1	3,1	3,6	3,5	6,7	4,6	5,8
10,00 – 11,99	1,6	2,0	9,2	8,6	7,2	5,3	4,4	5,0	7,5	7,1	6,5	5,8
12,00 – 13,99	1,2	0,4	6,9	10,0	12,8	6,4	10,0	5,4	3,5	10,7	8,1	6,8
14,00 – 15,99	2,8	2,0	11,8	9,3	16,7	11,3	14,4	13,1	12,6	9,2	12,5	9,3
16,00 – 17,99	0,8	0,8	9,4	7,6	16,1	11,1	16,6	15,8	16,1	16,3	12,1	9,9
18,00 – 19,99	1,2	—	7,6	5,5	12,5	15,1	13,5	14,0	16,6	13,8	10,2	10,1
20,00 – 21,99	1,2	0,4	5,3	6,0	11,4	16,0	18,3	13,6	14,6	11,7	9,6	10,3
22,00 – 23,99	0,4	0,4	2,5	2,9	5,4	8,3	7,9	8,6	8,0	5,6	4,6	5,4
24,00 – 25,99	0,4	0,8	3,7	2,6	1,6	4,5	1,7	5,0	4,0	2,0	2,3	3,2
26,00 a více	0,4	1,2	2,4	4,3	1,7	5,5	2,1	5,5	1,0	1,5	1,7	4,0
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Rozdělení státních statků v ČSSR podle hektarového výnosu brambor (bez raných) v tunách

v % z celkového počtu podniků

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
Podniky nevyrábějící brambory	100,0	100,0	75,7	73,2	16,7	12,2	7,4	10,3	3,6	3,3	40,0	37,4
do 9,99	—	—	5,4	9,8	—	6,1	7,4	6,9	14,3	13,3	5,0	7,4
10,00 – 11,99	—	—	8,1	7,3	7,1	2,0	7,4	6,9	—	6,7	5,0	4,6
12,00 – 13,99	—	—	2,7	4,9	19,0	4,1	3,7	3,4	7,1	10,0	7,5	4,6
14,00 – 15,99	—	—	5,4	4,9	16,7	12,2	29,6	27,6	17,9	26,7	13,8	13,9
16,00 – 17,99	—	—	—	—	14,3	14,3	14,8	10,3	7,1	3,3	7,5	6,3
18,00 – 19,99	—	—	—	—	9,5	18,4	11,1	13,8	17,9	6,7	7,5	8,6
20,00 – 21,99	—	—	2,7	—	11,9	14,3	7,4	10,3	21,4	16,7	8,8	8,6
22,00 – 23,99	—	—	—	—	2,4	6,1	11,1	6,9	3,6	10,0	3,1	4,6
24,00 – 25,99	—	—	—	—	—	4,1	—	3,4	3,6	3,3	0,6	2,3
26,00 a více	—	—	—	—	2,4	6,1	—	—	3,6	—	1,2	1,7
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Rozdělení podniků v ČSSR podle hektarového výnosu technické cukrovky v tunách

v % z celkového počtu podniků

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
JZD												
Podniky nevyrábějící cukrovku	13,9	16,0	12,0	11,9	84,6	84,8	99,1	99,5	100,0	100,0	59,1	59,4
do 19,99	8,8	3,6	6,0	3,6	1,8	0,2	0,4	—	—	—	3,5	1,5
20,00 – 24,99	16,7	12,8	18,7	4,3	2,6	1,3	—	—	—	—	8,2	3,5
25,00 – 29,99	20,7	18,8	28,6	9,8	3,5	2,2	0,4	—	—	—	11,7	6,1
30,00 – 34,99	24,3	26,0	21,0	18,1	4,7	3,8	—	—	—	—	10,6	9,9
35,00 – 39,99	11,6	14,4	10,8	23,6	1,8	4,0	—	0,5	—	—	5,1	9,7
40,00 – 44,99	3,2	6,4	2,8	20,3	1,1	2,7	—	—	—	—	1,5	7,1
45,00 – 49,99	0,8	2,0	0,2	7,9	—	0,9	—	—	—	—	0,2	2,6
50,00 a více	—	—	—	0,4	—	0,2	—	—	—	—	—	0,2
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
státní statky												
Podniky nevyrábějící cukrovku	7,7	12,0	13,5	14,6	78,6	77,6	92,6	89,7	92,9	93,3	56,9	58,0
do 19,99	11,5	8,0	2,7	—	2,4	4,1	—	—	—	—	3,1	2,3
20,00 – 24,99	23,1	8,0	35,1	4,9	7,1	2,0	—	—	—	—	13,8	2,9
25,00 – 29,99	15,4	28,0	18,9	22,0	4,8	2,0	3,7	—	—	—	8,8	9,8
30,00 – 34,99	30,8	20,0	24,3	24,4	2,4	4,1	3,7	3,4	7,1	3,3	13,1	10,9
35,00 – 39,99	7,7	8,0	5,4	26,8	2,4	6,1	—	3,4	—	3,3	3,1	10,3
40,00 – 44,99	—	12,0	—	4,9	2,4	2,0	—	3,4	—	—	0,6	4,0
45,00 – 49,99	—	—	—	2,4	—	—	—	—	—	—	—	0,6
50,00 a více	3,8	4,0	—	—	—	2,0	—	—	—	—	0,6	1,1
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

[illegible]

Rozdělení státních statků v ČSSR podle průměrné roční dojivosti 1 krávy v litrech

v % z celkového počtu podniků

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
Podniky nevyrábějící mléko	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
do 2 499	11,5	—	5,4	2,4	2,4	—	7,4	—	10,7	—	6,9	0,6
2 500 – 2 749	11,5	4,0	13,5	—	4,8	—	11,1	—	25,0	3,3	12,5	1,1
2 750 – 2 999	3,8	8,0	21,6	7,3	16,7	4,1	22,2	6,9	14,3	16,7	16,3	8,0
3 000 – 3 249	3,8	24,0	21,6	24,4	26,2	24,5	14,8	31,0	25,0	26,7	19,4	25,9
3 250 – 3 499	23,1	4,0	16,2	14,6	35,7	16,3	22,2	17,2	14,3	16,7	23,1	14,4
3 500 – 3 749	15,4	20,0	8,1	17,1	14,3	28,6	14,8	17,2	7,1	10,0	11,9	19,5
3 750 – 3 999	7,7	12,0	13,5	14,6	—	22,4	7,4	10,3	—	16,7	5,6	16,1
4 000 – 4 249	15,4	12,0	—	17,1	—	2,0	—	6,9	3,6	6,7	3,1	8,6
4 250 – 4 499	3,8	12,0	—	2,4	—	2,0	—	6,9	—	3,3	0,6	4,6
4 500 a více	3,8	4,0	—	—	—	—	—	3,4	—	—	0,6	1,1
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
JZD												
Podniky bez výkrmu skotu	11,6	14,8	13,8	17,9	22,8	27,8	27,9	33,9	34,2	30,1	20,9	24,4
do 499	8,0	2,8	3,4	0,9	2,3	1,4	4,3	1,0	6,5	1,5	4,2	1,5
500 – 549	3,2	3,6	3,9	0,7	3,2	1,1	5,2	1,8	6,0	2,0	4,0	1,6
550 – 599	9,6	3,6	9,7	3,1	4,9	2,5	3,9	2,3	3,5	2,0	6,5	2,7
600 – 649	6,4	8,4	13,4	4,8	9,5	5,6	13,1	4,1	10,6	8,7	10,6	6,0
650 – 699	8,8	8,0	11,8	9,8	12,6	9,4	11,4	11,8	12,6	8,7	11,6	9,5
700 – 749	15,9	12,8	16,6	16,2	16,3	16,9	17,5	15,8	14,6	12,2	16,3	15,4
750 – 799	7,2	12,0	13,1	15,5	13,5	12,7	5,2	8,1	5,5	6,6	10,4	12,0
800 – 849	8,4	13,6	6,7	16,0	6,8	11,1	7,4	8,6	4,5	12,8	6,8	12,6
850 – 899	6,4	8,8	5,1	10,3	3,5	5,3	1,3	5,9	0,5	10,2	3,7	7,8
900 a více	14,8	11,6	2,6	4,8	4,6	6,2	2,5	6,8	1,5	5,1	5,0	6,5
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
státní statky												
Podniky bez výkrmu skotu	26,9	20,0	10,8	9,8	7,1	8,2	14,8	20,7	10,7	16,7	13,1	13,8
do 499	11,5	4,0	19,9	9,8	4,8	4,0	7,4	—	17,8	—	11,9	4,0
500 – 549	3,8	4,0	10,8	2,4	7,1	4,1	11,1	3,4	3,6	3,3	7,5	3,4
550 – 599	—	—	21,6	4,9	7,1	2,0	7,4	10,3	—	3,3	8,1	4,0
600 – 649	15,4	—	13,5	14,6	21,4	10,2	11,1	6,9	21,4	6,7	16,9	8,6
650 – 699	3,8	20,0	8,1	14,6	19,0	12,2	3,7	17,2	17,9	16,7	11,3	15,5
700 – 749	11,5	8,0	8,1	19,5	16,7	22,4	29,6	20,7	14,3	13,3	15,6	17,8
750 – 799	3,8	28,0	5,4	9,8	11,9	26,5	3,7	3,4	7,1	20,0	6,9	17,8
800 – 849	11,5	8,0	2,7	14,6	4,8	8,2	3,7	10,3	7,1	13,3	5,6	10,9
850 – 899	3,8	8,0	—	—	—	2,0	7,4	6,9	—	6,7	1,9	4,0
900 a více	7,7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,3	—
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Interval v hodnotě třídícího znaku	Výrobní oblast											
	kukuřičná		řepařská		bramborářská		bramb.-ovesná		horská		celkem	
	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987	1983	1987
JZD												
Podniky bez výkrmu prasat do 474	5,6 20,0	6,4 2,4	8,5 7,6	8,8 1,4	14,9 8,8	15,4 1,9	24,5 5,7	25,3 2,3	58,8 4,5	61,7 0,5	18,4 9,2	19,2 1,8
475 – 499	11,6	3,6	6,2	1,0	5,1	0,5	6,1	1,4	4,5	2,6	6,4	1,5
500 – 524	16,7	6,0	11,1	4,1	10,2	3,3	7,4	3,2	10,1	2,0	11,0	3,7
525 – 549	14,7	10,4	16,4	6,4	10,4	6,7	14,0	6,8	7,5	3,1	12,7	6,8
550 – 574	15,9	14,8	16,4	9,1	12,6	10,7	10,0	5,4	7,0	10,7	13,1	10,2
575 – 599	5,2	16,4	13,4	13,6	14,6	14,2	14,4	10,9	3,0	3,1	11,5	12,6
600 – 624	5,6	14,8	7,8	16,2	9,1	14,9	7,0	13,6	—	6,6	6,9	14,1
625 – 649	1,6	10,8	6,2	15,0	5,4	11,4	3,5	13,1	2,5	3,1	4,5	11,5
650 – 674	2,4	8,4	2,8	12,2	3,3	7,4	2,6	9,0	0,5	2,6	2,6	8,4
675 a více	0,8	6,0	3,7	12,2	5,6	13,5	4,8	9,0	1,5	4,1	3,8	10,3
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
státní statky												
Podniky bez výkrmu prasat do 474	15,4 38,4	16,0 4,0	10,8 13,5	9,8 4,8	4,8 12,0	2,0 2,0	29,6 11,1	37,9 3,4	53,6 3,6	40,0 —	20,6 15,0	18,4 2,8
475 – 499	3,8	4,0	8,1	—	—	2,0	3,7	3,4	10,7	3,3	5,0	2,3
500 – 524	15,4	20,0	10,8	9,8	11,9	6,1	14,8	3,4	3,6	—	11,3	7,5
525 – 549	11,5	—	18,9	9,8	16,7	2,0	7,4	6,9	3,6	—	12,5	4,0
550 – 574	7,7	12,0	16,2	17,1	21,4	8,2	18,5	10,3	—	13,3	13,8	12,1
575 – 599	—	20,0	10,8	12,2	11,9	8,2	—	13,8	7,1	3,3	6,9	10,9
600 – 624	3,8	16,0	8,1	22,0	9,5	16,3	7,4	13,8	3,6	6,7	6,9	15,5
625 – 649	3,8	8,0	2,7	9,8	7,1	26,5	3,7	3,4	7,1	13,3	5,0	13,8
650 – 674	—	—	—	—	4,8	22,4	—	—	—	6,7	1,3	7,5
675 a více	—	—	—	4,9	—	4,1	3,7	3,4	7,2	13,4	1,9	5,2
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Obsah tematického čísla 5/1989 k 40. výročí vzniku JZD:

Tvrdoň J.: Zkušenosti ze 40 let budování socialistických zemědělských družstev základem úspěšné realizace přestavby v zemědělství

Zajíc M.: 40 let československého socialistického zemědělství

Chalupa S.: Poučení z historie pro dnešek i budoucnost

Jonáš P.: Podíl zemědělského družstevnictví na řešení sociálního rozvoje venkova

Cambel S.: Uplatnění Leninovho družstevního plánu v československom poľnohospodárstve

Divila E.: JZD Agrokombinát Slušovice — moderní družstevní podnik

Hrmo V.: Rozvojové faktory předstihových poľnohospodárskych podnikov

Choma D.: Vývoj jednotných zemědělských družstev jako proces postupného formování chozrasčotně hospodařícího podniku

Kadlečíková M.: Vývojové tendencie organizačných štruktúr riadenia v JRD

Mates P., Schelle K.: Čtyřicet let právní úpravy socialistického zemědělského družstevnictví

Špírk L.: Historické a sociálně ekonomické souvislosti vývoje zemědělských družstev

Tvrdoň J.: K některým změnám Zákona o zemědělském družstevnictví v ekonomických souvislostech

Příloha

Statistické přehledy o čs. zemědělsko-potravinářském komplexu (Vývoj základních ukazatelů JZD)

Redakce se omlouvá čtenářům za chybné řazení
stránek 94 až 107 v čísle 2/1989, ke kterému
došlo při výrobě.